

Rev. Dr. Lal Tin Hre

SOLOMON HLA ZIRFIANGNAK

Presbyterian Youth Fellowship
Agape, Yangon

SOLOMON HLA

ti hi a ṭawng hram, Hebru cun

HLA ṬHABIK MIANGMO

ti a sawhkhiih. Hi cabu sungah hin mi pahnih
lakih ngaiawknak hla (*love song*) a um.

Asinan, zo in, zo a ngainak hla a si? Nupi-pasal
karlakih ngaiawknak maw, Pathian in a Kawhhran a
duhdawtnak hla? Khrih in a Kawhhran a
duhdawtnak hla? ti lawngte theihfiang a har.

Hi Hla hin kum zabi telin a siartupawl thinlung a hip,
asinan, a sung thu cu simfiang harsa an ti ṭheu.

A phun a dang zet mi, hi ngaiawknak hla an siar
tinten a siartupawl an mang a bang ih,
ziangmawcan ah cun *an tuk a sum* ṭheu.

Solomon Hla Zirfiangnak na siar veten na fiang vuarvi
ding ih, na buainak a reh thluh ding.

SOLOMON HLA ZIRFIANGNAK

Published by

Presbyterian Youth Fellowship (PYF) Presbyterian
Church, Agape, Yangon

Lal Tin Hre
Cherry Yeih Publication 02144 Yangon, Myanmar

December 2022 Copies: 1,000

Cover Design: Salai Kennedy Ni Lan Uk

Editor: Pu Mang Herh

Printed by

Saw Silas Mahuya Wah (00574) Baptist Press
Myanmar Baptist Convention Offset 143 Minye Kyaw
Swa Road Lanmadaw Township
Yangon - Myanmar

A SUNG THU

CANGANTUI' THUHMAIHRUAI	iv
PYF AWKAM	v
PASTOR AWKAM	vii

I. THUHMAIHRUAI

1. Elawknak suaktertu cabu	1
2. A ngantu le a ngan kum	4
3. Baibal ih a dinhmun	9
4. Cabu ih tumtah	13
5. Simfiangdan phun dangdang	19
6. Solomon Hla le Khristian	31
7. Timlamawknak	

II. A SUNG THU ZIRFIANGNAK 37

1. Ngainak Hla: Nunau ih suangtuahnak (1:1-4)	37
2. Phuhrunawknak hla (1:5-7)	41
3. Thazang pekawknak awkam (1:8-11)	44
4. Ngaiawknak ti mi cu! (1:12-14)	47
5. An pahnih in an nuamtlang (1:15-2:2)	48
6. Duhdawtnak rah ih thlumzia (2:3-7)	52
7. Duhdawtnak an hal duahdo (2:8-17)	57
8. A ngaizawng cu khuiah a um? (3:1-5)	63
9. Siangpahrang molawm hla (3:6-11)	67
10. Famkimnak (4:1-5)	71
11. Thinlung ih duhnak cu a tak roriin (4:8-5:1)	75
12. Suangtuahnak hnaihawktu (5:2-8)	80
13. Thusuhnak le a lehnak (5:9-6:3)	85
14. A ngaizawng ih sannak (6:4-12)	87
15. Duhdawtnak an lampi (6:13-7:9)	91
16. Leitlun in thei seh (7:10-8:4)	96
17. A ropibik: duhdawtnak (8:5-7)	100

18. Ziangkim felfaiten a cem (8:8-14)	104
KHAIKHAWMNAK	109
CABU RAWN MIPAWL	114
BAIBAL HMAN MI HMINPAWL	115

I. THUHMAIHRUAI¹

Solomon Hla hi kan Baibal sungih thuhla mawi zet umnak, cabu fate bik lakih tel, simfiang harsa zet thuthup (*mysterious*) a si laiah Judah le Khristianpawl ih an ngainat zet mi a si thung. Thukham Hlun sungah hi Hla tlukih simfiang harsa cabu dang an um lo ding an ti phah. Hebru Baibal ih a hlawm thumnak, *Thunganpawl (Writings-Kethubim)*² lakih tel a si. Kum zabi telin zirthiapawl lakah simfiang duhdan an bangaw thei lo, thusimtupawl lakah ziangti ih lakluh

¹Thuhmaihruai hrangah hin Andrew Hwang le Samuel Goh ih ngan mi, *Song of Songs: Asian Bible Commentary Series*. (Singapore: *Asian Theological Association*, 1984) cu sirhsan ih hman bik a si.

²Hebru Bible (Thukham Hlun) cu then thumah an then, cupawl cu -Dan (*Torah*), Profet (*Nabiim*) le Thungan mi (*Kethubim*) tla an si. *Job, Thufim, Thusimtu, Solomon Hla* le *Sam* hrekhat cu *Fimnak (Wisdom)* an ti.

ding a si, ziangvek thathnemnak nei dingin kan sim ding an ti ih, tlawngtapawl cun a tawng fehdan nasa zetin an buai.

Fiangtei sim ahcun hi Hla hi a hlawm tin deuthhaw elawknak suakter thei a si ih, cu mi cun thukdeuhih zirfiang a tulnak a langter. Solomon Hla hi a ngandan le a thu fehdan khalah cabu dang thawn an bangaw lo. Pathian thuthiam lakah hi Hla tlukih ruahnak thenthektu cabu dang an um lo ti a si lala. Hi cabu sungah hin hla fing 31 a um ti a si; bung 8 a um ih, a cang zaten 108 a si. Hi zirfiangnak cabu sungah hin hlawm 18 in kan then ding.

1. ELAWKNAK SUAKTERTU CABU

A si ngai, hi cabu hi kan siar tuk lo, siar khal sehla, *tuksum haza* ding vekah rak ruatin, kan nei hlunhli men a bang. Hi cabu ruangih rak buai khal an um ngaingai. Thimnakah, Mizo Baibal suah pek (1959 hrawngah) khan Aizawl ih mi pakhat cun hi cabu hi a vun siar ih, “fihnungza, Baibal ih telh ngam ding khal si hlah e,” a ti ih, kaihci in a cehtlak ti a si. Pakhattu sawn cun ceptla loin, a thlekin a thlek an ti.

Nagaland (India) ih ka rualpai’ hnenah “ziangtlukin hi cabu hi a siar tamin, a hmang tangkai, a zirfiang dah maw, sermon ah teh a hmang dah maw?” tiih ka suh tikah anih cun, “Vawi khatte hman hi cabu hmangin ka sermon dah lo lawlaw,” ti’n i sim ve. Yangon ih kan mithiam, kum lam le calai lam khalih rinsan zet mi khalin, “Hihi cu Baibal ih rak telhtlak khal a si lo ve, *hnamawk thuaktlo* tivek tla a tel ih, kei si sehla ka telh

lo ding,” a ti. Ka theih mi Pathian hnaṭuantu dangdang khal ka sut hnuaihni hai ih, cutlukin an rak siarin sermon ah an rak hmang tuk cio lo.

A sung thu hi hun zoh sehla Pathian hmin rori vawi khatte hman a lang lo ngai.³ Thuh le zep nei hnuaihni loih langpang tukih a ngan ruangah *love song* menmen hnak khalin a rura sawn ti sehla a sual lo ding. Fala-tlangval ngaiawknak hla (*love song*) a si bik ngai. Baibal si dingah ziangti in an rak pawm thiam ih, ziangtiih simfiang ding ha a si ti cu zir ṭul hrimhrim a rak si. Baibal tlawng ah cun *Baibal Kan Neihdan (How Came the Bible)* ti thupi hmangin vangkau zetih zir a si ṭheu ih, cutawak ah cun a fiangdeuh ding nan, tuvek canah cun tawite lawngin simfiang kan tum ding.

Baibal kan neihdan le Muslim-pawl ih Bible (Quran/Koran)⁴ an neihdan hi a rak bangaw lo nasa ih, annih vek si nungna cu buainak a um lo mai ding khi a bang. Annih cu an pathian, *Allah* in a ngan cia thlephli mi cu profet Muhammed kut ah a pe ih, thleng danglam khal a thiang nawn lo an ti. Kannih, Khristianpawl ih Baibal lawngte cuvek a rak si lo, *Evangelical theologian*, John R. W. Stott in, “Baibal cu *Pathian* le *milai* kutsuak a si,” a rak ti vekin, Pathian phuanawknak cu milai in an

³A bu pumpi ih Pathian hmin lang lo lawlaw kan Baibal sungih kan neih mi cu *Solomon Hla* le *Esther* an si.

⁴*Arabic* ṭawng in *Qur'an*, Roman cafang in *Koran* tiin an ngan ṭheu. Hihhi Islam sakhaw ṭhumawknak cabu a si ih, bung 114 a um. Islam sakhaw betu, Muslim-pawl cun Koran cu pathian phuanawknak a si ih, a profet netabik Mohammed hnenah vancungmi Gabriel hmangih a phuanawknak thu a si. Cucu Muslim-pawl ih thlasiar danin a thla kuanak, *Ramadan* Thla tirte ih a pek mi a si an ti. Curuangah, Koran cu pathian (*Allah*) in a thawtkhum si loin, a cafang tinte Allah ih ṭawngkam a si ti'n an pawm.

rak theihdan le hmuhdan in, anmai ʔawng in, a siartu dingpawl dinhmun zohih an ngan mi a si. Cukhal cu tikcu a thlengawkw vivo vekin, a ʔaldan vekin ʔawng phun dangdang in, anmai' rilrem zawngin an letsin vivo.

Cuitlunah, Baibal si dingih an nemhnggeh hlanah kan Baibal sungih kan hmuh mi bu 66 lengah sakhaw lam thu ngan mi tampi a rak um zo ih, cupawl lakah ziang bupawl ha Baibal sungih kan thunluh ding ti thu (Thukham Hlun & Thar) hi relkhawm phahin nasa takih elawknak hlawh zet pakhat a si. Cabu hrekkhat cu Baibal ngaingai ih vun telh dingih rem lo an ti mi an um ih, an hnawl mi khal a um hnuaihni. Cuitlunah an elawkw ciamciam hnuah Baibal si dingih an pawm mi khal an um; cui cabupawl cu elawknak suaktertu cabupawl (*disputed books*) an ti.⁵ Cupawl lakah Solomon Hla tlukih elawknak suaktertu bu dang an um lo ti a si.

Baibal si dingih thunluh ding thu ah tuini tiangin Baibal bu kan neih tam zat khal a bangawkw lo phah, unau Roman Catholic lam in bu 73 an neih laiah (*Apocrypha cabu an pawm cih ruangah*) Protestant lam cun 66 lawng kan nei thung.

2. A NGANTU LE A NGAN KUM

Bung 1:1 sungih kan hmuh vek asile “Solomon Hla” ngantu hi Siangpahrang Solomon a si. Asinan, hi thu lawng rori rinsan cun Solomon ih ngan mi a si tiih nemhnggeh taktak theih a si lo thu zirthiampawl lakah

⁵Thukam Thar sungih elawknak suaktertu cabupawl cu *Jeim, Judas, 2 Piter, 2 & 3 Johan* an si.

ruahnak a tam zet, 1: 1 simfiangnak lamah kan relfiang leh ding. Solomon ih ngan mi rak si bang sehla, an remkhawmnak hi kum zabi 10-nak lai hrawngah a si zum a um. A sung thupawl țansan cun hi ruahnak hi a dik ding a bang. Solomon khan nupi 700 le nusun 300 a nei ti a si ih, nunau-mipatnak lam khalah a rak hmangaw nasa ti kan thei (1 Siang. 11:1-13). Cuitlunah, thufim le hla tampi khal a phuahin a ngan (1 Siang. 4:32). Hi 1:1 si lo, hmun dang khalah Solomon ih hmin kan hmu thei (1: 5; 3:7,9,11; 8:11-12).

Asinan, tulai zirthiam tampi in a ngantu le a ngan kum thu ah cutiuh pawm mai cu harsa an ti deuh nan, lungkimtlangnak ngaingai cu a um thei cuang lo. M. H. Pope cun, “Solomon Hla vekin Job le Sam cabu hrekhatpawl ngantu le ngan kum hi thu fiangfai um thei lo, thu harsa an si ringring,” a ti. A ngantu le a ngan kum thu ah thu harsa pathum hrualhrataw kan hmu thei, cupawl cu Solomon le hi Hla pehtlaihawknak, lole, a tikcu, hi Hla sungih kan hmuh mi hmun le rampawl le, a țawngkam hman mipawl tla an si.

1. Solomon Hla le Solomon ih Lal Tikcu

Thukam Hlun lam thiam, G. Gerleman cun hi Hla hi Solomon ih ngan mi a si ti a zum lo. Asinan, Solomon ih sianghrang a țuan tikcu (kum zabi 10-nak BCE) hrawngih ngan mi a si ding ti cu a pawm. Cuti a tinak san khal Solomon lal laiih Isarel le Izip nunphung an rak sihciahawkzia cu țansan ah a hmang. Solomon in Izip Ram sungih lal fanupawl a neih khan cucu a langter zet (1 Siang. 3:1; 7:8; 9:16; 11:1). Hi Hla sungih kan hmuh mipawl khal hi Isarel Ram ih kan

hmuh mi vekin Izip-pawl thu le hla tampi hmuh ding an um ve.

Culaiah Gerleman ih ruahnak lawng hmangih thutawp tuah ding cu a rem lo lala, ziangahtile, Isarel le Izip an rak pehtlaihawknak kha tikcucan tawite sung vial lawng si loin, khuahlan laipi ihsin a si. Thimnakah, kum zabi 8-nak BCE cem lamih siangpahrang Hezekiah lal lai hmanah a rak si zo. Cu mi zohin O. Kneel cun hi Hla hi zabi 6-8-nak BCE karlakih lakkhawm mi a si ding a ti. Culaiah Murphy thung cun hi Hla sungah hin Persia-pawl thu le hla tampi hmuh ding a um ruangah cukhal cu thil cang thei a si cuang lo a ti.

Hi thupawl sirhsan ah hmangin Andrew Hwang le Samuelh Goh cun, “Hivek ih thu harsa a um hnuaihni ruangah hi Hla ngantu le a ngan tikcu hi bikhiah a theih lo a si bik,” an ti.

2. *Khur le Ram Hminpawl*

Solomon Hla sungih khur le ram hmin kan hmuh mipawl hin a ngantui’ dinhmun a simfiang phah ding a bang. Cupawl lakah *Jerusalem* cu a larbik, vawi 8 rori hman a si (1:5; 2:7; 3:5,10; 5:8,16; 6:4; 8:4). *Lebanon* cu vawi 5 (3:9; 4:8,11; 5:15; 7:4). *Gilead Tlang* vawi 2 a lang (4:8; 6:5). Cuitlunah, a hnuailam hmunrampawl hi vawi khat ciar an lang: *Sidar* (1:5), *En Gedi* (11: 14), *Sharon* (2: 1), *Hermon Tlang* (4: 8); *Senir* (4: 8); *Amana* (4: 8); *Tirzah*; *Damascus* (7: 40); *Heshbon* (7: 4); *Bath Rabbim* (7:4) le *Karmel Tlang* (7:5).

Hminsintlak pakhat cu hi Hla sungih hmun le ram pawimawh deuhdeuh kan hmuh mipawl hi Saklam Lalram sung ta an si. Tirzah thu 6:4 ah hiti’n kan hmu:

“An sim Tirzah Khawpi bang duh na nung e.”. Isarel siangpahrang Omri khan Tirzah hi khawlipi (*capital*) ah hmangin Israel Ram kha a rak lak. Cui hnuah khawlipi cu Samaria ah a thawn. Cutiuh khawlipi Samaria ih an thawn hlan sung hmuahhmuah cu Tirzah kha khawpi mawi le hminthang a rak si. Hi thu ruangah R. Gordis cun hi Hla hi Tirzah a khawpit vanglai takah Saklam Lalram sungih ngan mi a si ding a ti phah. Hi khal hi pawm fukfi a rem theilonak thu pahnih a um thei lala:

Pakhatnak, kan rel mi hmun, Tirzah lawng tansan cun thutluknak tuah a theih cuang lo, ziangah tile, Tirzah ih thil thleng hnakin Jerusalem ih thil thleng tampi in hi Hla hi a luah tamsawn. Pahnihnak, M.V. Fox cun fala (Shulam fala) ih umnak cu Jerusalem ah a sisawn, Saklam Ram hnakin Judea Ram (Jerusalem umnak) cu hi Hla tawltrelnak hmun si sehla a mawisawn a ti.

Hi Hla sungih hmun le ram thu kan rel mi le a ngan kum vun sihcih harsatertu cu hi Hla sungih *hla thu* (*poetry*) ruangah a si. A sullam cu hmun ram thu a rel mi hin a ngaingai sawh loin Hla phuahtu in a thinlung ih a suangtuahnak le duhthu a sam mipawl an sisawn. “Lebanon Tlang ihsin i thlun aw, ka ham cia ...,” ti tla hi Lebanon Tlang ih a fala a va um thutthi ding cu simfiangtupawl mangbangtertu a si.

Hihi a ngaingai ih thil cang si loin Hla phuahtu in simaw, a zohdiku in simaw, an thunluh mi a si ding an ti. Fox le Gerleman phei cun hi Hla ngantu hi khur le ram thu lam thei le thiam a si hrimhrim lo an ti. Khawpi le khur le ram hmin kan hmuh mipawl hi a ngaingai si loin khihhmuh nei, lole, duhthusamnak an

si an ti. Cuticun, hi Hla ngan kum le a ngannak hmun cu a sungih kan hmuh mi khur le ram sirhsan cun a fiangfai thei hrih cuang lo tinak a si.

3. *Khawruahnak Dangdang Zohin*

Hi Hla sungih a hman mi ʔawngfangpawl ihsin teh a fiangdeuh pei maw tiah Fox cun a beisei. Asinan, harsatnak um thei lala cu kan hmuh mi ʔawngkam tampi hin sawh bulce mi tikcu an nei lo, tikcu saupi sawh thei an si vivo. Thuthimnakah, Ugaritic ʔawngkampawl cun saltan hlan lam a sawh ih, Aramaic lam thung cun saltan hnu a si lala. Cuitlunah Grik awphawi ih ngan mi tete um lala phei cu tlai hnupi lam ta a si lala fawn. Fox cun hi Hla sungih Hebru ʔawngfang tetepawl ʔatei kan zohhiah asile, Jerusalem Temple pahnihnak hnak cun a tuan thei lo ding tiin, hi hla hi kum zabi 4 ihsin 1 BCE karlakih ngan a si ding ti a zum.

A tlunih kan tarlang mipawl sirhsanin mithiampawl cun Solomon Hla ngan tikcu hun bikhiah mai ding khi har an ti zet. Culaiah, hminsintlak thu pahnih in tan ta. Pakhatnak, kan neih mi Hla hi a ngantu, lole, a lakhawmtu in ngaiawknak hla (*love song*) a hmuh ban tawk a finkhawm mi a si. Pathian thiltitheinak hnuaiah hitihin cabu rori ih tuahin hi dinhmun a thleng a si bik. Zobik ih ngan mi ha ti cu kan thei ban lo nasa, kan hmuhsun cu 1:1 sungih ta lawng khi a si, Solomon a si men thei. Pahnihnak, hi dinhmun a thlen theinak dingah tikcucan reipi a duh lo thei lo. A ʔawngfang hman mipawl umdan le a cangandan hrimhrim khalah tui dinhmun thleng thei ding cun kum tam nawn a duh ding ti cu kan pawm thiam ko ding. Solomon san lai ihsin rak ngan thawk hman hai sehla, kum zabi tam

nawn sung an remin, an bet rero. Zo in a ngan ih, ziangtikah a ngan ti thu ah tu tiangin lungkimtlangnak a um thei lo a si bik.

3. BAIBAL IH A DINHMUN

Kan tarlang zo vekin kan Baibal hi ngan cia, van ihsi thlak tupti si loin, sakhaw lam thu ngan mi tampi lakah Pathian thawtkhum, Baibal si dingih lakluh le pawm cawp mi an si. Tui kan neih mi vek dinhmun thleng ding hin tikcucan rei nawn a duh, relkhawmnak, ziangmaw can ah cun elawknak nasa zet an neih hnuih an pawm mi a si. Solomon Hla khal hi a duh le duh lo, an elawk ciamciam hnuih an thunluh mi a si; kan vun zoh duak ding.

1. A Duh le Duh Lo

Kan Baibal hi Judahpawl Baibal ihsi rung irhsuak a si nan, Judah-pawl lala lakah hi cabu Solomon Hla *hi* Baibal ih telh duh le duh lo thu harsatnak a rak um. Bawi Jesui' suah hlan kum 50 le a suah 110 karlakah khan mithiam ropi pahnih an um ih, pakhat cu Palestine Ram ih khawsa *Beit Shammai* a si ih, a dang pakhat cu Babilon lam ihsi suak *Beit Hillel* a si. Shammai hi a khuahlan thinlung (*conservative*) ih, a pawmdan khal a tifekfek deuh. Culaiah Hillel, cu a vang a kau (*liberal*) thung. Hi mi pahnih hin Pathian thu pawmdan ah bangawklonak thupi 35 lai an nei ih, cupawl lakah *Solomon Hla*, Baibal ih telh thu hi a tel. Shammai lamin telh an duh lo laiah Hillel lam cun telh tha an ti thung.

2. Jamnia Khawmpi ah

Khua a rung rei vivo ih, CE 90 ah Jamnia Khawmpi ah Rabbi tam nawn suakkhawm in Baibal ih telh ding bu zat an hrilkhawm. Cui tum ah Hillel lamtang Rabbi Aqiba cu tawng thei ngaingai a si ih, theihtawp suahin Solomon Hla cu Baibal ih telh dingin a tang ciamco. Anih cun, “Isarelpawl hnenih a rak pek mi Solomon Hla hi leitlun in a rak phu lo nasa. Cangan mi (*Kethubim*) hmuahhmuah cu an thianghlim theh ko nan, Solomon Hla hi cu a thianghlimbik miangmo,” a ti. Cuisicun tuini tiang, Pathian thawtkhum, Baibal bu pakhat ah pawm lan ta a si.

A telh duhtupawl ih tansan pathum an um. Pakhatnak, Solomon thawi relkawp a si ringring ruangah. Pahnihnak, hi Hla hi tuihlan ihsin a rak lar nasa ih, Judahpawl lakah phei cun an duh ngaingai. Pathumnak, Judahpawl lakih an hruaitupawl, a hleiceiin an sakhaw hruaitupawl lakah hi Hla duhtu le Baibal ih pawm lungkimtu an tam zet. Ziang a si khalle thu hnaihawk nasa zet lakah kan Baibal sungih telh a rak si thiam hi Pathian lamhruainak cu a si hrimhrim ding tiin pawm sehla hah a dam bik ding.

3. *Pawmdan a Bangaw Thei Cuang Lo*

A ngantu le a ngan tikcu thu buai pi a si laiah Baibal si si ih thinlung cung zualzo thei tawngfang tla an um hnuaihni, thimnakah, “hmu”, “hnam”, “pawhte”, le “ngaiawknak” tivekpawl hi! Culaiah “Pathian” ti lawngte vawi khat hman hmuh ding a um lo thung. Cakhiarnak lam hawi (*sex* lam hnawihnih) tawngfang tetepawl in hi Hla hi Baibal ih telh dingin mi tuk a sumter deuh a si hmang. Ziangtinsaw hivek tawngfangpawl tel mi cangan cu Ca Thianghlim ih lakluh a rak si thiam? Baibal lakkhawm le

nemhnghehnak an tuah tum, Jamnia Khawmpi ih an buainak khal cu thotho a si.

Hi thu ruangih Khristian hruaitupawl lakih elawknak cu a cem vuarvi thei lo. Kum zabi 4-nak (CE) ah Mopsuestia Khua Bishop Theodore cun Baibal si dingih an rak pawm theidan thusuhnak a run tuahsal ih, a pawn a tam ciamco. Curuangah amah riangri *the Second Council of Constantinople, CE 553* ah thiamlo an coter tariai. Cuihnu, Kawhhran Tuahthatnak san lai khalah John Calvin cu dokhalh ciamco in Sebastian Castellio cun, “Hi Hla hi Baibal ih telhtlak khal a si lo,” a rak ti ve. Curuangah, anih khal Geneva ih si dawisuah a tuar ve.

Tuini tiangin hi boruak (Baibal ih pawm duh le duh lo) hi Khristian lakah a leng ringring ti theih a si. A tawinakin sim sehla hiti’n theihfiang a awl bik ding a bang. Mi hrekkhat in Baibal sungih telh an duh lo lawlaw, cupawl cun a si hmang, kaihci-ih rak cepthla! lole, Baibal ih si thlek! Mi hrekin pawm a si zo hnuhnu cun hiti’n um men aw seh tiin a siar khal an siar lo, sermon khalah an hmang dah cuang lo. Culaiah mi hrekkhat cun hitluk elawknak karlahkih Baibal sungih thun a rak si thotho hi Pathian remruat a si ding tiih kathawpi zettu khal an um lala. A sung thupawl hi thlarau lam thu, sullam thup (*allegory*) nei a si an ti ih, thlarauter ciamco an tum. Kannih teh ziang dinhmun bik ah kan ding? Kan biakinn ciar ah, thusimtupawl in ziangtlukin an sim tam/mal, maw, an sim dah lo ti ih sin kan dinhmun a theih theih ko ding.

4. *A bu hmin*

Hi cabu hin hmin a nei tam zet, cupawl cu *-Hla, Hlapawl, Hla Suanvawr, Solomon Hla le, Latin*

Vulgate Bible ah cun *Canticles*⁶ tipawl an si. A cabu hmin hi a ngantuih an zum mi parah a ṭhumaw zet a bang. Curuangah, Mirang Bible tampi le kan Falam Baibal neih mipawl (*Baibal Thianghlim* (Hre Kio), *Chin Standard Bible* (Sui Lian Mang), *New Chin King James Version* (Thawm Luai) le *Baibal Thianghlim: Study Bible* (Thang Hup) ah cun *Solomon Hla* tiin an ret thluh. Bung 1:1 thu hi sirsan ah an hmang thluh a si thei. Cutawk ah cun, “*Hlapawl ih Hla, Solomon Phuah Mi*” ti roriin a um.⁷

A tirta ah cun Judahpawl in hi hmin Slomon Hla hi an rak hmang tuk lo, *Hlapawl ih Hla, Hla Suanvawr*, lole, *Hla Hrilkhawm* ti an hmang. Hivek phun hin Judahpawl in an thu uar mi an rel ṭheu, ṭhimnakah, *Holy of holies, King of kings, Lorf of lords*, tivekin. Asinan, Solomon ih hla a tel ruangah amai’ hmin cawiin Solomon Hla tiih hman a rung si vivo hmang. Tulai santhar Baibal thiampawl cun Solomon cu a ngantu ah ruatin, Amai’ ngan mi ti thluh ding cu a si lo; ngaingai tei tiah cun a ngantui’ hmin theih lo a si an ti. Cuvekin, Hezekiah ih ngan mi a si ding titu khal an um. Mizo Baibal hmaisapawl ah cun *Hlapawl ih Hla* tiin kan rak hmang ih, tu ah cun *Hla Hrilkhawm* tiin *Mizo Go Bible* khalah an ret. Tulai hman lar zet mi Mirang Baibal pakhat, *New International Version (NIV)* cun *Song of*

⁶*Jerome Biblical Commentary* ah cun *Canticles* tiin an hmang mai. *Latin Vulgate Bible* ah cun *Canticum Canticorum (Canticle of Canticles)* ti a si, a sullam cu *Hlapawl ih Hla* tinak thothe a si.

⁷Hisi cun kan Falam ṭawngih Bible lettupawl hmin, an Bible leh mi hiti’n kan ngan thlang ding. *Bible Thianghlim -Hre Kio* (MT, HK), *Bible Thianghlim: Study Bible*, Thang Hope (BTSS, TH), *New Chin King James Version*, Thawm Luai (NKJV, TL) le *Chin Standard Bible*, Sui Lian Mang (CSB-SLM) tiin.

Songs (Hlapawl ih Hla) tiin a ret. 1Siang. 4:32 ah Solomon khan hla, fing 1,005 a phuah ti a si ih, cupawl lakih tha hleicepawl an si tinak khal a si thei.

An sawh tum mi cu a fiang ko. *Solomon Hla* kan ti le, *Solomon ih phuah mi hla*; *Hla Suanvawr* kan ti le, *hla hmuahhmuah lakih tha le cungcuang* a sawh ding ih, *Hla Hrilkhawm* kan ti le hla tha tha hmun khatih finkhawm mi tinak a sawh ding. Kan Baibal sungih cabu hrekkhat, *Sam, Thufim, Tah Hla* hi hla thu (*poetry*) tampi an tel nan, *Solomon Hla* hi cu kan Bible ih kan neihsun hla hlir a si thung. Baibal sungih thunluh a sinak san, mithiam hrekkhat ruahnak dangdang hiti'n thursuak sehla:

1. Hebru tawng ih ngan mi a si ruangah a thu le hla le, an tawng kilhimnak phun khat ah an ruat.
2. An siangpahrang lakih an ngaisan zet mi Solomon ih hmin le a thuhla a tel ruangah! A ngantu hmanah amah a si ding ti tiangin an zum.
3. Minung le minung duhdawtawknak thukbik phawrsuahnak a si ruangah! *Love song* hi annih cun a thianglim, a soal cia lo, Pathian pek mi duhdawtnak langsuahternak a si an ti.
4. Thlarau nun cawmnaq tirawl tha a si ruangah! Pathian le milai, milai le milai (nunau le mipa telin) karlakih duhdawtnak langternak a si.

4. CABU IH TUMTAH

A tawinakin hi cabu ih tumtah mi pathumin kan khaikhawm ding:

- Minung karlahih duhdawtnak (fala-tlangval duhdawtnak) le an duhdawtnak hi thilsual a si hrimhrim lo, Pathian remruat cia a si hrimhrim. Minung mawinak le duhnunnak tiangin Pathian pek mi a si theh.

- Cu mi langternak ih an hman mi hla (*love song*) hi a sual hrimhrim lo, mipa le nunau karlahih duhawk (ngaiawknak) langter dingin thil a phunphun sawmkhawmih, hla thu ah an hmang a si mai. Insang dinnak dingih a hram tonak cu fala-tlangval duhawk a si ih, cui an duhawk thu an simawknak cu ziangah saw a bawrhhlawh kan ti thei ding ti hi Judahpawl in an pawmhngat zet. Asinan, duhnao cing le hramhram ih ti ding phun a si lo ti khal in sim cih (2: 7; 3: 5; 8: 4). Thianghlim le mawi zetih hman ding a si.

- Hi cabu hi Khrih le a Kawhhran karlahih duhdawtnak thu a relnak a si. Khrih cu mo neitu a si ih, Kawhhran cu a mo a si; Khrih in a Kawhhran (a mo) a duhdawtnak langterin, ziangtlukin a duhdaw ih, a hrangah a nun pumhlum a pe ti hi thu hin in theiher.

5. SIMFIANGDAN PHUN DANGDANG

Kan Baibal bu dangdang lakah Solomon Hla danglamzia le buaipe zet mi cabu a si thu kan sim zo. Cui thuhla run thluntu cu hi cabu hmuhdan dangdang le simfiangdan dangdang an si. Grik tawng ih leh mi *Septuagint Bible* (Thukam Hlun) ah *sex* lam hawi (*erotic*) tawngkam kan hmuh mipawl hi Judahpawl cun a ngaingai si loin, sawh duh nei tawngkam an si tiin an rak simfiang thawk; kan vun zoh vivo ding.

1. *Sawh Mi Nei Simfiangdan (Allegorical Interpretation)*: *Allegory* sullam a tawinak cun “thil pakhat khat cu a sinak phenih sawhkhik nei” tiin kan sim thei. Judah Rabbipawl cun Solomon Hla hi a ngan vek rori (*literal*) ih pawm ding cu thil si theiah an ruat lo ih, sawh mi nei (*allegorical*) zawngin an herpi. Thlarau lam thu in an la ih, Pathian in a mi, Isarel-pawl a umpizia sim duhnak a si an ti. An neih mi an cangan hlun, *Talmud*⁸ le *Targum*⁹ cabupawl khalah culam hawiin an rak ngan. Thimnakah, “lily” le “thuro” tla khi “Isarel mipi umkhawm relnak” a rak si.

A tlunih kan hmuh mi rabbi Aqiba san lai ih si khan a ngan vekih (*literal*) pawm duhnak cu hi *allegorical* ruahdan hin a rak neh. Baibal sungih thunlut dingih a rak dinpi ciamco khal kha hi pawmdan an tansan tuk ruangah a si hmang. Hi pawmdan hi San Laita lam khalah an dinpi vivo, a hleicein Saadia, Rashi le Ibn Ezra cu hmin langbik an si.

⁸*Talmud* bu cu Judahpawl nuncan khawsakdan, sakhaw lam le khawtlang nun ihsin bulpak nun kaihruaitu cabu thabik ih an ruah mi a si. Hebru tawng cun *Lamad* an ti ih, a sullam cu ‘zirhawknak’ tinak a si. Baibal thu simfiangnak le nundan ding khihmuhtu cabu tha a si ruangah Judahpawl cun ngungaih zetin an zir ih, an hliakhlai nasa. Mirang tawngih an leh mi cabu sahpipi cu bu 18 hrawng a si ih, khawl ih an sut mi *Babylonian Talmud* cu bu 36 a si.

⁹*Targum* ti tawngfang hi *Aramaic* tawng a si ih, a sullam cu “simfiangnak” lole, “leh mi” tinak a si. Hebru Baibal a zaten simaw, a then a lang simaw, *Aramaic* tawng ih an leh mi pohpoh relnak ah an hmang. A tirah cun tawng ziangvek khalin Thukam Hlun an leh mi relnak a rak si lawk nan, neta lamah cun *Aramaic* tawng ih leh mi an sawhter cuang. Kum zabi 1-nak CE hrawngah cun mipi vantlang in *Aramaic* tawng an hmang ih, Hebru tawng cu cathiam, zirnak nei deuhpawl in an hmang thung. Curuangah, *Aramaic* ih an lehnak a si.

Hi simfiangdan hi Khristian lak khalah pawm tambik le larbik khal a si. Hi Hla sungih minung kan hmuh mipawl hi khihmuh nei hlir an si. Judah rabbipawl cun Pathian le Isarel laicinawknak thu a si an ti ih, Khristianpawl thung cun Khrih le a Kawhhran (zumtupawl) karlakih duhdawtawknak thu a si an ti. Thimnakah, mipa cu Khrih a si ih, nunau cu Kawhhran, lole, zumtupawl an si an ti. Roman Catholic lam cun hi Hla sungih nunau/fala hi Mithianghlim Mari a si an ti ih, *Marian interpretation* tiin hmin an sak. Khristian hruaitupawl lakah Origen, Jerome, Augustine, Theodoret le John Wesley telin hi simfiangdan hi an rak dinpi nasa.

Hi simfiangdan hmang hin hi cabu hi thlarau lam nun cawmawknak ah an hmang. Hitizawngin an thlarau nun cawmawknak ih an hman ruangah, Baibal ih telh duhtupawl in nasa zetih an dinpinak a si. Sermon phunih fehpi an tam nan, an fehpidan lawngte a bangaw lo vivo.

Cuitlunah, hmehbel nei zawngih Pathian thu fehpi hmangpawl hin an hmehbel duhzawng an bangaw thei lo zet. Curuangah, mithiam tapi lakah hitizawng hlirih Baibal thu fehpi hi a him lo thei an ti ih, an uar tuk lem lo. A Baibal ih simfiang tumnak lamah feh loin, Bible thu cu mai duhzawng lamih fehpi a awlte ti a si. A sullam cu Baibal thu in in hruai loin Bible sung thu cu mai duhnak nemhngehnak ih hman tinak a si. Curuangah, mithiam Pope an ti mi cun hi simfiangdan hi dinpi ciamcotlak a si lozia tarlang in, san ra um vivo khalah a ngan vekih pawm mai a duh thu a rellang.

2. *Lemcan vekin (Dramatical Interpretation)*: Kum zabi (CE) pathumnak hrawng ihsin hi simfiangdan hi a larso vivo. Lemcan ah cun a malbik mi pahnih (cuhnakih tam khal) a sawnawin an be-aw ih, an cangvai theu. Hi lemcan ah hin a cangvaitu bik cu siangpahrang Solomon kha a si ih, a dang pakhat cu Shulam fala ti mi nunau (mi hrekkhat cun Izip singpahrang nu ti khal an um) an si. Mi pahnih lawng si loin pathum an si titu cun khawte lam um, Shulam fala ih ngaizawng, tukhaltu a si an ti. Mi tamsawn cun hi lemcan ah hin mi pahnih, thlengaw dualdo rero si loin, pathum tal an si ding an ti. Mipa, nunau le khawte lam tlangval pakhat an be-awtawn rero a si bik.

Hi simfiangdan tawthawhtu hmaisabik cu Origen a si ih, CE 250 tir lam ihsin a dinpi thawk. Asinan, hi simfiangdan hi kum rei zet thlauthlak a rak si nan, kum zabi 19-sh M. D. Goulder in a tharthawhsal. Lemcan phunih simfiangtu khalin an hmehbeldan a bangrep thei cuang lo. An simdan tlangpi pakhat ah cun hi Hla hi Solomon in Faraw siangpahrang fanu a neih tumah molawmnak ih an phuah mi a si ding an ti. Mi dang lala cun hi Hla hi cu Pathian biaknak (*worship*) ih an rak hman mi a si ih, hruaitu le mipi a sawnaw ih an sam mi a si ding an ti thung.

A bu pumpi hi lemcan hlawn (*acts*) paruk ah an then. Cui lemcan ah cun Shulam fala cu amah rori (Solomon lole, mi dang pakhat) in a duh ih, *ngaizawng* dingin a thlem ciamco nan, fala cun a duh thei hrimhrim lo, a ngaizawng hmaisai, tukhaltui' parah rinum zetin a um tluansuak. Curuangah, hi cabu sungih ngaizawnawknak thu (*hla*) a si kan ti laiah, a ngaizawng parih a rinum

thu le a hrang lawngih a nun a pek thu khal zir ding a um.

2. *Kut Hla vekih Simfiangnak (Cultic Approach)*: Tulai mithiam tampi lakah hi simfiangdan pawmtu an tam zet. Hipawl cun Hebrupawl in Kanan Ram an luah hnuah a rak um cia mi, Kananpawl tidan tampi an lakzia hmun tam nawn ah kan hmu thei. Cu mi lakih pakhat cu kut ni vangthla an hmandan a si. Kut an hman tikah hi hla hi an lehaw ciamco ih, nuam zetin an pawlaw. Baibal thiam, William Barclay khalin hi cabu hi Isarel-pawl kha Pathian in Izip Ram ih si a runsuah thu hmehbelin, *Lantak Puai*, a ni *riatnak* ih an siar theu mi a si a ti. Cui Kut ih an hman mi cu Baibal sungah an lalut tiin an fehpi. Hi cabu sungah Pathian ti tawngfang pakhat hman a lang lo dan ihsin thil cang thei mi a si.

Hi cabu lo khal cutiuh an Kut nikhua ih an siar mi, Baibal ih lakluh mi an um hnuaihni. *Ruth* cabu cu *Pentikos Kut*, a ni hnihnak ah an siar ih, *Tah Hla* cu Solomon Temple an siatsuah cam an lawmnak *Kut* a ni 19-nak ah an siar thung; *Thusimtu* cu *Puanthlam Kut* ah an siar, cucu thlahler ah kum 40 lai an vahvaihih puanthlam an sak vivo hngillonak puai a si. Cuvekin *Esther* bu cu *Purim Kut* ah an siar. *Purim Kut* hi Judah-pawl ih *Nawmnak Kut* an ti. A san cu Persia Ram an um laiah an phunhnam zaten cimit theh ko tuah tumtupawl kut ih si an luatnak theih ringringnak ih an hman mi Kut a si. *Esther* bu sungah hin *Pathian* ti simaw, *Bawipa* ti simaw, vawi khatte hman hmuh ding a um ve lo. Hi cabu 5 (*Solomon Hla*, *Ruth*, *Tah Hla*, *Thusimtu le Esther*) hi *megilloth* tiuh kawh an si ih, a sullam cu *zual mi*, *cazual* tinak a si; *zual* khat sungah an zaten an tel.

6. SOLOMON HLA LE KHRISTIAN

Asile, Khristianpawl in teh hi Hla hi ziangti'n kan pawmin kan cohlang ding? A thuzirh mi teh ziangti'n kan phawrhsuak ding? Ziangruangah hi Hla hi Baibal sungah an rak telh? Ziang saw a tumtah mi bik teh? Kan vun zir vivo ding.

1. A Ngan vek Rori-in (Literary Approach): Khristian hruaitu tapi in simfiangdan dangdang an zir vivo hnuah kan hrangih a remcang le a himbik ding simfiangnak cu “a ngan vek rorihi pawm” mai hi a si ding an ti. Carr cun hi simfiangdan hi “a si dan ding hrimhrim a si” a ti ruangah, *literary approach* ti hnakin *natural approach* ti tawngkam hman a duh sawn an ti bet.

Hi simfiangdan pawmtupawl cun hi Hla hi khihhmuh nei le a phenih thu um hnuaihni um loin, a ngan vek rori hi a si ih, minung pahnih (nunau le mipa) karlahih an ngaiawknak thu, an hiarawknak thu le an pahnih karlahih ui mi nei loih an pekawk thu langternak a si hrimhrim. Hla sungah cun nupa sinak (*sex*) thu ihsin cakhiarawknak thu cu a um ngai, cukhal cu san le vang dang um loin, minung sidan ding hrimhrim a si ih, nunzia zirawknak tha khal a si an ti. Culaiah, mi hrekhat in nunau le mipa karlahih ngaiawknak ihsin tisa caknak lam hliir a si men lo maw! an ti vek lawmmam cu si cuang loin, zirhawknak thu tha tapi a um an ti. Hi thupawl sirhsanin a hnuailam thupawl hin hi Hla hi ziangti'n an simfiang ti kan zoh vivo ding.

2. *Neihawknak, Molawm Hla (Wedding Cycle)*: Hebru-pawl in an kiangnai Syria-pawl tidan cawngin mothar an neih tikah ni sarh sung rori an lawm. Solomon Hla hi cu vekih molawmnak hla a si ding titu an um. Cui ni sarh sungah cun moneitu cu *bawipa* an ti ih, mo cu *bawinu* tiin an ko. Mo ih hmelthatzia le a pian mawizia cu thil dangdang tahthim phahin molawmtupawl in an fak mawi ciamco. Hi simfiangdan hi a sung thu, thu tampi thawn a remaw zet. Cutizawngih kan zoh asile, hi cabu hin nunaumipa lakih duhdawtnak thianghlim ih sunlawizia, nun tluangtlamte neih a sunlawizia, rinumnak le thianhlimnak sunlawizia, pakhat le pakhat karlakih lainatawknak le nupa neihawknak a sunlawizia an langter.

3. *Ngaiawknak Hla, Hlathu ih Ngan Mi*: Ziangtizawngih kan simfiang a si hmanah thil fiangbik pakhat cu hi Hla hi nunau le mipa karlakih ngaiawknak cu *hlathu* ih ngan mi cu a si hrimhrim ti cu el ding a um lo. *Sam* le *Thufim* cabupawl vekin hlathu a hman lawng si loin, Hebru cangandan, tawngkauseh le rel cia mi rel nawnsal (*parallelism*) tla a hmang. A tawinak in kan sim asile, ngaiawknak hla a si ta rori.

a. *A Hla Umdan Tlangpi*: Ngaiawknak hla a si vekin hlanlai ih Hebru le *Ancient Near East* ih umpawl ih an rak hman mi hla tampi a tel. Tahthimnak tawitete vun lasuak sehla. Pakhatnak, an rak hman theu mi “unau pa”, “unau nu”, “siangpahrang bawipa, lole, siangpahrang bawinu,” tivekpawl tla 8.1; 5:1; 7:1) khalah kan hmu. Pahnihnak, taksa piancuan mawinak le duhnunnak thu Izippawl hla ih a um vekin hi Hla 4:17; 5:10-16 sung khalah kan hmu. Pathumnak,

ngaiawk tuk thu relnak ah thil dangdang sawhkhiih (*metaphor*) vekih hman mi tla kan hmu, ðimnakah “hmuang” (1:9-16; 4:9-15).

b. *Hla ih Danglam Hleicenak*: Hi Hla hi kan sim mi rampawl (*Ancient Near East*) ih an *love song* thawn an bangaw kan ti laiah Solomon Hla hi cun danglam hleicenak a nei hrimhrim, cuti an ti theinak san pathum a um. Pakhatnak, *Ancient Near East* ah cun thil um kan hmuh mipawl (*nature*) sawhkhiih ih hla an phuah tikah minung vekih canter (*personified*) an si tuk lem lo. Isarelpawl hrangah cun kan hmuh mi thil hmuahhmuah hi Pathian kutsuak a semsuah mi ti vialin an tawpter lo, a Semsuhtui’ huham le thiltitheinak (*creative power*) tiangin an langter vivo.

Cun, *sabit* an hmandan a bangaw lo. An kiangkap rampawl ah cun sabit cu ritnak le *sex* hmang dingih thlemthlukawknak tlukin an hmang. Cuvek sullam nei-ih hman mi cu 5:1 sung lawngah kan hmu. Cukhal cu *sex* hmanpi dingih nunau thlemnak lam si loin, neihawk zanih an duhdawtawknak thukzia relnak lam a sisawn. Pahnihnak, Carr cun an kiangkap ih hlapawl thawi a danglamnak pakhat cu hi Hla sungah hin thikawknak le rinumlonak lam thu a cuang hrimhrim lo. A netabik ah, hi Hla hi sunglam nuncan ziaza ða zirhawknak a si. Hi zawn hi an kiangkap hnam dangpawl ih an hman mi *love song* thawi a danglamnak zawnte pakhat a si.

Cuti a si ruangah Solomon Hla hi Pathian thu ihsin minung nuncan ziaza zirhawknak hrangih ða, cabu danglam a si. Cuvek khawruahnak cu kan Baibal pumpi ah hmuh ding a um vivo. Lei khawvel mipawl

ih *love song* menmen si loin “Pathian ih thawtlut/khum mi hla” a si ruangah Baibal ih rak tel ding mawi a si hrimhrim. Cuti kan ti tikah ruah bet ding a um lai, hi Hla sungih cakhiarnak lam hawi *love song* hi nuncan ziaza tha zirhawknak lamah ziangti’n kan herrem thei ding? A sung thu hi amah le amah a kalhaw maw, lole, thu kawkalhaw (*paradox*) ha a si?

4. *Ngaiawknak le Baibal*: Baibal siar tampawl cun hi Hla sungih sex lam hawi thuhla kan hmuh mipawl hin kan thinlung in hnaihawknak lem lo ding tiah ruat sehla. Baibal cun nuncan ziaza lam thu a ret thupit zet laiah sex lam thu khal a hrelh cuang lo. Pathian in milai a rak semsuah tirtie ihsin mipa le nunau a semsuah (Sem. 1:28). A sullam cu kan thei mai ko ding, sex hmangtlang dingin a si ti zep ding a um lo.

Cukhal cu nawmnak menmen hrang lawngah simaw, fate neihnak ding hrang lawng khalah a si lo, taksa le thinlung pumkhatawknak tiang thlenter thei dingih khawkhan a si (Sem. 2:22, 24). Cun Baibal ih in sim lala mi cu sex cu a thupten, thawmvang nei loih hman ding khal a si lo. Adam in Evi a hmuh hmaisabik tumah khan, Adam cu Evi khan a daw-aa thluh zik a bang, lole, a phur lutuk cun, “... keimah vek minung, ka ruh in tuah mi ruh, ka titsain tuah mi titsa ka tawng” (Sem. 2: 23) a ti lohli mai.

Semtirnak cabu cun an pahnih in lawngfangkhehin an um nan, an ning a zak lo a ti bet (2:24). Pathian cun sex cu a soal, a tha lo, a zahthlak a ti hrimhrim lo. Cuhnakin, nunau a tuah hnu lawngah Pathian in a thil

semsuah mi hmuahhmuah cu “a tha tuk” (*very good*) a ti phah sawn riangri a si kha (Sem. 1:31).

Culawng a si hrih lo, kan Bible sungah *sex* cu *nawmnak dik lo, tenumza* a ti dah lo, hiti’n a ti linglet: “Na no lai ih a nupi parah lungawi awla, a parah lungawi nawmnak nei aw....” (Thuf. 5:18-19). Thuh le zep ding um loin “a tha tuk” a ti mi ah hin *sex* a tel tengteng ko ding. Cuti kan ti laiah hiti’n thu kan sut thei. “Cuti si siin ziangruangah saw kan Baibal in *sex* thu hi a duhning lozawng vekih a ngan theu. Hi thu hi Semtirnak bung 3 ih si thlurh a tul ding. Eden hmuan sungah Adam le Evi ih thuawilonak khan thil tampi a siatsuah thluh ih, Eden Hmuan ih si dawisuah an si phah. Pathian khawkhan mi *sex* ih duhnunnak le a mawinak khal a si lozawngih hmuh a si phah. Thil dang tampi lakah “nawmnak le aipuannak” an hlohter: Nunau hnenah, “Fa na vawn tikah na harnak cu ka thanter ding, Na hrin tiki a natnak cu ka karhter ding. Cu cing in na pasal cu na duh thotho ding, a lo uktu a si ding,” tiah Pathian in a ti (3:16).

Eden Hmuan ih si an suah hnu cun *sex* cu a phunphunin a si lo zawngih hman a rung si. Abraham in a cithlahtu ding beiseiin Haggar hnenah a rak hmang sual, Judah in Tamar parah, Leah le Rakhel in Jacob parah, David in Bethseba parah, Solomon in nupi 1,000 a nei tivekin hman sual a si vivo. Cithlah duh ah simaw, nawmnak menmen ah simaw, lole, a san dangdang ruangah *sex* cu a si lozawngih hman sual rero a si. *Sex* cu hman sual lawng si loin nu-pa karlak khalah thianghlimtei kilkhawi ding a si thu khal kan hmu (Heb. 13:4). A tawinakin kan sim asile, Khristianpawl hrangah cun

Khrih ih tlennak, taksa, thinlung le thlarau huap a si ruangah *sex* nun khal hi a tel cih ti hmingsin ding a si.

Solomon Hla sungih tawngkan hman mipawl hi Eden Hmuan ih Pathian khawkhan, a thianghlim mi *sex* nun zohsalnak a si kan ti thei. Phun dangin sim sehla, Semtirnak cabu sungih kan hmuh mi tawngkam kan hmusal thei. Thimnakah, hmuan, nawmnak, cirhti luang herho, ramsa phun dangdang, thing le theikung a phunphun tivekpawl (Sem. 2:8; 4:12-16). Hi mi ruangah P. Tribble cun, “Eden Hmuan ah khan mipa le nunau cu titsa pumkhat in an rak um ih, hi Hla sungih kan hmuh mi hmuan sungah thung cun mipa le nunau cu nuam le sunglawi zetin an tisa duhnak an nunpi,” tiah a ti.

5. *Baibal ih Thunluh a Si Thu:* Solomon Hla hi Semtirnak 2:22-25 simfiangnak phun a si ti cu kan lungkim ko ding nan, cucu a tulnak a um mawsi! Ziangruangah saw a simfiang bet duh? tiin an sut theu. Hi thusuhnak hi Carr cun hiti’n a let: “Pathian thil semsuaah mipawl lakih thupi zet, mipa le nunau lakih duhawknak le *sex* hmanawknak thu Baibal bu pakhat in a simfiang hi thil tenum le zahthlak ih ruah ding a si hrimhrim lo,” a ti. Carr ih tawngkam parah hiti’n an sut bet. Pathian in *sex* hi cuti emem in a ngai pawimawh tinak mawsi, lole, Pathian in thaw a thawtkhum mi Baibal ih a tel tengteng a tul mawsi?” tiin. “Asile, hi Hla hi *sex* lam thu lawnglawng relnak maw a si, cu mi lengah teh zirh duh mi a um maw?” tiih suh bet ding a um.

6. *Hla ih tumtah mi:*

Solomon Hla ih tumtah mi pathum hmangin hi cabu hi Pathian in a thawtkhum rori a si ti sehla a him bik ding a bang.

a. Zirhawknak (Didactic)

Carr ih awkam in a taw thawh mai sehla, hiti'n a ti: Solomon Hla ih tumtah mi bik cu nuncan ziaza telin, nun pumpi hrang zirhawknak a si," tiin. Hi Hla sungih mi duhaw (ngaiaw) te pahnih hi an lakah duhawknak le hahioawknak nasa zet an nei veve nan, supawknak nun mawi le tha neiin, a tawp tiang an kilhim tento ih, an neihawk ngaingai ding tikcu hrangah an khek thei ti kan hmu. Citin 2Timothe 3:16 thu hi an nunpi taktakin a lang.

b. Mipa le Nunau Naihniawknak

Sim zo vekin *sex* cu Pathian laksawng a si. Hi thu ah Thukam Hlun ih a hman mi tawngkam pakhat cu "thei" (*to know*) ti a si (Sem. 4:1, 17, 25; Sam. 1:19). Hihin mipa le nunau karlahih thuk zetih theihawknak (*sex*) a sawh. A sullam cu mit le thinlung ih theihawk menmen si loin taksa rorih theihawk a sawh; tisa ih theihawk le thlarau ih theihawktawn a si. Hi Hla hin cuvek theihawknak cu a cawimawi. Nupi le pasalpawl in hi Hla hmangin cui theihawknak, lole, naihniawknak cu an co veve.

c. Khrih ih Duhdawtnak a Khihhmuh

Hi Hla hin mipa le nunau karlahih sihcihawknak (*sex*) sunlawizia in theiher lawng si loin, Pathian ih duhdawtnak thu khihhmuh nei tawngkam dangdang hmangin in theiher fawn. Kan Baibal, hmun tampi ah Pathian le Isarelpawl, lole, Khirh le a Kawhhran sihcihawknak thu a sim tikah nupi le pasal

sihcihawknak vekin a rel. Paul cun Khrih le a Kawhhran pehzawmawknak cu *mangbangza* a si mi nupi le pasal karlahih pehzawmawknak vek a si a ti (Efe. 5: 31-32).

Lunglut zet pakhat cu Thukam Hlun ah amai' thuhla rak sim zo a si thu amah Jesuh lala in a rel (Lk. 24:27, 44). Bawi Jesui' san laiah khan hi Hla hi Baibal ah an rak pawm zo. Curuangah, Thukham Hlun hi Pathian thawtkhum ih kan pawm hnuhnu ahcun Solomon Hla khal hi hnawl a rem nawn lo. Cun, an thu fehpidan khalah zuluhawknak (*parallels*) an nei, hi Hla sungih mipa le nunau lakah duhdawtnak a um vekin Khrih le a Kawhhran karlak ah duhdawtnak thuk zet a um.

Solomon Hla in fala cu a tlangval pai' hrangih thianghlim zetih a um vekin Kawhhran khal Khrih hrangah thianghlimten a um ve ding. Curuangah, a si ding, Baibal cun Pathian le a minungpawl pehtlaihawknak cu nupi le pasal pehtlaihawk vek a si a ti theu! (Efes. 5:25-33). Minung cu tlaksamnak le famkimlonak nei si hmansehla, Khrih cu kan zohthim ding mi duhdawtnak famkim neitu a si, cucu hi Hla hin in khiihmuh.

7. *Solomon Hla le Asia Khristianpawl*: Solomon Hla sungih mipa le nunau ngaiawknak le cakhiarnak thu kan sim tikah “minung sidan vekih hmang rero cingin, *sex* cu zahmawh, *hnamawk tluaktlo* khal a mawi lo, hivek thu rori Baibal ih cuang tete” tiih pawmdan hlun (*conservative tradition*) neipawl, a hleicein Asian-pawl cun harsatnak an tawn phah lo thei lo. A zirh mi lam hnakin a tawngkam hman mipawl ah an buai pang thei.

a. *Asia Ram Sungih Nunphung a Thlengawk Vivodan*: Nunphung lam hliakhlaitupawl cun Asia Ram sung khawpi sungih umpawl nunphung cu nasa zetin a thlengaw ih, cucun khawte lam tiang a darhkau vivo ti a si. Hi thlengawknak hi cet lam thiamnak (*industrialization*), leilung sihcihawknak (*globalization*), *science and technology* thanso ruangih *information technology* a cah tuk ruangah le Nitlaknak lam nunphung ih ciahneh vivo ruangah a si thei. Khawpi sung nun (*urbanization*) hin nundan hlun le tidan hlun nasa zetin a danglamter ih, *globalization* khalin Nitlaknak le Nisuahnak lam nundan danglamnak um nawn lo khawpin a finkhawm, an cawhcawrawi thluh thlang.

Tuihlanih nupi-pasal neihawk cu nu le pai' kutih rak um, "nu le pai thuthu" ti kha tu ah cun a neiawtu ding kutah a um thlang. Kum zabi khat liam hrawngah khan Tulukpawl cun neihawk nikhua ah anmai thuam, *hnipuan sen hlerhler* an hruk theu kha tu ah cun Nitlaknak lam hruk mi, a *rang (a var)* lam, *lole, coat dum zerzer* hruk an duh sawn thlang. Hmun tampi ah tui hlanah cun thit mi cu nunau a si ih, tu ah cun a remcangcang an thiauw mai thlang. Tui hlan kum tampi sung cu nupi-pasal karlakah *sex* thu hi rellang ngam dah loin an rak hmangtlang rero men, tu ah cun langpang zetih reltlang a si. Cuitlunah, fate theih ban dingih rel lo ding ti vekin a thup a thli ih, rel a si; asinan, tu ah cun tlawng rori hmanah *sex education* cu thupi pakhat tlukah ret a si ih, cuvek lam thu zohnak *online* le *internet* khal vangkau zetih hman a si.

Hipawl lawng hman a si hrih lo, tuihlan ah cun neihawk hlanah zianghman daiawk citcet lo ding,

himte ih ret ding (*virginity*) ti a si nan, tu ah cun Asia Ram sung mino tapi in cuvek (*virginity*) cu “a thing tuk, a khuahlan tuk, sanman nawn lo hna a si” an ti linglet. Hnam nunphung tapi ah cun cuvek (*him nawn lo*) cu a zarh (*taboo*) tlukih ruah a rak si nan, tu ah cun *ei lo ding thingrah ei/teh cak* vekin thil a feh zo. Curuangah a si men thei, Asia Ram tapi ah nauthlak (*abortion*) tuah zat cu tum lam hnakin kai lam a pan vivo. Cuticun Nitlaknak le Nisuahnak nunphung khal a danglam tuk nawn lo, siatnak lam an pantlang vivo a si bik. Duh khalle, duh lo khalle, khawruahdan hlun in hmun a co nawn lo deuhdeuh a si ko.

b. Asia-mipawl in Sex Thuiah an rak Hmuhtawn mi
A ngaingai ahcun *sex* thu ih buainak hi Nitlaknak le Nisuahnak lam thu lawng a si lo, milai a rak tlukiat vete ihsin hramthla, mi hmuahhmuah buainak a si. Khuahlan lai Tulukpawl lakih thu kawkalh um mi cu duhthusam le a takih an hman suahdan ah a si. Kum zabi tam nawn sung Tulukpawl ih nun zirihawknak ih an tumawknak bik cu *Confucious* ih zirhnak a si. Thimnakah, Emperor Tang Xuanzong (CE 685-762) khan a mo (a fapai’ nupi) Yang Guifei cu a ngaizawng ciamco ih, a lal innpi sungih um dingin a tawlrel ti a si. Anih lawng a si lo, Tuluk Emperor dangpawl khalin an lalinn pi sungih khawsa nunau an sualpi theu ti a si. Milian le leiram tapi neipawl khalin nusun an nei ruri, a hrek thung cun a thlemin an thlem hai theu ti a si. Cuitlunah, *sex* lam thawi hnawihnihaw ca a phunphun an suah ve.

Hiti a si ruangah, Nitlaknak lam in Nisuahnak lam an siatsuah tiih puh theih thluh cu a si ri ai lo. Nitlaknak lamih thil thleng cu Nisuahnak lam khalah a thleng ve.

An bangawklonak pakhatte cu a um, Nitlaknak lamah cun ziangkim langhngan zetin an rellang mai ih, Nisuahnak lamah cun thuh le zep an nei tetti thung. Culo dang cu an bangaw thluh deuhthaw a si.

8. *Solomon Hla, Asian-pawl hrangih Sullam a Neihdan*: A tlunih kan sim mipawl ruangah hi Hla hi Nisuahnak lampawl hrangah an tul zet mi thu a si, Nitlaknak lam hrang khalah cu thotho. Asinan, hi Baibal zirnak ih a tumtah mi a si lo ruangah thlurh vivo bet nawn loin kan tlansan mai ding; asinan, a sung thu kan fiangsinnak dingah thu pahnih lawngte hmingsin ta sehla.

Pakhatnak, kan nunphung tlangpi ah nunau dinhmun hi thlauthak an si, ziangmawcan ah cun a hngilh hman an hngilh ti dingin a um. Thimnakah, *Confucious* in mipi vantlang nundan le pehtlaihawknak thu panga a ngan mi lakah nunau cu a palitnak dinhmun lawngah a ret. Nunau dinhmun a thlauthlakzia a lang zet. Anih lawng khal a si lo, leitlun thuanthu hrimhrim ah mipa le nunau dinhmun cu a bangaw thei lo vivo ti sehla a soal lo ding. Mipa cu dinhmun sang le thunei deuh ih ret a si ih, nunau lawngte dinhmun niamdeuh le tenaudeuh ih ret an si thung. Kan Baibal hmun hrekkhatah cui khawruahnak tuahtat a tum vekin (2 Tim. 3:16) hi Hla khalin cui dinhmun thlauaw remthat a tum ve.

Nunphung tampi ah cun nunau tuanvo tumbik cu, *sex* telin mipa tul mi silkhahsak ding khi a si. Asinan, Solomon Hla cun mipa le nunau ci dinhmun bangrep ih ding an sizia tarlang a tum. Duhdawtnak ti mi cu pekawktawnnak ihsin an di a riam veve ding a sisawn. Tidan tlangpi ah cun *sex* lam thu ah cun nunau cu daitei

um khiaukhi ding a si. Cucu hi Hla hin nunau hrangih *sex* sullam dik tak simfiang a tum. Annih khalin duhdawt le diriamtei um an duh, a tul khal a tul ve. Hnam le miphun hrekhat in tuini tiangin nunau cu mipa in a duhduh ih a hman ding pakhat tluk ah an ret lai. Solomon Hla sungah cun nunau cu upat le zahtlak a si ih, a duhnak pitlinsak dingin mipa khalin tuanvo a nei ti langter a duh.

Pahnihnak cu fate neih thu thawi pehparaw mi a si. Asia Ram le ram dangdang ah nupi-pasal neihawk ih tumtah mi bik cu fate neih le cithlahawk vivo ding a si. Curuangah, Asian-pawl cun fate tamdeuh nei thei dingin kum notet lai ihsin nupi/pasal an neiaw. Taiwan Ram ah cun kum upa lam (putarpawl) in an ci thlah vivo duh ruangah nupi note an nei. Nupi hmaisai, fa nei thei lo cun nupi dang, a pahnihnak an run nei lala. Nu le pa hrekhat in an fate cu duhnalo cingin pasal/nupi neih an fial. Cithlahawk duh tuknak lamah *sex* nawmnak le sunlawizia an hlohter riangri. Duhdawtnak ruangah si loin, cithlah ih ci le kuang punzainak dingah an ruat.

Hi Hla hin neihawknak thu ih Asian-pawl ih lungput dik lo cu hruaingil a tum. Fate neiin, cithlahawk ding lawng khi hi Hla ih tumtah mi a si lo, cuhnakin, duhdawtnak ihsi suak, mipa le nunau karlahih taksa le thinlung nawmtlangnak a sisawn. Solomon Hla cun Pathian laksawng a si mi duhdawtnak cu nupa karlahih siseh, mai minungpi karlahih siseh, langterin Pathian sunlawizia langter ding khi a duh mi a si. Neihawknak thlengtertu cu thil dang si loin, nun pekawknak le duhdawtnak a si. Curuangah, neihawknak cu a thianghlim ding ih, kumkhaw daih a si ding. Thihnak

in simaw, fa neih le neih lo simaw, lole, tilian khalin cui neihawknak (duhawknak) cu a siatsuah ding a si lo. Hla sungah hiti'n kan hmu: "Duhdawtnak cu meisa khalin mit thei hlah e, dairial ti in. Run tilian in fen thei hlah ngai," tiin (8:7).

7. TIMLAMAWKNAK

Tu ah cun a sung thu zirkhawm kan man zik roero thlang ih, cu mi hrangih thinlung timlamawknak dingah thuhla hrekkhat kan zoh ta ding. Cupawl kan theihfeng hnuah cun a sung thu tampi khal kan fiang cih thei ding ti a zumum.

1. *Thukam Hlun sungih Hlathupawl*

Baibal ngantupawl in Pathian thuchah an ngan tikah an calai a phunphun (*literacy devices*) an hmang. Hla le hlathu hmangih an ngan tikah *parallelism* le *suangtuahnak mitthlam ih cuanter (emagery)* tla an hmang nasa.

a. *Parallelism*

Bible ngantupawl ih hmanlar zet mi pakhat cu an thu uar mi nemhnghehnak ih sal nawn roero (*parallelism*) hi a si. Hi mi theihngah hnuah cun hlathu ih ngan mipawl cu theih an awl sinsin. A tlangpithuin *parallelism* ti cu *catlang hmaisai ta kha catlang neta lamih nawlhsal* tinak tluk a si, a nawlhsaldan lawngte a bangaw lo men thei. Robert Lowth cu hi *parallelism* ruahnak hmusahtu hmaisabik a si. Cui thu a ngan mi, a cabu hmaisabik cu 1753 ah nam a si ih, a lehnu ah mithiam tampi in an run pucawi vivo.

Kum a rei vivo tikah mithiampawl in *parallelsim* cu phun dangdangin an run ðhensin; *synonymous parallelism*, *antithetic parallelism* le *synthetic parallelism* tiin an ko. Kum 200 hrawng a liam hnuah James Kugel in phun dang deuhin a tharthawh ih, cuti'n tuini tiang hi ruahnak hin hmun pawimawh zet a luah vivo. *Parallelism* hi catlang pathum tla (Isai. 41: 5), pali tla (Sam 27: 1) an si nan, a tamsawn ah cun catlang pahnih an si. Kan theihthiamnak dingah tah ðhimnak pahnih khat tarlang sehla.

Sam 51: 1

Ra uh, Bawipa cu thangthat uhsi. A
In humtu le in runtui hnenah ... kan lungawinak B

Isai. 1: 3

Asinan, ka minung Isarel cun cutluk hman an thei lo..A
Zianghman an thei bembem lo ... B

A hmaisa khi zoh sehla, “A” catluan a ra hmaisa ih, “B” ah a run pehzawmsal, asinan, a thu malte in a danglam deuh; “A” catluan simfiangnak tluk a si. “A” catluan in *Bawipa cu thangthat uhsi* a ti ih, “B” catluan cun *ziangtaih thangthat* ding ha a si ti a simfiang (hla in sa uhsi). Cuvekin “A” ah cun thangthat ding cu *Bawipa* a si ti a rellang ih, “B” cun cui *Bawipa* cu mi ziangvek ha ti simfiangin, *In humtu le in runtui* a ti.¹⁰ Hivék, *parallelism* hi Solomon Hla le bu dang khalah hmuh ding an um hnuaihni.

¹⁰*Chin Standard Bible* ah cun catlang hnihnak khi “Kan runsuahnak Lungpi hnenah aipuang zetin au uhsi” tiin a um.

b. *Suangtuahnak Mitthlam ih Cuanter (imagery)*

Hi khal hi Bible ngantupawl in an hmang tam zet. “*Imagery*” ti sullam cu sim le rel duh mi hmuitinin, thil pakhat khat, *mitthlam ih cuanter* tinak a si. Hivek hin mi thinlung a phurter ih, suangtuahnak khal a kaitho cuang. Thimnakah, duhawknak (ngaiawknak) cu thil a phunphun mitthlam ah cuanterin, mawi zet le duhnung zetih rel a si theu. Hi Hla hi a tak si loin suangtuahnak thu (*imaginative literature, not realistic narrative*) tiih hminsinn a si. *Imagery* hmangih thuhla rel a si tikah a *thlithlam (allusion)* ih rel khal a si theu.

Cun, *imagery* hi thil khaikhinnak khalah hman a si lala. “Cu mi, kha mi na *bang*, lole, cu mi kha mi *vek* na si tivekin. Hi Hla sung khalah hiti’n kan hmu: “I ngainak cu sabitti *hnakin* a thlumsawn. ... Zihmui *bangin* na hmin a thang” (1:3). A um lai: “Lung ka duh valpa cu a val hawi lakah, Tuthing lakih um epal kung bang a cuang.” (2:3) “Gilead Tlang ih me rual tlang bang, na samthlairem zam sialso hai.” (4:1; 5:6) “A hmai darti lawn bang a ngil, a sam kir deuh nawnten a um. Tlangak vekin a dum zenzen” (5:11).

Ziangmaw can ah cun phun dang deuhin *simile* le *metaphor* tivek tla hman can a um theu ih, ziangha a sim duh bik mi ti theih fukfi an har can khal a um. Culole, mai duhnak lamih pialpi le simfiang pang khal a awlte. Hi Hla sung thu khal cuvek ih theih harsa hmuh ding a um phahphah. Curuangah, mithiam Keel cun, “Solomon Hla zir tiki thil harsa um ringring cu hizawn hi a si,” a ti phah. A sung thu kan zirhawm tik khalah kan tawng phah vivo ko ding.

2. *Solomon Hla Pianhmang le a Riruangi*: Hi Hla remkhawmdan, a riruang (*structure*) khal hin danglamnak zawnte pakhat a nei lala. Mithiam tampi in hi Hla hi theih awl ding le hnawk hnuaihni um hlah seh tiih ciamciamtei remkhawm mi a si ding an zum lo cio. Mi hrekkhat cun bulpak zoin simaw, a hla duhduh a lawrkhawm mi, thupi khal a sangsangtei rem thlepthli mi a si lo an ti. Mithiam Exum le Shea telin mi dang lala cun hi Hla hi vawi-le-khat ah manhlap hehe ih an lakkhawm mi cu a si lo, mipa le nunau ngaiawknak thu sirhsanbik ah retin tikcu rei nawn awih an remkhawm mi a si ding an ti. Curuangah a si ding, thu bangaw, tu le tu lang leuhleuh a um an ti bet.

Ziang a si khalle, kan Baibal sungih bu 66 kan neih mipawl hin anmah le an zawn ciar ah thuanthu an neih vivo vekin Solomon Hla khal hin dunglam thuanthu saupi a nei ve ti cu el ding a um lo. Cuticun Kawhhran hmaisaisa le hruaitu hmaisapawl in Baibal bu 66 lakih bu khat a rak si hi Pathian remruat a si ti a tlun khalah kan sim zo.

3. *Hebru-pawl thinlung*: Ziangruangah hitluk elawknak suaktertu cabu hi Hebru-pawl in an rak telh tiin sutaw sehla, a tawinak cun “Hebru-pawl thinlung a thianhlim ruangah a si” kan ti mai ding. Annih cun sakhaw thil le leitlun thil kan ti mi hi cutlukin an thleidang ciamco lo, a kalhaw vek khalin an ruat lo, sakhaw thil sungah an khumlut thluh mai. Curuangah, *love song* kan ti mi khal hi sual lam hawi cia in an ruat lo. An ram, an khawpi, an inn le lo, an hmuan sungih thlai a phunphun, an tilva vulh, insang an dindan, nupipasal an neihawkdan, ngaizawnawkdan le lenawk

(*dahawk*) le nupa hmanawkdan (*sex* telin) hmuahhmuah hi sakhaw thil ah an ret thluh mai.

Grik mifim Plato cun, “A tirta ihsin mipa le nunau cu pum khat an rak si nan, a san dangdang ruangah an rak thenaw aw. Cui an thenaw veten pakhat le pakhat kawmawksal duhnak in an nun pumpi a zel ringring. Cu mi cun mipa le nunau hmun khatih umtlang dingih neihawk lawlaw an duh phah,” tiah a rak ti ih, thilumdan dik tak a relsuak a bang.

Fala-tlangval an ngaizawgaw ih, an duhawknak langternak ah hla tiangin an phuah, cucu ziangah saw sakhaw thilih a tlemlonak ding um an ti mai. Miin a rawl khailai rori hman cawl dukdiin, zo simaw a ruat (*a ngai*), zan khal itthat thei loin a ruat, “a hrangah” tiin a neih mi tete (*man awl, mankhung ti um loin*) a pek cu ziangah a sual? Kan Bible sungah Rakhel a duh tuk ruangah Jacob cu a pu Laban hnenah kum sarikh rori a um nan, reilote sung vekin a theih phah (Sem. 29:20). Cuvek dinhmun ihsin nupi pasal ah neiawin, insang an hun ding sikhaw, cucu Pathian remruat a si ko lo ding maw an ti.

Cuvek thinlung ihsin ngaizawngawknak hla um cia le an phuah bet mi an finkhawm ih, khua a rung rei tikah bu khat ah an suah. Khua a rei vivo tikah CE 90 hrawngah cun Pathian thu hmuahhmuah, Pathian thawtkhum ti mi sungih bu pakhat ah a rung cang” ih tuini tiangin kan hmang vivo. Hi cabu sungah hin duhdawtnak (fala-tlangval, milai le milai karlak le Pathian le milai karlak) thu a langsar bik.

4. A Bu *Thendan*

Solomon Hla hi a zaten bung 8, cang zaten 117 a um. Hla a si ruangah a bung le cang ti hnakin *hla fng* tiin ko sehla a rem zet. Baibal hrekhat, *Baibal Thianghlim* (Hre Kio) telin hiti'n an then. *New Bible Commentary* khalin hiti thothoin a then. Thinlung a fiang awlnak dingah a bungin simaw, a hla fng khalin simaw, fehpi loin, a thupi hlawm tetein kan zirkhawm ding.

Fing Khatnak (1:1 - 2:7)

Siangpahrang in a lalinn ah Shulam fala a tawng

Fing Hnihnak (2:8-3:5)

A ngaizawng ih a tawn thu le Shulam fala in an zannun ding a suangtuahnak

Fing Thumnak (3:6-5:1)

Siangpahrang molawi hmuahnak hla

Fing Linak (5:2-6:3)

Ngaiawknak thinlung vakvai

Fing Ngatnak (6:4-8:4)

Shulam fala in lalinn a suahsan

Fing Ruknak (8:5-14)

Ngaiawknak a sosang vivo

%%%

II. A SUNG THU ZIRFIANGNAK

1. NGAINAK HLA: NUNAU IH SUANGTUAHNAK

Solomon Hla 1:1

*¹Hla lakih hla ṭhabik,
Solomon ih phuah mi hla mawipawl.*

Hi Hla fing khatnak 1:1 - 2:7 sungah hin mi pathum; fala, tlangval le Jerusalem fanupawl (*rualpipawl*) an um. A hmaisai lam cu fala le tlangval hla an lehawk mi a si ih, fala in vawi ruk a ṭawng laiah, tlangval cun tawiteten vawi li a rak ṭawng man ceu. Jerusalem fanupawl in vawi thum an ṭawng ve thung. *Chin*

Standard Bible ah Sui Lian Mang¹¹ cun tlangval cu *Solomon*, fala cu *Shulam fala* tiin a ret mai.

Asinan, Baibal hrekhat, Thang Hup ih *Pathian Thu Thianghlim* le *Chin King James Version* ah Thawm Luai, cun zohman hmehbel loin *huleng, huval* tiin an ret, a hlathu ruangro mai; Hre Kio cun *mipa* le *nunau* tiin a ret thung. Zo an si khalle nunau le *mipa* karlakih duhdawtnak (*ngaiawknak*) cu a mawi thei bik tawngkam hmangin le tahthim ding an theih mimi sawmkhawmin, hla in an ngaiawknak an langter a si bik.

Hi cang khatte (1:1) sungih thu hi a bu hmin kengtu a si ih, ruahdan dangdang a suaipi. A tlunih kan sim zo bangin *Solomon Hla* tiin kan hmang mai. Baibal dangdang AV, RSV, CEB, Moffat's, NRSV, AMP, ASV ah cun *Solomon ih ta (which is Solomon's)* tiin an ret. CEV cun *Solomon's most beautiful Song (Solomon ih hla mawibik)*, NIV ah cun *Solomon's Song of songs (Solomon ih hla suanvawrpawl)* tiin an ret. *New English Bible* thung cun "Hlapawl hi Solomon hrangah ka hun sak hnik ding," tiin a ret.

Andrew Hwang le Samuel Goh cun a tawng hram ih sullam an simfiang tikah "of", "by", "for" ti a sawh thei an ti. Curuangah, *Solomon ih Hla, Solomon ih phuah mi, lole, Solomon hrangah (the Song is*

¹¹Hmin ngan tikah hmin hlanah sinak pakhat khat (Doctor, Pu/Pi, Rev) ngan tel hi kan retdan tlangpi a si nan, hi cabu sungah cun an hmin lawng kan ngan mai. Hihi upat le zahawklonak lam si loin cangandan tlangpi a si ruangah kan thlun tum ve hnik ke ti thu a si. Mirang tawng ih ngan mi cabu kan siar asile, professor ropi taktak khal an sinak an ngan lem lo, an hmin lawng an ngan mai ti kan hmu ding. William Barclay, John RW Stott, Wati Longchar, tivekin.

Solomon's, by Solomon, or for Solomon) a ti theih thluh an ti. Baibal leh mi dangdang sungah hmin dangdang an bun a si bik. A tawinakin sim sehla, hla hlun pipi tla telin hla dangdang lawrkhawm mi Solomon hmin an putter mi cabu a si bik ko ding.

Ziang a si khalle, Solomon cu Hebru fimnak (*Hebrews wisdom*) ah, Moses cu Dan thu ah le David cu Sam lamih “papibik” tiih hmnsin an si. Solomon Hla hi fimnak lam thawi a sihcih mi “Hla” a si laiah, khawvel thil ih ngaizawngawknak hla (*love song*) menmen cu a si lo, milai karlahih duhdawtnak cu Pathian khawkhan le lairel mi a si thu tarlangnak a si.

Ngainak Hla 1:2-4

*²Na hmur in i hnam aw,
I ngainak cu sabit hnakin a thlumsawn.
³Nang cu a hmuin na hmui,
Zihmui bangin na hmin a thang.
Nunau zokhal nang ngai loin um thei hlah hai.
⁴I hruai awla, kan tlanhlo ding,
Ka bawipa si awla na umnak khaan ah i fehpi aw.
Hmunkhat ah nuamtlang uhsi,
Diriamin kan duhawknak sungah kan ciahaw ding.
Nunau hmuahhmuah in an lo ngai hi an mawh lo.*

1: 2-8. Hi “Ngainak Hla” tiih hmnsin a si ih, cu mi hnuaiah “fala in a tlangval a ngainak hla”, “a taksa a dum ruangih a puhrunawknak hla”, le “a tlangval a hawlnak hla” an si.

A sung thu kan zoh vivo tikah ngaiawtei pahnih (mipa le nunau) hi nei-aw hrih lo, fala le tlangval an si lai. Shulam fala (*huleng, nunau*) ih hla a hmaisai ih, a tlangval a duhdawt ruangah a thatzia fakmawinak ah sabit zu le zihmui rimthaw zet a tahthim. Cang hnihnak ihsin a tlangval a ngaizia a rellang. Cui a tlangval cu a ngai men si loin a *hnam* rero. Hnamawk hi miphun tampi in duhdawtnak langternak ih an hman cio mi a si hrimhrim. Hi fala cun *hnamawk zuakzi* men si loin, duhdaw-aw, duataw zet le ngainaw zetin, tingurngoih hnamawk a sawh tiin Andrew Hwang le Samuel God cun an simfiang. Tisa hiarnak men si loin, duhdawtnak ruangih hnamawk (*intimate kissing*) cu a thukin a dan a dang ti a langter.

Ziangruangah saw cutilawmmam ih a tlangvalpai' hnam cu a ngai ciamco? Tahthimnak a hman mipawl par ihsin a ngainak san kan hmu thei: "*I ngainak cu sabit hnakin a thlumsawn*" a ti rori. Cun, 4:10 le 7:9 khalah duhdawtnak thu simfiangnak ah sabit zu kan hmu lala. *Zihmui* hi *sahriak* ti khalin a kawh theih thotho. Sabit zu hi an rak sunlawih ngaingai, "Pathian le minungpawl lungawitertu" (Thuthen. 9: 13) ti roriin a ngan. Sahriak rimthaw khal cuvek thothoin an ngaisang zet: "Hriak le rimhmu in thinlung a nuamter" (Thuf. 27:9) ti a um. Nunau le mipa hipawknak dingah khuahlan laipi ihsin *sabit zu thlum* le *sahriak rimthaw* hi an rak hmang theu. Duhdawtnak ih si a suak mi hnamawk sunlawizia le mankhunzia a theihnak ihsin hi thu hi a hmang a si ko ding.

Fala khal hin a tlangvalpai' duhnunzia tarlangin, fala dangpawl ih an uarnak san khal cuvek mi a si ruangah a si tiin a tarlang. Hihi minung umtudan hrimhrim khal

a si, kan ngaizawng cu mi dang khalih rak duh
hluahhlo dingin kan ruat ve a si lo maw!

Baibal Thianghlim (Hre Kio) ah cun cang 2-4 thu hi
Nunau ih ṭawng vekin a thu tlangpi (*sub-heading*) ah
Nunau tiih ngan a si. Thang Hup khalin *Jerusalem
Lengnu Huleng* tiin a ret. NIV le CSB telin Baibal
dangdang ah cun *Jerusalem Fanupawl* tiin an ngan. Cu
mi kan thlun asile, Siangpahrang Solomon khan nusun
tampi a nei ih, an lakih pakhat khatin a phuah teh a si
pei maw? Lole, fala pakhat in a tlangval, dauṭha
ngaingai parih a phuah mi a si thei fawn.

A kiangkawp thupawl zohin a netasawn hi pawm a rem
zet: “*Ka bawipa si awla na umnak khaan ah i fehpi
aw,*” ti khal hi suangtuahnak thocho a si. *Ka bawipa* ti
hi “siangpahrang” (*king*) ti tla in an ko, nan Solomon
Siangpahrang relnak a si lo. Hi ṭawngfang khal hi
moneitu kawh duatnak thocho a si. Hivek hi khuahlan
lai ihsin hla thu ah an rak hmang. Kan theih ban
tawkah hlanlai Izippawl khalin an rak hmang;
ngaizawngawtu (mipa le nunau) cu “ka siangpahrang
bawipa, bawinu, tivekin an rak ko-aw ṭheu.

Cangantu pakhat in hiti’n a rak ngan ih, a fiang sinsin.
“Ka lo duh ti ka lo sim, cu mi sullam cu ka
khawruahnak le suangtuahnak hmuahhmuah uktu, ka
lalnu na si tinak a si ... Duhdawtnak cu lalram pakhat a
si ih, cutawkah cun misantlailo pa cu lalpa ah a cang,”
tiin.

%%%

2. PHUHRUNAWKNAK HLA

(1: 5-6)

⁵*Jerusalem lengrual tla,
Dum hman ningna mimawi ka si.
Kedar deuthlam bang ka dum nain,
Solomon inn puanzar iangin ka mawi.
⁶Ka dum ruangah i iai hlah,
Ni ih i em ruangah hin.
Ka tapapawl ka parah an thinhengin,
Sabit duum ah hna in tuanter,
Zutmetawknak can hman nei loin.
⁷I sim hnik law, nang ka lo ngai aw,
Khuiah simaw na tuurual na khalh!
Khuiah si maw na cawlh ding sun niling ah?
Ziangah so tuukhal dangpawl ih tuurual lakah,
Ka lo hawl rero ding?*

Phuhrungaw ti hi thil pakhat khat ruangih mah le mah thiamawk lo, ngam ngaingailonak neih khi a si. Shulam fala a tawngsal tikah *thlahrunawknak* thupte a nei a si hman, thil dang si loin, a taksa a *dum* ruangah a si: “*Ka dum nan, iang ka nei*” tiin a dumzia a zepaw lo. *Phuhrunawknak* a neih laiah fakawknak ding khal a nei ve: “*Ka dum nan, ka mawi totho ko lo maw? lole, “Ka dum nan, duh ka nung totho lo maw?”* a ti. Thil buaithlak pakhat cu khuahlan laiah “*dum*” ti hi sullam pahnih an rak neihter theu. Pakhat cu “*mawi tinak*” a si ih, a dang pakhat cu “*mawi lo*” tinak a si thung. Hi zawnah hi cun “*mawinak*” lam cu a sawh a zumum lo. “*Mawi lo*” deuhih a theihawk ruangah hiti’n *phuhrungaw* zetih a tawngnak a sisawn ding a bang.

A dumzia tahthimnak ih a hman mi cu Kedar cithlah, Beduin-pawl in kel hmul dum hmangih an puan tah mi le Solomon ih inn ceimawinak ih an hman mi an si. *Dum tithumin a dum thlemthlem* tinak teh a si pei maw! Culaiah a dumnak san relin iai ding a si lozia a rellang. Jerusalem Khawpi sungih um, ziang t̄uan lo, fala umawl le nonalpawl in ziang thei loin “anih cu a dum” an rak ti mai a phang a si kei maw? Sabit hmuan kilkhawi dingih an fial t̄heu ruangah ni sensa in a em dum ruangah a si a ti.

A ngaingai ah cun anih cu tlangram fala mawi le hmeltha a si nan! Cutiuh a taksa a dum phah cu a *tapapawl* tiangmangin an thin a rak heng. A pa hi a thi zo khal a si thei, a tapapawl in thu an nei a bang. A tapapawl ih an fial ruangah a duhdawt mi hrang hmanah a tikcu hmang thiam loin, sabit hmuan ah a can a cem thluh. A tapapawl cu an farnu pasal a neih ding thu khalah a tawlrehtu bik khal an si.

Sabit hmuanpawl a kil nan, amai sabit hmuan riangri a kil lo an ti. Hi Hla sungih sabit hmuan hin sullam pahnih a nei; pakhat cu sabit hmuan ngaingai a si ih, a dang pakhat cu amai taksa, a pasal hrangih himtei a ret mi a si. Tui kan zir mi hin sabit hmuan ngaingai si loin, a fala nui’ taksa mawinak cu a kilkhawi lo ruangah dum thluh ko a un tinak a si. A taksa lawng si loin, a thinlung khal a si thei; sabit hmuan kil cingin a tlangval a ngaihtuah thei thocho khal a si thei. Duhdawtnak cu dinhmun harsatnak in a dawnkham thei cuang lo.

Cuti asile, ziangtin ha a um leh ding? Cutiin an khuahkhirh ringring ding ih, a tuar cuahco ding tinak a si pei maw? A hnuailam kan zoh vivo ding ih, a

tlangval hawlmuh a duhzia a hnuaiih hla ah hin kan
vun zirhawm ding.

%%%

**3. THAZANG PEKNAK AWKAM:
TLANGVAL IH SANNAK HLA
(1: 8-11)**

⁸*Nunau lakih duhthla leng bik,
Nang in a hmun na thei lo maw?
Feh awla tuurualpawl thlun aw,
Tuukhalpawl ih thlamte kiangah,
Na me hrangah tlimno hawl aw.*

⁹*Ka ngai bik nang cun, rang nu pakhat in;
Faraw rangleng hnuktu rangcang tampi,
Lung a thawhter bangin.
Valrual thinlung na thawhter hai.*

¹⁰*Mawi tuk aw khaw na sawm ai sam,
Na biang tlunah;
Man sung lung bang na hngawng tlunah,
Tlai sialsotein.*

¹¹*Hmanseh na hrang țang awrh suițhi tuah uhsi,
Ngun khuut hlawnthil thawn.*

Hi thazang pekawknak hla ah hin fala in a tlangval cu hawlmuh rori a duh thu le, an pahnih karlak ih hnaihawnhak petupawl thu khal a rellang cih. Hitawk ih kan hmuh mi cu fala le tlangval a sawnaw (*dialogue*) vekin kan hmu. An pahnih thinlung putdan, an mizia le an pitlin le pitlin lo thu khal kan hmu. Cang 7 sungah fala in thu pathum a sut ih, cang 8 hi tlangval in fala ih țawng mi cu a fala thindam ding le a helhkam mi hmuahhmuah um nawn lo dingin a rak let.

“Ka dum nan iang ka nei” tiih phuhrungaw zetih a tiawk rero kha a tlangval cun, “*Nunau lakih duhthla lengbik,*” a rak ti. Carr cun hi thu hi hiti’n a sim: “A fala (ngaizawng) ih mawizia le duhnunzia a tlangval pai a sim bet mi hin a fala nui’ helhkam le a dum ruangih a phuhrunawknak hmuahhmuah a hloter,” tiin. Fala hmuahhmuah lakih mawi le duhnungbik cu a si lo ding nan, a tlangval pai mit ah cun amah tluktu an um lo a si ke, *nunau lakih duhthla leng bik* a ti. Hi țawngfang “duhthlaleng” hin hmel le piancuan lam mawinak hnakin “thinlung le nuncan lam” a hawi deuh ding a bang. Hmelțha hmuahhmuah duhthla an len lo vekin, duhthlaleng hmuahhmuah an hmel a țha thluh cuang lo. A tlangval in ziangtlukin ha a fala a duh ih, a ngainat ti langternak a si.

Cang 7-nak hi thuhmaihruai ih kan rel zo mi, *parallelism* phun a si.

Khuiah si maw na tuurual na khalh?

Khuiah simaw na cawlh ding sun niling ah?

Fala, lungleng tuk, a tlangval ngai zettu cun a tlangval le a khalh mi a tuupawl cawlhnak hmun a hawlnak hla in a seh a si bik. Cucu Jerusalem fanupawl in an rak sansak. Cang 9-11 sungah kan vun zoh peh ding.

Hi hlawm sungah “ziantin ha ngaizawngaw tei pahnih hmuaw dingih an hawlawk?” ti in sim. Tulai tawng cun *date/dating* kan ti ke cu, Kawl tawng cun *chhingaw* ti a si. A fala in a tlangval hmuh a duh emem laiah a tlangval cun a fala thinnawmnak dingih a rak hnem. Hivek hi pakhat le pakhat thinlung le mizia theihawknak remcang zet khal a si. Asinan, hmun tampi ah, mi tampi in hivekih tawnawk (*date/dating*) hi a si lozawngih an hmang sual theu. A hleicein tulai, *pop culture* cun ziang hmuahhmuah hi mai duhzawng le tha tizawngih hman mai ding an ti ruangah, kum kim loih nau nei simaw, nauthlak simaw, lole, ekinn sung le hmun remcangih naute hlawn tivek a tam phah.

Hminsintlak zet pakhat cu tui kan sim hla sungah hin ngaiawknak ti mi hi a ngaiawtutei lak lawngah si loin mipi vantlang ih theih khal a tul. Rualpi ih theihpi le sunlawih a tul thu kan hmu. Tribble in hiti'n a ti ih, pawm a rem zet: “Duhawknak cun a huap kau zet, mi pahnih duhawknak lawng si loin, thian le rualpawl khal an tel ... a tawpkhawk ah lawngte a duhawtute lawngih theih ding, ziangkim an vawrtawpternak lawng a um,” tiin. Adrew Hwang le Samuel Goh cun hitiuh rualpipawl thawi hmuhawk/tawnawk vialvo (*group date*) hin mah pahnihte lawng a falih umnak ih si rinlopi-ih thil cang theu mi lakah a kilhim,” an ti.

A ngaizawng ih mawinak in a tlangval a zel nasa ti a lang tambik. Cang 7-8 ah khan a fala in an tiamawknak

hmun ih tawngaw dingin a hawl ih, tu ah cun a famkim thlang; an pahnihten hmuan ah an umtlang. Tlangval cun “ka ngaibik mi” (*my darling*) tiin a tawng a thawh. (NEB cun “*my dearest*” tiin a ret). Hi awkam hi a rak ngaitui’ thinlung ah cun “a dam duahto” rori ding. Solomon Hla sungah vawi kua rori kan hmu, vawi nga cu mipa ih tawng mi an si (1:15; 2:10; 2:13; 4:1; 4:7).

Tlangval in fala ih mawizia cu, a thil rak hmuh zo mi-ih mawi a ti mipawl lakhawmin a tahthim. Faraw ih rangleng dirtu an ceimawidan, thi mawimawi le an hmailam ih thil tleu serhso tetepawl an thlaih mi cu a hun tahthim. An nunaupawl tla cu an hngawng kimvel ah thil mawi a phunphun an thlaih selsel ih, an cangvaih le an sep sulhso. Cucu a vun tahthim a si bik.

4. NGAIWKNNAK TI MI CU!

(1:12-14)

¹²*Tintling parah zau maw ka bawi,*

Ka zihmui rimthaw in a zel;

¹³*Ka lungduh cu murra rimthaw bang hmui,*

Ka siangtang cung par a zau ah.

¹⁴*Ka lungduh valpa cu ram pangpar iang;*

An sim En Gedi sabit hmuan parmawi khi bang.

Cang 12-14 sung thu khal hi fala in a tlangval vel a themnak thotho a si. Mipa in a fala cu Faraw ih leng le a dirtu rangla vekin a tahthim laiah nunau cun a tlangval cu rimthaw, hmui hmerhmo vekin a tahthim thung, nunau ngainatzawng khal a si hrimhrim. *Nard*, *lole*, *Spikenard* (NEB) rimthaw thu hi Bawi Jesui’

kehram ah nunau nui a ra tawih thu kha kan hmu (Mk. 14:3-5).

Baibal ram (*Ancient Near East*) sungah nard rimthaw hi nasa zetin an rak hmang. *Mura (Myrrh) sahriak* hi Arabia, Siria le Abyssinia Ram ihsi an lak mi, thinghnai ro, rimthaw zet a si. Nunaupawl in zan an ih tikah an awm kuar sungte ah an ret ih, rimthaw a sinak lawng si loin harhdamnak lam khalah an hmang. Cuvekih an awm ih an ret vekin fala in a tlangval khal a awm ah retin amah thawn zanvar can hmangtlang sehla a tinak khal a si thei; culole, a tlangval a ngainak cu a awm sungah a ret ringring ti khalin sim a theih.

Hena par mum lellite cu zo khalin mawi an ti cio ti a si. A hnah an pho ro mi cu an nuaidip ih, an kut le ke ah an ciah theu. Hi pangpar hi duhduh ih lak mai theih khal a si lo, Palestine *Tipi Thi* thlanglam ih *En Gedi* hmuan sung lawngah a um an ti. Fala in a tlangval cu mi hmuahhmuah ih co le neih theih lo, mura vekin a tahthim a si bik.

%%%

5. AN PAHNIH IN AN NUAMTLANG (1:15-2:2)

¹⁵*Mawi sersi e, ka duhbik cu!*

Duhnunnak na mit ah ni bang tle;

¹⁶*Ka lungduh cem, valno lakah, na piang hlei e;*

Nuam cuang hleiin lung i ngamter,

Zaunak tintling, hramhring hmangin.

¹⁷*Kan inn kaan ah sidar thing,*

A siling ah far thing si ngai.

*2¹ Kei cu Sharon ramlak ih pangpar le
tlangrawnte lili par vek ka si men.*

Mipa

*²Hlingbur lakih lili par bang, lung ka duh nu
a leenghawi lakah si ve ngai.*

Cang 15 le 16 khalah an velthemawk an peh vivo ih, mipa a ɬawng hmaisa. Thu dang a rel hlanah a fala ih mawizia le duhnunzia a rel hmaisabik. A fala ih mit cu thuro mit thawn a vun tahtim lala. Hla fing khat ti fam cu bung 2: 7 tiang khin an fakawknak a feh tluang vivo. Baibal Thianghlim (Hre Kio) telin Mirang Baibal hrekhat ah *Thuro (Na mit thuro mit iangin)* ti hi a tel lo. “Na mitmen mawite in ka thinlung i neh tuk” tiin GNB cun a ret. “*Duhnunnak na mit ah ni bang tle*” ti khal hi Mirang Baibal hrekhat lehdan a thlun a si ko ding. CSB, RSV, CEV, NKJV le a dangdang ah cun *Na mit thuro mit iangin* tiin simaw, *mit* sal tel loin *thuro bangin* tiin an ret thung. Ziangahsaw *thuro mit* ngelcel a tahtim thiam? Thuro hi vate duhning ih rel a si (2: 14). Thuro mit cu meikhu pianzia, meikhu rawng (*smoke-grey*) a si ruangah maw, vate zaidam le nunnem a si ruangah simaw, lole, a nun tluangtlam tla a tahtim a si thei. Kneel cun hlanlai Mediterranean le a kiangkap rampawl ih milim uarnak (*iconology*) hmun ah cun thuro cu duhdawtnak langternak ih an rak hman mi a si a ti.

A hrimhrim thu ah mitmendan hin mi thinlung a lain, a khir thei. Mawi le duhning kan ti mi khal kan mit zohah a si theu. Mitmen cang tuk le thip tuk cun mi thinlung a khir lohli mai. Cuitlunah mit ih cangvaihdan (*eye contact*) hin minung nunnak ah thuk zetin sullam a

nei. “A mithmai ka hmu lo” kan ti khal khi “a mitmen” relnak thotho a si. Isarelpawl lak khalah mitmen mawi thu hi an rel ringring mi a si. Leah cu a mit a *mawi* ti a rak si ngai (Sem. 29: 17). Hi thu ah kum zabi khat sung deuhthaw puh mi dangdang an rak nei nan, lungkimtlangnak ngaingai a um thei hrih cuang lo.

A tlangval ih faknak cu nunau in a tuar rei thei lo, a hun sawn lohli (cang 16). A tlangval mawidan, cang 13, 14 ih a rel mi kha hitawk ah cun, “*Ka lungduh cem*, a ti. Mirang Baibal tampi ah *cem (bik)* ti hi an telh tuk lem lo, *ka lo duh tuk, ka lo duh taktak* tivial lawngin an ret. Thang Hup cun *ka lungduh tum* tiin a ret. Cuitlunah, a tlangval cu a mawi ti men loin, *na mawi lawlaw, na mawi ngah riai, duh na nung lawlaw* tiih let khal an um. Cun, tlangval dang thawi khaikhinin, *valno lakah, na piang hlei* ti khal hi a um ve lo.

Cang 16 le 17 hi fala in a ɽawng a peh vivo mi a si ih, a tlangval thawi an umdan ding a suangtuahnak a si. *Zaunak tintling, hramhring* ti hi simfiang har zet pakhat a si. Tuu le ɽilva dang an khalh ɽheunak *hramhring* teh a thinlung mitthlam ah a lang a si pei maw an ti. Thufim 7:17 thu thawn an bangaw zik. Simfiangtu hrekkhat cun cang 13 sungih *Mura rimthaw bang hmui, Ka siangɽang cung par a zau ah* a ti vekin *cawlhnak* menmen si loin, *zanvar* umtlangin, *pawm* sehla a tinak a si thei. Gledhill cun, “*Cawlh* ti hi cu a thu a cak lo deuh, *zanvar umtlang* tinak a si. *Mura rimthaw* lawng si loin a *tlangval* khal zanvar a ɽang ah umter sehla tiih a suangtuahnak a si,” a ti.

A tawinak in kan sim asile, zalen zetin zanvar rori, dipdaltu nei loh anmah pahnihte an nawmtlang ding

duhthu a sam mi a si. Thil mawi le duhnung an theih mipawl sawmkhawmin, an ngaiawknak le an mit veve ih mawi an tiawknak an rellang vivo. Mipa hnakin nunau a ʔawng tam nasa, a lunglen a zualdeuh ih, a tuar khal a har cuang a si men thei. Tlangval cu vawi hnih, tawitete a hun ʔawng man duak ʔheu ih, culo cu fala awkam hlir a si.

Zohsalnak

Hi Hla sungah hin fala in hnamawk le pawmawk ti lo cu a tlangval thawn cuhnakih thuk le tisa hiarnak lam thu a rellang lo. Cun, zihmui rimthaw le hriak rimthaw in an duhawknak a thukter sinsin zet nan, tulai san minopawl vekin duhawk ruangih tisa hiarnak vun pitlin thu lam cu kan hmu lo nasa. Nelawknak cu thilumdan ding hrimhrim a si ih, pakhat le pakhat pehtlaihawknak hrang khalah a ʔha; kan duhzawng, huatzawng le ka kathawtzawng theihawknak khal a si. Cucun, nupa karlak boruak khal a nuamter sinsin. Culaiah, ziangkim a tikcu kim hlanih pitlin ʔheh ding a si hrih lo, nupi-pasal karlak lawngih um ding mi a si.

Hi hlawm sungih hminsintlak thu dang pakhat cu duhaw veve lakih pakhat le pakhat an ngaisanawknak hi a si. An hmin, an nuncan, an taksa piancuan le an mitmeng tiangin an ngaihsannak an langter. Hivek hi zawi hrang khalah duh a nungin, ngai a nuam zet. Kan kaaleng cun kan rel lo khal a si thei, asinan, mi dang, a hleicein mai nupi/pasal ih ngaisannak cun thinlung a nuamterin tha a thoter zet ʔheu. A hrimhrimin in ngaineptu hnakin in ngaisangtui kiangih um cu nuam kan ti thluh ko ding.

Pastor veve unau hnih an um ih, an unau in cangan an thiam zet. Pastor an si vekin sakhaw lam thu an ngan tam. A u ih nupi cun cabu pakhat a siar ih, a siar laiah a pasal khal a kiangah a um. A nupi cun, “A pasal ih nau hmin salin, “Anih hi cu aw, cangan a thiam thei tuk, siar a manhla thei mawle!” a ti. An pa cun ziang cabu saw na siar a ti ih, a sim. A ngantu tla vun zohṭha hnik a ti. A vun zoh ih, a pasal ih ngan mi a rak si. Cuveten, “A, ka rak ti soal, a ngai nuam leh lo,” a tisal an ti cuteh! Cutlukih pasal ngaisannak thiam lo cu a pasal in ziangti’n ruat ke maw!

%%%

6. DUHDAWTNAK RAH IH THLUMZIA (2:3-7)

Nunau

³*Lung ka duh valpa cu a val hawi lakah,
Tuthing lak um epal kung bang a cuang;*

*A phenthlam hnuai ah to ningna,
A rah ka hrangah a thlum hleice.*

⁴*A puai khaanpi sung i hruai lut,
Duhnak puanzar ka tlun a zaar.*

⁵*Sabit car in ka tha tlungter,
Epal rah in ka zaang damter;
Zuun ngaih vangah ka uai hninghniang.*

⁶*Kehlam kut in i tangkham ih,*

*a vorhlam kut in kei i pom.
7Jerusalem leengrual le tla,
Kan duhawknak kharhmar lo dingin,
Zuanzang tlancak zukneng zaatum,
Hmin salin kei thu in kam uh.*

Mithiam Fox cun 1:9-17 le 2: 1-7 thu hi an pianhmang le an tumtah a bangaw a ti. Thatei kan zoh asile, thinlung takih cawimawiawk le ngaisanawknak hla veve an si ti kan hmu thei. Asinan, malte danglamnak an nei, hitaw ah cun ngaisanawknak lawng si loin fala ih thinlung sung thu a lang. A tawthawh ihsin a cem tiang, amah le amah a thinlung sualawk thupnak le ziangvek mi ha a si tiih a relawknak a si (2:1). Cuitlunah, an pehtlaihawknak hrangih a lungputdan hrimhrim khal a lang (2: 7). Ziang a si khalle hi ngaizawngaw tei pahnih hi ziangtlukin an thinlung a pitling ti khal kan hmu thei.

2: 1-17. Hi sung thu hi fala le tlangval a sawnaw ih hla an lehawknak (pakhat tawng mi pakhat in a sawn, an sawnawk reronak hlir a si. Hi tum khalah nunau a tawng tam deuh thotho. Bung 1 cemzawngih a tlangval in a ngaisannak awkam a hun suah ziauhzi kha fala in a tuar thei lo, thalcan ih pangparpawl tahthimin a tlangval ih a faknak cu “ka phu lo, cuti lawmmam ih ngaisantlak le pawrhtlak ka si lo tiin” a hun tawngsuak lohli: “*Kei cu Sharon ramlak ih pangpar le tlangrawnte ih lili par vek ka si men*” a hun ti. A netnak ih **men** ti hi ngaitlawmawknak phun khat a si, mi dang hnakih cungcuannak nei cuang lo, mimenmen ka si a tinak a si. Fala in amah le amah hramlak ih Sharon par le tlangrawn ih lili par vekin a tahthimaw. Lili par hi Karmel Tlang hram tuan, hmun niamte, phairawn ih

um a si ih, fala in cuvek dinhmun niamte a sizia a relnak a si thei.

Cui fala ih awkam a hun theih tikah a tlangval cun cutivek men si a siang lamlam lo. Fala dang in an tluk lozia le hling lakih lili vek a sisawn tiin “*Hlingbur lakih lili par bang, lung ka duh nu a leenghawi lakah si ve ngai,*” tiin a sawn ve.

Fala khalin duai a tum ve lo, tlangval dang lakih micungcuang a sizia, “tuthing lakih epal kung le a rah” vekin a hun tahthim ve. Tlangval dang hmuahhmuah cu “hramlak zanthing menmen” vek an si nan, a tlangval cu *epal rah* hmangthaw zet, amah khalih a rak teh zo mi vek a si a ti. Bangnak hmuahhmuah rehter thei, thingrah vekin a tahthim. Curuangah a tlangval “phenthlam hnuaiih” um cu ziangtlukin a nuam ding tiin a thinlung saduhthah a relsuak. Fox cun *epal* si loin *mekei* phun khat a si ding a ti.

An pahnih hin duhnak mit in an zohaw veve ih, mi dang hnakih danglam hleicein an hmuaw veve fawn. Mangbang ding a um lo, fala cu a tlangval a duhnak in a zelngah tuk tinak a si. Mi dang mit ah cun an pahnihin mimenmen an si nan, annih pahnih hrangah cun micungcuang an si veve. Cuvek an si theinak cu duhnak thinlung le duhnak mit ih an zohawk ruangah a si. Hmeltha le piancuan mawi khal khi a zohtui’ mitih zirin an mawiin, an mawi lo thei. Mifel le fel lo khal vawi tampi ah cun a zohtui’ mit ah a si. Duhdawtnak mitih kan zoh lo hnuhnu cun mimawi, mifel le miṭha khal an um thei lo tluk a si. Fel loih kan hmuh mi cu kumkhua deuhthawin an fel lo vivo mai ding, a hleicein fel loih hmutui’ mit ah! A hmuh mi ih fel lo lam hnakin a hmutui’ hmuh fello lam a sisawn.

Nupa karlak khalah hi fala le tlangval ek hin zohaw thei sehla a duhum zet ding. Neihawknak a rei hnuah cun *a kel le a bawrih* ruatawk a si ih, zianghman a tharlam thei nawn lo. Andrew Hwang le Samuel Goh cun nupa karlak khalah pakhat le pakhat lakah hmuhawkdan thar nei dingin mit thar ih zohawk thiam sehla kan mawinak le duhnunnak an lang ding. Kan rel rero mi, fala le tlangval nun hi nupa lak khalah hmang thei sehla a tha zet ding,” an ti.

Fala ih a rak suangtuah rero mi (1:16-17) kha tu ah cun a tak ram an naih cuahco thlang. Tlangval cun *puai tuahnak* hmun ah a hruailut ih, duat zet le dimdawih zetin a tãngah a pawm, duhnak mithmai thawn a zoh. An nelawknak cun hmun fianhrial lam a naih deuhdeuh ih, a hlanih an nelawknak hnakih thuk sinih nelaw sinsin dingin an beisei vivo.

3: 4-7. Hi sung thu khal hi fala ih tãwng peh vivo a si. “*A puai khaanpi sung i hruai lut*” ti hi a tãwng bulhram sullam cu “zu inkhawmnak hmun”, lole, “ruaithehnak hmun” tinak a si; asinan, a ngaingai si loin, a suangtuahnak a sisawn a bang. A tãwngkam hi zoh sehla, thil um leh ding relnak hnakin a cang rero lai mi relnak a sawh. A tlangval a ngai tuk ruangah maw, nupa nun hmangtlang vekih a suangtuah ruangah maw, ziangruangah a cau duahto a si pei? A vuaicar duahto laiah hun umtlang sehla, hun pawmaw vel sehla, a tha a tlung zurzo mai dingin a zum. Cui an umkhawmnak ihsi a tha a tlunsal ding thu cu epal le sabit vekin a tahthim.

Simfiangtu hrekkhat cun hi thingrah a ti mi hi nupa cakhriarnak thoter thei sii phun khat, *aphrodisiac* tinak

a si an ti. Nupa umkhawm vek rorih a ruahawk ruangah a thinlung sungin hi khal hi a vun ruat khal a si thei. A tlangval ih kut retdan ding a rel mi khal khi thil danglam tuk a si lem lo, nupi-pasal pawmawkdan tlangpi a si ih, hiti lozawngih um khal an um ko ding. A sullam cu a tlangval thawn nuam zetih an umtlang ding tikcu in a thinlung a luahkhat nasa a si bik.

Shulam fala in a tawng a peh vivo ih, Jerusalem fanupawl hnenah ngennak a nei. Hi tlangval tawng mi hi Baibal Thianghlim (Hre Kio) le Baibal dangdang an bangaw lo nasa. CSB (Sui Lian Mang) ih retdan hi Bible tamsawn retdan khal a si ih, kan thlun deuh ding; hiti'n a ret: "A lungmui hlan lo cawkpheur hlah uhla, duhdawtnak thangharh hlah uh," ti hi a phun a dang zet. Hi Hla sungah tui ta thawn hmun thum ah kan hmu (3:5; 8:4). An thuhla dangdang lakah hihin mi thinlung a luah thuk zet ti a si. Simfiangdan phun hnih a um, pakhat cu, "Hi thu hin nunau le mipa karlakih duhawknak cu a tikcu hlanih hmanawk ding a si lo, nupa karlak lawngih hman ding a si; neihawk hnu lawngah cakhiarnak hi *cawhthawh*, *thawhter* ding a si ti a langter.

A dang pakhat cu fala le tlangval ngaizawngawknak hi kham hnuaihni ding a si lo, an pahnih karlak ah feh rero hrih ko seh. Khua a rei tikah amahte a tawp leh mai ding, lole, an thangfim leh mai ding ti a si. *Good News Bible* khalin "kan duhdawtawknak hi in hnaihawknak hlah uh" tiin a ret ngai. Hi tawngfang hi Job14: 12 ah cun itthat, thangsai vek khalin a rel. Hi thu ah hin cun a hmaisawknak khi pawmdan tlangpi a si. Ziangahtile, a Hebru tawng hram ah cun "hnaihawknak simaw, dawnkham simaw" lam a hawi lo ti a si.

Cun hi thu hin nupa lak rori hmanah “pakhat le pakhat lungmui ko tuahawk ding a si thu le, pakhat in amai’ duhnak a fehpi ngurngo a that lozia” khal zir ding a um. Pakhat le pakhat theihthiamawknak thawn, pahnihteih lungmui dingih zawnruahawk ding a si.

%%%

7. DUHDAWTNAK AN HAL DUAHDO (2: 8-17)

Nunau

⁸*Ka duh valpa ih aanka thei ing,
Ra tlan vervo thlua tlang cugin,
Tlang sang kaanin ka hnenah zuang.
⁹Ka tum val zatum no bang,
No thianthite zukneng a iang;
Cunah dir maw pharson kiangah,
Tukvirh ongin i rak cuan maw,
Ralvanphar talin ti'n a bih.*

Mipa

¹⁰*Aanka i hlan lung ka duh cun,
Duh hniang, ra aw,
Lung ka duh cem ra ta hram aw.
¹¹Thlatang khawdai a cem zo ih,*

Vanrial ruahpi a kang ve zo.

¹²*Hramlak ah pangpar an par zo.*

Hlasak can cu atu hi a si;

Thuro hlasak ram sung a thang.

¹³*Theipi rah tla cu an hmin thlang,*

Zilthli lakah hmui ververin,

Sabit par rimhmui a zelaw. Duhhniang, ra aw,

Lung ka duh cem ra ta hram aw.

¹⁴*Lungpi kua sungih a relh mi*

Kaiva thuro bangtuk na si.

Iang nei na mithmai zoh ka duh

Na aw thlumte tla theih ka duh.

¹⁵*Cinghniapawl kha kai ta hai uh,*

A cuih cinghnia fano tla kha;

Sabit hmuan parmawite, an siatsuah ta hlanah.

Nunau

¹⁶*I duhtu ih ta cu ka si, Anih khal ka ta a si ve.*

A tuurual cu lili par lakah a kil,

¹⁷*Zinglam thlizil nem a hrang ih*

Zinglam khawfing a cah tiangin,

Rakir thlang aw, ka duh bik mi,

Bether Tlang ih zukneng le zathar tla bangin.

Hi kan tarlang mi hlawm sungih hla hi mawi zetih rem mi a si. Thalcan, tikcu nawm lai takfang ah a tlangval in va leng ding vekih a ruah le leng dingih a sawmnak a si ih, fala cu a phurin, a tha a tho nasa. Cun, 2: 8 hi “ka ngaizawng ih au-aw” tiih ret ding a si an ti.

Hi hla fing hnihnak ah hin fala in sau nawnnawn vawi hnih a țawng ih, tlangval khalin vawi hnih a țawng ve. Asinan, tlangval țawng mi cu khuimaw khuaiin fala ih țawng mi hnakin a tawi. Cui an țawng karlakah mi dang (thurawn petu) in tawite a rak țawng duak ve. Baibal thiam tampi in Solomon Hla sungah a dang

hmuahhmuah hnakin 2: 8-17 hi a mawibik ding an ti theu.

Shulam Fala in a tlangval a ngainak, a hnen leng dingih a sawmnak le an tawnawkih an umdan ding a suangtuahnak thu, hla ih a phuah mi a si. Mithiam tampi in *Shulam Fala* ti hi Isarel Ram saklam ih khawte pakhat, Shulam khawsuak tinak a si ih, *Shunem* fala pakhat ti thawi bangrep a si an ti. Tulaiah cun Shulam tiin an ko. *Shulammi* ti cu Hebru tawng in Solomon tinak a si ih, Solomon ih nupi tampi lakih pakhat a si thei titu khal an um. Asinan, thil umdan zoh rero tikah cui ruahnak cu a sung thu thawn a remaw thei lo deuh. Ziangahtile, hi Shulam Fala hi pasal nei hrih lo fala, Solomon in a ngiar rero nan, tlang le mual tin ih tuu a khal rerotu a tlangval hrangih rinum zetih a um thu kan hmu.

A tlangval cu hramlak ih khawsa rero lai a si ruangah zuanzang vohvoih a hnen pan dingih a duh thu, a thinlung mitthlam ih a suangtuahnak a si. A takih thleng ngaingai si loin a lungduh valpa ngaiin, a hnen lam pan dingih cak zetih a rung tlan ding thu le an tawnawk ih a rung biakdan ding a suangtuahnak an si.

2: 8-9. Hi sung thu hi hramlak ah tuu khalih tlangleng rero a tlangval cu ramsa lakih zuanzang emem sakhi le zukneng vekin a hnen lam panin, thlua le tlangpawl khal kan zuatzo ih a pan ding thu a si. Hitawk ih zukneng ti hi annih cun *Gazelle* an ti ih, kanni lamah a um ve lo; tlan cak ngaingai, nahzi pakhat ah km 79 lai an tlan thei ti a si. A tlangval ih tlan cahzia le amah tawng dingih a manhlapzia a uarnak a si bik. A suangtuahnak ah cun reilote sungah an inn a rung

thleng ngaingai. An inn sungah lut ngam loin a fala tei inn tukvirh awngin simaw, ralvanphar awngtein simaw, a vun bih ih, a fala cu suakvak dingin a vun sawm thektho thlang.

2: 10-13. Hi sung thu hi tlangval ṭawng a si thung. Fala awkam, no niakno hnakin tlangval awkam cu a ‘pa’ deuh ngaingai. *Thlatang khawdai a cem zo ih, vanrial ruahpi a kang ve zo* tiin tikcu heraw le boruak umdan a rellang hmaisai. Palestine Ram ah cun kum khat sungah tikcu pahnih lawng an nei (kannih in pathum), cucu furpi (*October-March*) le ṭhal/thlatang (*April-September*) an si. March Thla cemzawng ih si cun fing le tlang an mawi cuang ih, vate le ramsa dangpawl khalin zaihla an sak thawk ti a si ṭheu.

Leilung in a mawinak a suaipi can a si ih, ngaizawng nei cuca lo hmanin boruak umdan zoh men khalah lung a leng ruahro; *khawltlang lunglen* ti tla in kan ko. Ngaizawng hun neih le phei cun Pa Tuan ih hla ah, *tlang kip cuanin ka li a leng* a ti vekin thlua le tlang zoh men roriin lung a leng sinsin. Mirangpawl khalin hi tikcu ah hin “tlangval thinlung cun fala a hawl hruahhro mai,” an ti ve.

2:14. Hi thu hi simfiangtu hrekkhat cun *dawtsawrhawknak Hla* tiin an ret. *Dawtsawrh* ti hi pe siang ngaingai si lo, in daw ceu seh tiih siang vekih umawkter khi a si. Hitawk ih *thuro* a ti mi hi kan lam *thuro* thawn an bangaw lo. *Tuttle-dove* an ti ih, a pirpak ih um si loin, a rual a rualih um an si. Thlatang/ṭhalcan thawkpek hrawng ih sin Palestine Ram sungah an lut ih, zam phahin an ai, an rak celcel ṭheu. Jeremiah 8: 7 sung khalah kan hmu. Cuvek boruak nuam zet, vate

tintian in zaihla an sak ih, parmawi tinkim par can le zilhli thiangte a hran vervo canah a fala cu hmuh cak ememin a pan.

A fala umnak a thlen taktak tikah inn sungah lut rumro mai loin, inn leng, ralvanphar awng ihsin a vun bih dekdo. A fala cu thuro, vate nunnemte ah canterin “Maw ka thurote, lungpi kerlak ih relh” tiin a vun lem thawk. Innpi sungih um a fala cu “lungpi ker ih um” a ti. Hi khal hi thungaingai si loin, a hmehbel mi a si. A fala a kawh duatnak a si ih, hmun dang khalah hmuh ding a um vivo (1: 15; 4: 1; 5: 2, 12; 6: 9). A fala (*thuro numnemte*) cu an run innpi sungih um a si ruangah thuropawl um theunak lungpi karlak ih um vekin a vun canter. A hmel hmuh le a awte vun theih a cakzia a relnak a si.

Thuro cu nunnem, zawi huatthu hman rel lo a si thu Bawi Jesui’ tawngkam khalah kan hmu (Mat. 10: 16). Baibal Ram (*Ancient Near East*) lamah cun thuro cu rawl phun zakim suahtertu leiram that thu relnak khalah an hmang fawn. Kan ngaizawng cu an sam a tawi, a kir khalle *sam thlai remte* tiin simaw, siakha nawn, tawng tan bohbo an si khalle, *minunnemte*, an pian a mawi tuk lo khalle *pianmawi zerzi* tivekih kan duh tuk ruangih kan pawrh tuknak awkam thawn an bangaw.

2:15. Hi cang sung thu hi a phun a danglam hlukhli. *Sabit hmuan parmawite* siatsuahtu ding *sihal fa notepawl* an rung lang. Hihi zo a relnak a si pei? *Sihal (fox)* cu sahring ei phun an si ih, sabit an ei tumnak ah sabit hmuan le sabit hri an siatsuah theu. Thang Hup le Sui Lian Mang cun *sihal* an ti ih, Hre Kio cun *cinghnia*

a ti thung, Hebru Baibal ah cun *sihal* (*shual/fox*) a ti. Kan Baibal sungih sihal langnak tamsawn ah cun an duhhamzia, an ei cawk lo tiangtiang sa deh hmang an sizia, sunvang khalah vaksuak duh loin khawthim zikzawng ihsin zan tiang sa deh ding hawlih vak an si thu tahthimnak ih hman a si vivo.

Cuti si sehla teh, ziang hmehbel in ha a rel? Zumdan tlangpi ah cun an pahnih lakih an duhawknak rak hnaihnaawktu um ding vekin a vun ruat. Cutlukih a ngai, tawn leh hmuh a cak mi cu, an pahnih lakih duhdawtnak a pitlin hlanah sihal vekih miduhampawl in an rak hnaihnaawk pang ke ti a ruat. A suangtuahnak menmen maw, a fala rak ngiar thup theutu an um maw ti cu theih ban a si lo. Ngaizawng neih cun thik lo ding cuan khalah thik rero a si vekin anih khalin puh ding taktak um cuang si lo khalin a thikthu a se mai khal a si thei fawn.

2: 16-17. Hi thu hi fala in a rak leh venak a si ih, 6: 3 sung khalah a rellangsal. A suangtuahnak thotho a si. A tlangval thawn zanvarte nuam zetih an umkhawm cu a fala in a khawp lo nasa. *Zinglam khawfing cah tiangin* ti hi *khua a van cun* tinak tluk a si. Nuam zetih an kawmaw, khawpaw lo zet cingih an hun thenaw ding cu a fala ih a ui duahtonak, hla in a thlah ta a si hmang ding. Fala dangdang in hel rero khal hai sehla, a tlangval cu amai' ta rori a si zo vekin, anih khal tlangval dangdang, thimnakah siangpahrang, lole, milian tlangval dang khalin rak ngiar theu khal hai sehla, a tlangvalpai' ta a sizia a rellang. "*I duhtu ih ta ka si ih, anih khal ka ta a si ve*" a ti (cf. 6:3). Fala cu mipa *ta* a si vekin, tlangval khal falanui *ta* a si ve. Hi tawngkam hi Thukam Hlun bu dangdang khalah hmuh

ding a um ih, hi cabu sungah hin vawi 30 hnakih tam a lang, duh mi hrangih pekawknak taktak an nunpi.

A tlangval a pawrhnak ah *Bether* Tlang ih zukneng le zathar a hmang lala, a zuanzanzia le a cahvakzia le a ruangrai mawizia langternak a si. Asinan, Bether tlang hi khuitawk teu ah a um? Hi tlang parih um khua cu Bether Khua tiin an ko ve. Bether ih sullam cu “catlak, pirpak” tinak a si ih, tlang catlak, tlang pirpak, tlang hran, hawrkum le khukham ih dancak mi tlang tinak a si. Talmud (cahmai 15 zoh) cun Sisaria Khua ihsi Antipatris (Tirh. 23:31) fehnak lamzin ah a um a ti. James Orr cun hihnak ih fiangdeuhin a rel ih, Jerusalem ihsi Nitlaknak lam, thlanglam peng sarik hrawngah a um ih, tulaiih Bittir Khua khi a si a ti. (*International Standard Encyclopedia*, 1915). Grik Baibal, Septuagint (LXX) cun Joshua 15: 59 ih Judah Ram sung khuapawl a rel mi lakih “Beth” khi “Bether” ti’n ngan a si, an ti. Cuti’n mithiam tampi in “Beth” le “Bether” an bangawk thu le tulaiih Bittir khi Beth le Bether a si thu an pawm. Cuti’n tlang hranpi, khu le kham lak khalah a tlangval cu cak thohtohin a feh thei a tinak a si a zumum. Culo talle, 8: 14 ih *tlang thingkuai* a ti mi teh a si pei maw? Cun, *a tuurual cu lili par lakah a kil* ti hi amah le amah a hmehbelawknak a si hmang.

Zohsalnak

Mipa le nunau karlakih ngaiawknak (duhawknak) hi a va rak thuk lawmmam em! Ke ihsin lu, lu ihsin kezim tiang hmuh mawiwak thluh a si ih, mawi an tizia hman an sim thiam lo; an hmuh mi lakih mawi an ti mimi, an ngai sansan sawmkhawmin “cu mi a bang, kha mi a bang” an tiaw rero hi a si. An tawngkam lawng hmanin

an simfiang thei cawk lo, a tawnih an tawnteh hrimhrim mi a si. Cui duhdawtnak cu Pathian pek mi a si ti lo ding rual a si lo, cucun Pathian thupek, insang dinnak lamah a hruai ih, fa le nau neiin leilung luahkhat dingin Pathian in mal a sawm vivo.

Milai le milai karlak hmanah cutluk duhdawtnak an neih ahcun Pathian cun ziangtlukin so milai in duhdawt, in duhdawtzia hi thu khalih sim theih a si lo, a Fapa a run thlahzia hin duhdawtnak thukzia a langter. Kan hmuihmel ih si thawkin kan sinak zate hi duhnung lo le duhtlak lo kan si ah simaw, minung sinak in kan dinhmun ziangtlukin thlauaw khal sehla, Pathian mithmuh ah cun mawinak tinkim ih cei mi vekin kan mawi ti thu in sim.

%%%

8. A NGAIZAWNG CU KHUIAH A UM? (3:1-5)

*3¹Zansiar ka tintling ah zau ing,
Ka duh nang hi zanmang lawngah maw ka lo man;
Hawl len hmanning ka tawng thiam lo.*
*2Khawpi kawthler zalam tawiin,
Zinpi, zintek khalah ka zoh;
Lung ka duh val lawng cu ka hawl,
Hmanseh ka tawng thei ve si lo!*
*3Khawsuah hauhnar kiltu in, in hmu,
“Ka duh valpa nan hmu maw?” tiin ka sut.*
*4Anmah ka lan vetein ka tawng;
Thlah thiam nawn loin, kut in ka kai;
Ka suahsemnak ka nu ih insung thlenpi hlan cu.*
5Jerusalem lengrual le tla,

*Kan duhawknak kharhmar lo dingin,
Zuanzang tlan cak zukneng, zaathar hminsalin,
Kei thu in kam uh.*

Bung 3:1. Bung thumihsin ihsin fala le tlangval ngaiawknak hla a si vivo vek nan, ziangruangah zirthiampawl in 3:6 ihsi tan vukvi in 5:1 tiang hla fing pakhat ah an ret ti hi theihthiam lohli a har. Asinan, a thu hi vun siarngun sehla, a tlunta thawn an bangaw ngaingai lo ti kan hmu thei ding. Thuhmaihruai ih kan sim zo vekin, hla vekih a fing a fingih then cun 3:5 tiang khi fing hnihnak a si lai. Fing hnihnak cemzawng, 3:1-5 khal hi fala ih tawng mi a si vivo lai. Ikhun ah a it ih, zanmang ih hmuh mi vekin a rel nan, a mang ngaingai hnakin a suangtuahnak, a ihnen a zulum sawn. Zan khat thu men khal a si lo hmang, zan tin deuhthawin a tlangval cu a ruat ih, a suangtuah rero a si ko ding. Cui a suangtuahnak ah cun a tlangval cu a suk a so ah a hawl rero nan, a hlawhtling thei ta lo; a netnakah a hlawhtling tariai ih, a nui' inn ih amai' pindan sungah a va hruailut ngaingai vekin a suangtuah vivo (3:1-4).

A nui' inn ih a hruai hin an ngaiawknak cu a thup, a thli si loin, amah hringtu a nu rori khalin theihpi sehla, mipi vantlang hmai khalah dan vekih neihawk a duh thu a khihhmuh. Cun, an duhawknak langter theinak vawrtawp (*sex*) an hman lai hlan lo a di a riam thei lo a si ding titu khal an um (Andrew E. Hill).

3: 5. Cang netnak hi a hla fing hnihnak cemnak a si ih, tui hlanih a rak tawng zo mi a nawlhsal. Cutiiah hmunkhat ih an nawmnak ding dawnkhamtu pohpoh um lo dingih duhthu a samnak a si. Asinan, Pathian

hmin in thu in kam uh ti loin, *zukunft le zathar* hmin salin a ti mi hi a danglam zet. Hihi anmai' hnam nunphung ih an rak hman theu mi a vun hmang ve a si hmang. Nunau zuun relnak ah zukunft le zathar an rak hmang theu ngai. Culawng si loin hmin khalah an sak; Dorkas, Zukunft (Tirh. 9: 36). Kan Baibal sungah zukunft ti hi vawi 27 lai a lang.

Zohsalnak

Mipa le nunau lakih duhdawtnak hi ziangtlukin a thukin, duh a nung! Mi fapa in mi fanu cu a nunnak liam ding tiangin a duhdaw ih, mi fanu in mi fapa a ngainak cun a nun pumpi a zel ih, an pahnih in anmah pahnih bak leitlun ah seherh mi dang an nei lo. Cutlukih duhdawtnak sunglawi cu khuitawk in ha a rat ti sehla, Pathian ihsin kan ti lo thei lo. Asinan, cui duhawknak cu phun hnih in a hman theih: kan sunglam ihsi in nawrtui' duhdan thlunin, mai remti dandan ih hman le Pathian thu sungah khumlutin, thianghlimte le a tikcu te ih hman ti a si.

Solomon Hla hi nunau le mipa ngaiawknak thu ah lamhmuhtu tha zet pakhat a si ding. Pathian thu loih nunau mipa nun (*ngaiawk le sex*) hman cun hlohralnak a thlen ruangah Khristiannak hin cucu a hruaingil a tul. Pathian rundamnak famkim kan co hnuah cun kan mizia khal siamthar a si phah tengteng a tul. A hrimhrim thu ah piantharnak hi kan mize hlohralternak lam a si lo, a *siamtharnak* ding a sisawn. Mipa le nunau lakih ngaizawnawak khal hi Setan pe mai loin Pathian remruat a si ruangah cawimawiih, upat sawn ding a si. A cawimawidan lawngte thiam a tul zet ding.

Paul san laiah zirhnak phun khat, lehnhuih *Manicheanism*¹² an ti mi ah cun “tham hlah, tep hlah, dai hlah” (Kol. 2:21) tiin an rak hrial. *Romanticism*¹³ thung cun “mipa le nunau karlahih duhdawtnak le nawmnak hi dam sung hrangih thlarau lam thil mankhungbik a si” tiin an cawisang zet. Khristian pawmdan ah cun a bulhram bik cu Pathian le Pathian pek mi duhdawtnak a si kan ti, cucu minung in a tul bik mi a si, *sex* nawmnak telin! Asinan, thianghlim le mawi zetih hman a si tikah a sunlawinak a thukin a sang sinsin, Pathian duhdan khal a si.

%%%

9. SIANGPAHRANG MOLAWI HLA (3:6-11)

Nunau

*Nelrawn ihsin meikhu zing bang,
Sumsaw hawltupawl ih zuar mi,
Zihmui le mura rimthaw thawn,
A ra mi hi ziangso a si?*

¹²*Manicheanism* cu Khristian, *Gnostic* le khuavang bepawl (*pagan*) khawruahnak finkhawm a si. Persia-mi Manicheaus (c. 216-c. 276) in kum zabi 3-nak ah Persia Ram ihsi a hmuhsuah mi a si. Hi zirhnak ah cun thil ziangkim hi a phirin a feh ringring (*dualistic*) an ti ih, a tha le a sia, thim le eng cu kumkhuain an do-aw ringring an ti. Asia Ram sungih Rom Ramuk ihsin Turkestan (Xinjiang) ah kum zabi 13-nak tiang cak zetin an dinpi.

¹³*Romanticism* ti mi cu zuksuai, calai, awnmawi le khawruahnak lam relnak a si ih, kum zabi 18-nak cemzawngah Europe lam ihsi irhsuak a si. Kum 1800-1850 karlah ah khan nasa zetin mi thinlung a ciahneh ih, an rel uar ciamco.

⁷*Solomon a ra luailo lai,
A bawi tohkham parah an phur;
Isarel ralkap sungih thabik,
Ralkap 60 tla in an kil.*

⁸*An zatein ralnam hmang thiam,
Raldo thangtu thiampawl si hai.
Ralnam cio kha an hmanter ih,
Zan ih ralruk do thei dingah.*

⁹*Thing thabik ih tuah mi a bawi tohkham parah,
Solomon Siangpahrang bawi an phur.*

¹⁰*Bawi tohkham ke ngun in an khut,
Sui pianzia puan in an tuam,
Cawihcin mawi sui puan mawi cun;
A todan nem sendup puanih tuam mi,
Duhnungza in Jerusalem nu ih tah mi a si.*

¹¹*Ra suak cio uh Zion nunau,
Siangpahrang Solomon ra zoh uh;
A sui lukhuh a lu ah a khum,
A nupithit a lungawi le thinnawm ni ih
A nu ih khumter mi cu a si.*

3: 6-11. Hi hlawm sung thu hi siangpahrang ih nupithit ih a feh thluaitlo lai rak zoh dingih sawmnak thu a si. Cucu cang 11 sungah hiti'n kan hmu: *“Ra suak cio uh Zion nunau, Siangpahrang Solomon ra zoh uh. A sui lukhuh a lu ah a khum, a nupithit a lungawi le thinnawm ni ih a nu ih khumter mi cu a si,”* tiin.

Ram tampi ah, hnam tampi in nupi-pasal neihawk cu a ropi theipatawpin an tuah ih, milian le mi ropipawl in a ropitdan ding rori hawlin sumpai tampi an cem. Kan Kawl Ram khalah zawi fanu ih mopuai ha ropisawn tiin an zuamaw rero ti kan thei. Assiria le Arab Ram khalah sunglawi zetin mopuai an rak tuah ve.

Siangpahrang mopuai sinsin tla cu ziangtlukin ha a sunlawi cuang ding, an ceimawinakpawl cu ziangtlukih mankhung le hmuhnawm ha an si ding, relban ding khal a si lo.

An dung, an hmaih feh ding rang le rangleng an ceimawidan tla cu a makin, a mak a si bik. Anih lawng khal a si lo, rangleng mawngtu le an fehnak ding khihmuhih, mipi huaihawttupawl rori hman nasazetin an cei. Mipi vantlang hrimhrim khal anmah le hnipuan neih mi (rak nei hrih lo hman hai sehla, mopuai hrangah tiin an lei t̄ento) ih an rak ceiaw ve ciamco. A ropi thei bikih mopuai hman thuhla hi cu rel tam khal a t̄ul lem lo ding, kan thei cio ko.

Isarel miphun lakih siangpahrang ropi, mifim le hminthangbik Solomon ih nupi neih tla cu ziangtlukin ha a ropit sinsin ding! Hi zawn fang hi cu mi dang parih ben theih khal a si lo, Solomon ih nupi (*a hmei*) neih ropitzia ti lo cu simfiangdan dang a um cuang lo. Nupi a nei tam tuk ih, zo bik a neih t̄um ta ti khal theih ban a si lo. Ziang a si khalle, siangpahrang na-na-na cu zo a t̄hit t̄um a si hmanah, a ropi lo thei lo tiin zum phawt sehla. “Mo” sinsin cu an ceimawi nasa ding ti a fiang. Cui neihawknak le mo an lawi luailo lai mawizia cu hla ah an phuah ih, lehhnupi tiangin an run hmang vivo a si a zumum (Sam 45: 8-15).

Shulam fala in cui mopuai sunlawizia cu a vun suangtuah ve a si ko ding. A tlangval thawi an neihawnak ding ni nai cuahco vek khalin a suangtuah a si thei. Siangpahrang Solomon cu a mawi theipatawpih ceiawin khawte lamih khawsa, a nupi t̄hi dingih a feh le

mo an lawi thluaithlo lai cu a vun suangtuah a si a zumum.

3: 6-8. Molawitu mipipawl ih palkhut mi maw, an meisa van mi khu maw si ding, *meikhu zing luhlo* lak ihsin Solomon cu a hung lang luailo. Zihmui le mura rimthaw hmui vurvoin, siangpahrang cu thing thabik ih tuah mi a bawi tohkham parah toin, amah kiltu ralkap 60 thawn, an dungah mipi siarcawk loin an thlun. Cui ralkappawl cu ralnam hman thiam zet, raldonak lam khal thiam, rinsantlak hliir an si.

Ziangruangah, molawi laiah cuvekih kil a tul? Hi sanlai ah hin lam hla ta, mo an lawi tikah lamzin ah misual le mi huatsuakpawl in simaw, lole, a fala rak ngaizawngtui' lam in simaw, an rak kharhmar theu, an mo tla an laksak theu ti a si. Cuvek thu cu Apokrifa ti mi, hnawn mi Baibal ihsin hnawn mi cabupawl lakih pakhat 1 Makabia 9: 37-41 ah hmuh ding a um. Curuangah, moneitu in a mothar cu “na thlaphang remrem hlah, ralkap hizat hin an lo kil theptheh hokhaw” a tinak khal a si thei.

3: 9-10. Hi sung thu hi siangpahrang tonak “bawi tohkham” an tuahdan a relnak a si. Thing mankhungbik, Lebanon thing ih tuah mi, a tohkham, a ban retnak cu sui ih khut, a tonak cu puan sendup, a sunglam khal Jerusalem lengdawh rualin an duhtawkih an ceimawi mi a si; ziangtlukin a mawiin a ropi ding! A rih khal a rit nasa ding ti a zumum.

3: 11. Molawipawl an thlen cun mo neitu¹⁴ cu a nu in a rak hmuak ih, lukhum mawi zet a rak khumter. Mo vek roriin a rak duat ih, a rak sunlawih; cucu an mo lawmdan a si. Nu in fa an sunlawih le an zohṭhat hi ziangtlukin a sunglawi! Abraham Lincoln ih sim mi hin a fiangter zet: “Tui ka sinak le lehhnu ih ka sinak dingih ka beiseinak hmuahhmuah parah vancungmi vek a si mi, ka nui’ parah leiba tampi ka nei,” a ti. Cupawl hmuahhmuah cu fala in a suangtuahnak mitthlam ah cuanterin, a tlangval thawi cuvek boruak an hun tawn ve ding cu a thinlung thupten, hngakhlap zetin a rak thlir.

Zohsalnak

Hi hla hin thil thupi zet pahnih a langter. Pakhatnak, neihawknak ti mi hi lennak le an thuamhnaw mawimawi an neihzia tarlangnak a si lo. Cuhnakin, a nei-awtute lawng si loin, rualpi le sungkhat naivaipawl an lungawikhawmnak a si. A pahnihnak, mipi vantlang theihin nu-pa an sizia an phuanlangnak a si, tu ah cun nupi-pasal an si zo.

Cun, neihawknak thlentertu cu *duhawknak* a si ti khal kan hmu thei. Neihnunnak tel loin mi in nupi/pasal a nei thei, asinan, duhdawtnak tel lo cun a nei thei lo thung. Duhdawtnak parah hram bunin, neihnunnak a kawpih neih thei ahcun nuntu khawsaknak a nuamter sinsin.

¹⁴ Kan ṭawng dik tak ah cun “Mopa” kan ti. Mo lawi ihsin mo um ni cem tiang “monu, mopa” tiih kawh le lawm an si. Mo hi ni thum sung an rak lawm ṭheu. Mo um ni a cem cun “monu, mopa” tiin an ko nawn lo. Asinan, “mo” tiih kotu dingpawl in an dam sung “ka mo” tiin an ko lan ta.

%%%

10. FAMKIMNAK (4:1-5)

*4¹Mawi sersi e, ka duh bik cu,
Na lu tuamnak puanmawi phen ih
Duhnak khat mi na mit sersi,
Gilead Tlang 'in merual tlan bang
Na sam thlairem zam sialso hai.
2²Meh le khawlhfa mi tuuhmul bang
Na ha tian rem vartein an fai;
A beuh um lo, rem thliahthli hai.
3³Pat senlar bang na hmur a mawi,
Na tawng mawite khawh a theih lo;
Na lukhuhnak puan naal phenin,
Na biang note a lang cemci.
4⁴Na hngawng, David lungdawl sang bang,
Ngil ih a hluum zet mi a bang;
Ralphaw 1000 bannak bangtuk,
Hlawnthil thirual erhna a si.
5⁵Na siangtang ih pawhte tla cu,
Lili pangpar mawibik lakih,
Zukneng faphir pawh fawp an bang.
6⁶Mura zihmui tlang cung parah,
Cuih rimhui tlang ah ka um ding;
Zinglam thlizil a hran tik le,
Khawfing a cah tiang ka um ding.
7⁷Ka duh bik mi na mawizia hi!
Sawi ding um loin na mawi hleice!*

A tlun kan zirkhawm mi ah khan fala tawng hliir
deuhthaw a si ih, tu ah cun tlangval a tawng ve thlang.
Cutin 4:1-5 sungah hin tlangval a tawng tam nasa

thlang, fala cu vawi khatte lawng a hung ɽawng man ve duak ih, cukhal cu tawi tektite lawng a si. A mithmuh ih a fala mawizia, thil mawi le duhning a ti mi pohpoh a fala parah a ben thluh tum.

4:1. *A sam:* A sam cu Gilead Tlang ih si merual tlan a bang tiin a thawh ih, a sam khal meh ih khawlhfa mi tuhmul vek a si a ti. Carr cun Palestine Ram ih mepawl cu an hmul a sau zet, Gilead Tlang, sang zet le khukham se zetih an tlan thlutthlo cu hlapi khalin hmuh a theih. A ngaizawng khal cuvekih sam dum le sau thliarthliar cu lam hlapi khalin hmuh a theih a tinak a si.

4:2. *A ha:* A ha mawizia khal a beuh pakhatte hman um lo, *rual thlerhthlite* a si tlunah meh le khawlhfa mi tuhmul bangih fai verver a si a ti. Tuupawl an khawlhfa verver hnuah a ɽiabeuh pakhat hman um loih an feh thlurhthlo ɽheu cu a vun tahthim a si hmang. CSB ih retdan hi a fiang zet. Cang 2-nak, catlang neta hi CSB ah cun, “*Faphir hring cio hai khawh, Cing hlah hai e, an lakah pakhat hman,*” tiin a ret. NKJV, RSV, CEB, ASV le Baibal dangdang khalah CSB vekin an ret.

4:3 *A hmur le a awkam:* A fala hmur khal pat sen vekih sen herhi, a awkam khal ngai khawh ti um lo a ti. BT ah cun *na ɽawng mawite khawh a theih lo* tiin ret a si. Baibal hrekhat cun *a awkam* ti mi hi *a kaa* tiin an ret. A hmurka ih si suak a awkam cu ngai khawh lo ding khawpin duh a nung a ti a si bik. Hmurka hin duhnunnak dang a suahpi thei mi cu *hnih hmel* a si. Hmurka ti-peupeu, bak hliauhliau cun mi thinsung a hip thei lo.

4:3. *A biang:* A biang cu no cemcetein a hmu ih, cuveten a hngawng lamah a feh; a hngawng rori hman David lungdawl vekih hlum ngil lellite tiin a piancuan mawizia a pawrh ciamco. Hi a țawngkam hin a hngawng cu tawi țuțti loin, sau mawi tawk a si thu a rel duh a si ding. Hlanlai ah Izippawl cun nunau hngawng saudeuh nei hi mawinak phun khatih an ruah tlunah nunau thinlung thiang le tluangtlam hmainsinnak khal a si an rak ti. Cucu tlangval hin an thei ringring a si hmang ding.

A pawhte tiangin a vun fak mawi vivo. “*Na siangțang ih pawhte tla cu lili pangpar mawibik lakih zukneng faphir pawhte fawp an bang*” a ti. A sullam lawngte theih a awl lo. Nunau mawinak pakhat cu an pawhte hi a si hrimhrim. Pawhte nei lo simaw, fate tuk simaw, lole, tum tuk khal a mawi lo; an taksa thawi milaw tawk si thei sehla, an mawi phah sinsin. Cun, “zukneng faphir pawhte fawp” a tahțhim hi a ngaizawng ih pawhte cu, a tum cuang le fate cuang um loin, a fawptu khal phir an si ruangah an tia-aw a tinak khal a si thei. Ziangkhalle faknak ding a theih mi hmuahhmuah hmangin “fak tithumin” a fak a si bik, hi bak hi faknak ding dang a theih khal a zumum nawn lo. A fak tuknak lamah a luan zikzik a bang lam.

4: 6. Hi cang sung thu hi 1:13 le 2:17 lamih kan hmuh mi thawn an bangrep. Sunvute rori a ngaizawng hmel hmuh ding a hngahhlap thu a si bik. Zihmui rimthaw, mura le frankinsense vekih rimthaw, a fala hnenih feh a tum thu a relnak a si.

4: 7. Hi thu hi a fala a faknak hmuahhmuah tlunah sim bet ding thei nawn loin “Rel bet ding um nawn loin, na

mawi hleice” tiin a khaikhawm a si bik. Cutlukih mawi, hmeltha, piANCUAN mawi, rimhmui vurvo le a awkam khal ngai khawh lo cu Lebanon lamih fawrpi a beisei thu a phuanglang. Phairawn hnakin tlangpar lam hin lunglen a zualter sawn ih, ngaizawng hun sawmnak ding khalah a remcang zet. Lebanon Tlang hi lam hlapi khalin a mawi, a hring nuam nasa ti a si. Tlangram lam ngaina hrangah cun ngainat lo khal a theih lo tluk a si. Hi tlang mawinak hi Isaiah 60:13; Hosea 14:5; Zakhariah 11:1 lam khalah rellang a si.

Amana Tlang cu Lebanon Tlang hngetek a si ih, cutawk ihsi Damaskas fehnak tiva cu *Amana Tiva* an ti hngehgne. *Hermon* hi Lebanon Tlang ih a sannak bik hmun a si ih, *Senir* khal Hermon tlang thotho, Amor-pawl ih kawhdan a si (Danpek. 3:9).

Zohsalnak

Kan taksa ruangpi hi Pathian kutsuak a si ih, thil um cia pakhat hman um loin hitluk mawi le duhnung ih a semsuaH thiam hi ziangtlukin thil a thiam ti a langter. Nunau a tuah hmaisabik cu mipa hnenah a hruai ih, mipa in a rak hmuh veten a rak ngaina lohli mai ti a tawngkam ah a lang mai: “Ka ruh vek ruh nei, ka titsa vek titsa nei,” a ti lohli (Sem. 2: 23). Cuitlunah *lawngfangkhehin an um nan, an ning a zak lo* (2: 25) ti khal kan hmu bet.

Nunau le mipa, lole, nupi-pasal karlak ah hivekih kan hmuh mawiaWk thei hi ziangtlukin a sunglawi! Nunau ih neih mi a taksa tek hmuahhmuah cu mawi tukin a hmu thluh mai. Cui hmuh mawinak cu khuitawk’in a ra kan ti le *duhdawtnak* ihsin a si. Duhdawtnak cun mawi

lem lo khal mawi tukin, mawi cia pheï cu mawi
sinsinin a hmuter. Curuangah a si ding, tlangval in a
fala cu: “Ziangtlukin so na mawi ka *darling!* Na mawi
taktak a si!” tiin a fak rero a si ko.

%%%

11. THINLUNG IH DUHNAK CU A TAK RORIIN (4:8-5:1)

⁸*Lebanon Tlang in i thlun aw, ka ham cia mi;
Lebanon ihsin rung hram aw;
Kiosa le tlavangpawl an umnak
Amana Tlang, Senir tlang le
Hermon Tlang ihsin rung tum aw.*
⁹*Zoh khawp thei lo ka thainu ding,
Na tang cung thi awrh mi tla in,
Ka lung thinril hmuahin a lak.*
¹⁰*I duhnak in ka lung ngamter,
Ka lunghnemtu le ka ham cia;
I hnamnak cu sabit hnakin a thlumsawn;
Na zihmui cu ziang dang hnakin a rim a hmuisawn.*
¹¹*Ka duh bik mi, na hmur khuaitizu bangin a thlum;
Na tawng ka hrang hnawi le khuaitizu bang an si.
Na thilthuam cu Lebanon rimhmuï bangin a hmuï.*
¹²*Ka thinhnemtu, ka ham cia mi,
A thup lakih hmuan vek a si;
Kulh mi hmuan le mai' bul cerhti;*
¹³*A cutawkah hanghnah ziangkim mawite in an cerh;
Hmangthaw rahnak taleti hmuan bangin an ciing;
Hmangtha bikin a rah a suak.*
¹⁴*Henna le nard, saffron le,
Kalamus le sinamon pawl,*

*Rimhmui phunphun an kim a si.
Mura le aloi tla an um,
Rimhmuibik phun tiangin an kim.
¹⁵Cerhti put le tiva luang in
Cuih hmuan cu an hningter ringring;
Lebanon Tlang ihsin rung luang,
Tivapawl in ciarter ringring.*

Nunau

*¹⁶Maw saklam thli, nang thang thlang aw;
Maw thlanglam thli, ka hmuan hran aw;
A sungah rimhmui khatte aw;
Lung ka duh val, a hmuan pan seh,
A hmang thlumbik mi rah ei seh.*

Mipa

*⁵Ka hmuandum sungah ka ra zo,
Ka lung duh le ka ham cia mi!
Ka mura le rimhmui ka khawm;
Ka khuaitizu thlar thawn ka ei,
Ka sabitti le cawhnawi ka in.*

Nunaupawl

*Ei uh, in uh, duhdawt mi tla,
Duhawknak nan rit hlan tiangin.*

Hi hlawm sungah cun tlangval in a fala ruangrai le taksa mawinak a rel mi hmuahhmuah tan tain an pahnih karlakih an pehtlaihawknak ding lam thu a rel thung. Hi hla hi hla mawi zet a si ih, an ngaiawknak thu le an suangtuah mipawl hmuahhmuah a kim thluh leh ding tikcu (5:1) thlirin, cui boruak cu nuam a tizia hla in a phuah. A rellang tam zet pakhat cu “hmuan mawi zet” thu a si. Cui hmuan cu pangpar phunkim le thil sunglawi phunkim umnak hmun a si ruangah cutawkih hmuaw dingih sawmawknak a si.

4: 8. Fala in a tlangval cu a thinlung ih thil dang a ruah mi hmuahhmuah tan tain, amai' par lawngih a thinlung zatei pe dingin a sawm. Ziangahtile, thu dangdang ruat phah cun thinlung zatei pekawk a theih lo ti a theifiang. Hi tum hi “ka mo” (*my bride*) a hman vawi khatnak a si. Kan theih le hman tam lakih tel Baibal dangdang, NRSV, NIV, CEB, ASV, CEV, tvp. cun “ka mo” (*my bride*) tiin an ret ih, *Catholic Public Domain Version* (CPDV) Baibal lawngin “ka nupi” (*my spouse*) tiin an ret thung. CSB cun *ka thainu* tiin a ret ih, BT (Falam Baibal) cun *ka ham cia mi* tiin a ret.

An thinlung le suangtuahnakpawl ih si cun “nei-aw zo” tlukih an um ruangah, *ka mo*, *ka nupi* tiih an ret khi a mawi zet ve. Culaiah, neiaw ngaingai hrih lo suangtuahnak vialih um an sinak zawnah *ka ham cia mi* ti hi a tawkfang ding tiih ruah khal a theih. Cutawkah cun hnaih nawk theitu tlang le kiosa khal an um nawn lo, hman mawi sungih kharhkhum an si thlang ding.

4: 9. Tlangval cu fala zun ah a vuai duahdo a si bik. A nun pumpi cu a fala a duhnak in a hip thluh. Tuisi cun a nunnak cu amai' ta a si nawn lo, a ngaizawng ta a si thlang; amai' duhzawng tuah nawn loin, a ngaizawng ih duh mi tuah ding lawng a hmabak a si thlang. A fala in a thinlung hmuahhmuah a laksak thluh tinak a si. Paul in, “Nupi in amah ih taksa ruangpi hi a uk lo, a pasal in a uk; cuvek thothoin pasal in amah ih taksa ruangpi hi a uk lo, a nupi in a uk.” (1 Kor. 7:4) a rak tivek kha a si.

4: 10-11. A nun nehtu bikpawl cu sabitti, khuitizu, pawhteti le rimhmuah a phunphun in a tahthim. Vawi khatte a hun melh duak le a thi awrh mi a hun hmuh

duak hmanah a *zupral* thluh zik a si hmanh, *ka thinril hmuah in a la* a ti rori. Hihi tulai tawng cun *na zun ah ka vuai duahdo* ti ding si awmtak a si. *Ka lunghnemtu, ka duh bik mi* ti hi *ka ngaizawng, lole, ka darling* kan hun ti theu vek khi a si.

4:12-5:1. A fala cu zohmanih luh theilonak, ham mi hmuan vekin hlathu mawi zetin a tahthim. A fala cu amai bul ta, mi dang luh theilonak, bulpak hmuan thawn a tahthim. Amah lawnglawng a lutin a suak thei, mi dang zohman in an hnaihnaawk hnuaihni thei nawn lo tiin simaw, kulh mi hmuan sungih cirhti in theitu khal amah lawng a sizia a rellang. Cirhti in hal a remter vekin a ngaizawng (fala) cu a thinhnem theitu, nunau duhnak a neih mi hmuahhmuah famkimter theitu umsun a si. Nupi le tikhur tahthimnak hi Thufim 5: 15-20 lam khalah ngainuam zetin kan hmu thei.

4: 13-14. Hi cang sungih thlaicin mi dangdangpawl le an rah hmanh thawtziapawl hi a ngaizawng nui nun mawizia a suangtuah mi an si vivo. Hmuan sungih thingthei tampi an um vekin a ngaizawng ih nunnak khal hi duhningza, haheuhtlak mizia a neih lawng si loin, thingthei hmanh thaw zet vek khi a si ve a ti. Cui hmuan sungah cun a suk a so ah, khatlam le khatlam hlehkain, a ngaizawng ih mawinak cun a nun a hlimter ringring thu rellangin, tlangval awkam cu a cem lawk.

4: 16. Hi cang sungah cun tlangval in cuti lawmmam ih a pawrh le a duhnak a rel rero cu um thei nawn loin, fala in a hun sawn ve. A rimthawtnak semdarhtu dingah thlanglam thli sawm ciamciamin, a tlangval cu zohman ih luh theilonak hmuan sungah lut dingin le

hmuan sungih thingrah khal a duhduh, a thlumthlum ei dingin a sawm ve.

5:1. Tlangval cu sawm a har lo nasa, fala awkam thlum a hun theih veten ham mi hmuan ah cun a lut ih, thingrah hmang thaw a lo hluahhlo mai, khuitizu khal a thlar a thlarin a ei mai, sabitti le cawhnawi khal a in mai. Cutiuh an um cu Jerusalem fanupawl cun duhsak zetin, an duhdawtawknak a vawrtawp an thlen lai hlan lo, an pahnihten ei uh law, in uh law, tiin an rak fawrh ciamco a si hmang. *Jerusalem fanupawl* ti hi Solomon inn ih um falapawl a sawh thei vekin, zirthiam hrekkhat cun mo ih rualpi (*a tettipawl*) an si thei thohto tiah ann ti.

Zohsalnak

Hi hla fing sungah hin minung sinak ih um theu mi, duhdaw-aw veve karlah bulhlim duhawknak thu kan hmu. Duhawknak (ngaiawknak) cu zo dang hmanih hnaihnavh ban lo, mah pahnih karlak lawngah si seh ti hi a si theu. Hivek hi leitlun hnam tin, ci tinin kan neih le nunpi mi a si ko. Thuanthu ngainuam ra suahnak le ngaiawknak hla thatha ra suahnak hrampi khal a si.

Solomon Hla sung khalah hivek hi vawi tampi a lang. Duhawk hnuhnu cun hmel le ruangrai ihsi thawkin, taksa tek dangdang khal hmuh mawi vivo a si ih, rimra tiangin vun ngainatawk vivo a si. Ziangmawcan ah cun tahthim dingih mawi lo tiangtiang hman tahthim vivo a si nan, duhdawtnak ruangih suak mi tawngkam a si ruangah *a dik lo, a rem lo* tiuh sawisel theih khal a si lo, mi in a thinlung le a suangtuahnak a relsuah hnuhnu cun a hrangah a rem a si mai.

Hi thu ihsi kan hmuh mi cu Pathian le milai karlak ih duhdawtnak khal hi a duhtu le a duh mi karlak hrang lawng a si kan ti thei. Duhdawtnak cu a vang a kau tuk nan, *duh bulce* nei loih remcang ihpiang duh vivo lam a si lo. Pathian cu *thikthusia Pathian* a si kan ti theu mi khal a simfiang zet. Pathian kan duhdawt vekih thil dang khal duhdaw ding kan si lozia Baibal ah fiangten kan hmu (Mat. 6: 24; 10: 37-38; Jn. 21: 15-17). Paul in a relfiang thiam nasa, hiti'n a ti: "Kei ka si nawn lo, ka sungih a nungtu Khrih sawn a si." (Gal. 2: 20) Bawipa thawi pehtlaihawknak sullam cu amah thawi pum khat kan sinak hi a si (1 Kor. 6: 17). Thil dang hmuahhmuah hnawlin, kan duh mi (Pathian, lole, fala-tlangval, nupi-pasal) hrang lawngih hmanawk hi duhdawtawknak ih a a sunlawinak le a vawrtawp a si.

%%%

12. SUANGTUAHNAK HNAIHNAWKU (5: 2-8)

Nunau

*²Ka vung zau ah me rem thiam lo,
Zan ka mang ah ka duhdawt mi in runinn king ngai.*

Mipa

Ra lut ninglaw, ka duh bik mi,

*Ka thuro le ka thin hnemtu,
Ka lu daitla in a ciarter,
Ka sam cu mero cumci in a hnawng theh zo.*

Nunau

³*Ka hnipuanpawl ka hlit theh zo,
Ziangah ka hruksal duh nawn ding?
Ka ke tla ka kholhfai theh zo,
Ziangah ka baaltersal duh ding?*
⁴*Lung ka duh cun sangka run tham,
A rat thei ing, um rem thiam hlang.*
⁵*A luh ding lai cangin cuan ing,
Ka kut zañial mura zihmui culh ta ing khaw,
Ka kut zung mura zihmui ti ka riimter,
Runinn on lainak ah sangka cu rak pawk ing.*
⁶*Ka lungduh hrang innkhar ka awng,
Hmanseh valpa a liamhlo zo;
Ziangbang a aw theih nuam ing maw?
Khua ka cuan ah a um nawn lo.
Ko hman ningna a thei si lo.*
⁷*Khawpi kilvengtu in kei in hmu,
An duh tawkin, in vuak in hliam,
Ralhruang kiltupawl in ka lukhuh an thlek.*
⁸*Jerusalem lengnu rual tla,
Lung ka duh val nan ton ahcun,
Zunrim ngai in par bang vuai e,
tiin biathli hei than hram uh.*

Bung 5:2 ihsi 6:3 hi hla saubik a si nan, zirtupawl hrangih remcang dingin 5:8 tiang hlawm khatih ret a si. Curuangah 5:9 thu zirnak khal 5:8 thu peh vivo a si ti hmnsin cia sehla. Hi hlawm sungah hin fala in a tlangval thawi an neihawk arcuk zan ih an umdan ding a rak suangtuah rero mi kha a takin a thleng thei si lo, beidawng ruahroin a vung it. A suangtuahnak maw, a mang taktak ti khal theihfiang a si lo. Mi tampi cu kan

suangtuahnak, lole, kan duhthusam hi kan mang vekah kan canter thul, ziangmaw can le cui kan suangtuahnak cu kan rak ihnen ngaingai thul, tivekin kan theih lo sungih kan thluak cangvaihdan hi a vakvel nasa a si hmang.

Hi thu ka ngan laiah ka tlangval laiuh thil thleng pakhat ka thinsung ah a vung um. Fala pakhat in tlangval pakhat a ngaizawng ciamco ih, a tlangval in le cuvek lam thinsung a pu si lo. Zan khat cu fala in “ka duhnalo cingih i ihpi” a ti ih, sam a cai ciamco. A sungkhatpawl tiangih a sim hai. A tlangval cu kanmahpawl thawn hmunkhatih ittlang kan rak sisi, zianghman a thei ve lo. Tlangsuah tumih thuhla an hun zingzawih taktak tikah fala ih mang, a suangtuahnak in a nunnak ah a taktak ih thleng vekih a rak um ziar a si hmang, ziang thu khal um nawn loin, a makmai theh.

Mirang hlahpua h thiam, Puritan Kawhhranmi Pathian thusimtu hminthang, a cangan mi 60 lakih hminthangbik *Khristian Vanram Lamzin (The Pilgrim's Progress)* a ngan mi thawn thu bangaw zik a si ve! Khai cabu kha Khristian nun lamtluan thu hmehbel phun (*allegorized*) ih a ngan mi a si. A sim duh mi a simngah ciamciam in, *ka hung thang* a ti cingcing; a manglam thu ngan vekih langter a duh ruangah a si. Cufangte cu *communist-pawl* ih an heknak lak khalah a runhimtu pakhat a si an ti. *Communist-pawl* in an zirhawknak sawisel le Khristian sakhua cawisannak a si tiin taza an cuai ih, a cabu sung ta, *cuveten ka hung thang puppi* a ti theu mi cu sirhsan in, a manglam thu ngan mi a sizia tansan ah a hmang an ti. A ngaingai ah cun a manglam thu a si a zulum lem lo.

5:2. Hi cang sungih a sim vekin fala cu ihthat tumin a ihkhun parah a it nan, zanvarte itthat thei loin a lawng, a tal a si hmang: “Ka it ih, ka mit cu ka sing rero nan, ka thinlung cu a fim keukeu ringring,” a ti. A thinlung cu a tlangval in a luahkhat nasa, an hmuhawklonak khal a rak rei man zo a si hmang ding. An hnam dan khal a si thei, fala cu hnipuan hruk loin, lawngfangkhehin a rak it a si hmang.

Cutiuh lungleng, helhkam le thinbang hluahhloih a um laifang ah a tlangval cun, “*Ra lut ninglaw, ka duh bik mi, Ka thuro le ka thinnemtu. Ka lu daitla in a ciarter, Ka sam cu mero cumci in a hnawng theh zo,*” ti phahin sangka cu a vun king keuhko tariai. Asinan, sangka cu sunglam ihsi rak hren mi a si. Sangka king awn cu fala in a rak thei nan, a remcang lo a si hmang: “*Ka tho paih lo, kawr hman ka hruh man lo, ka ke khal ka khawlh paih lo,*” a rak ti. Thungaitei tiah cun zan simpil hnuh amah pantu tlangval sangka va awnsak lohli a tulnak a um lo, manhlap ciamco khal a tul fawn lo. A pindan sungih luh rak siang sehla, dai tla le mero cumci in a cinter mi a sam hnawng khal a hnul hul mai ding nan! Hnipuan a rak hruh lo ngaingai maw, sangka awnsak a duh lo puhmawh a hawl ha si ding, theih ban a si lo.

Culaiah, hi fala ih thinlung pitlin le thianhlimzia kan hmu thei. Tulai, lole, fala-tlang val hrekkhat sisehla, a rak awng ding ih, zawi theih loin an nuamaw zet ding nan! Nei-aw hrih lo, ngaizawngaw menmen cutiuh zan simpil hnuh mah pahnih lawng umkhawm ding cu sakhaw dan le vantlang dan khalin a siang lo ti a thei. A tlangval ngaiin vuai duahto khal sehla, mah pahnih

lawngih pitlin mai cu rem a ti lo. “A tikcu a kim hrih lo” a ti a si bik. A fala ih a rak elnak awthawm a theih veten tlangval cu a beidawngin a tlan suak vurvo.

5:6. A zum banlopi in tlangval cu a rak tlan man, khuihman ah a hmu nawn lo. Cuveten fala cu a phar ciamcosal. A hnipuan a hun hruh vuatvo ih, mi in ziangti’n in ruat ke ti khal ruat nawn loin sangka awngin, a tlangval hawl dingin a zan a zanin a suak vurvo ve. A cang thei tawkih hawlsuah rori a tum. Khawlak ah a vaksuak ih, a va hawl ciamco nan, khuihmanah a hmu nawn lo. Nunau hlothlau ah an rak neih maw si ding, amah riangri khawsung kiltupawl in an rak kai, a hnipuan tiangin an rak hlihsak ih, an thleksak thluh (5:7). A mangbang lutuk cu Jerusalem fanupawl hnenah, “Nan hmuh asile amai’ ruangah ka vuai duahto hokhaw tiin in simsak uh,” tiah a cah hai. Fala in a tlangval thawi umtlang ding khi a ngai bik mi a si lo, cuhnakin a tlangval rori a ngai tinak a sisawn. A thinlung hi a phir, lole, a laklawh zet a bang.

Fox cun fala thinlung phir le laklawh zet hi Izip nunau ih *love song* pakhat thawn an bangaw a ti. Cui hla ah cun fala thinlung cu khuahkhirh theih nawn loin a tlan suak ih, a tlangval a duhnak cu a at phah zik. Amah le amah hiti’n a ti-aw: “Maw ka lungthin, aa koin i tuah hlah hnik aw! Ziangruangah mumal lo ko i umter? Rual le pi tla, in relse rero hlah uh, hi nu (amah) hi a tlangval a ngainak in a nun a siatsuah thluh a si hi,” tiin.

%%%

13. THUSUHNAK LE A LEHNAK

(5:9-6:3)

Nunau pawl

⁹Leng dang lakah mawi cuang hlei nu,
Lung na tum val, mi dang lakah cuangce hmen maw?
Ziang bang sunglawi mi piang a si?
Thutiam kan lo peknak dingah.

Nunau

¹⁰Mawiin cak e, ka valpa cu!
Thawnghra lakah a piang hleice.
¹¹A hmai darti lawn bang a ngil,
A sam kirdeuh nawnten a um.
Tlangak vekin a dum zenzi.
¹²Tiva kiangih thuro bangin a mit a mawi,
Tivakap ding hnawiti khawlhfaï thuro bangin.
¹³A biang cu pangpar le rimhmui in a khat mi,
Hmuandum bang duhningte a si.
A hmur lili pangpar a bang,
Mura zihmui ti in a ciar.
¹⁴A kut an mawi sawi ding um lo,
Lung mankhungbik zunghruk a hruk;
Lungsen mankhung ben mi saiho,
bangin a taksa ngil zenzi.
¹⁵Suikheng sungih lungvar mankhung,
Ret mi bangin a cawn a var.
Ka valpa cu patling hleice,
Sidar thing sang dinnak
Lebanon Tlang khi hei hluan.
¹⁶A hmur thlum cu hnam ding a nuam,
A thu tinkim ka ruat tikah ka zaang i zun.
Ka ngai mi cu cuvek a si,
Jerusalem khaw nunaupawl.

Nunau pawl

*6¹Nunau lakih mimawi hleice,
Na ngai mi cu khuiah a feh?
Kan lo hawlpi theinak dingah,
A fehnak lam in sim hnik.*

Nunau

*²Lung ka duh val a hmuan ah kal,
Balsam zihmui thing tla a cinnak ah.
Lili pangpar tla khawm phahin,
A hmuan sungah tuurual a kil.
³Lung ka duh bik, ka ta a si, Kei khal a ta ka si,
Lili pangpar lakah a tuurual tla a khal.*

Jerusalem fanupawl in thinlung vakvai zetih buai rero fala cu an zang a rak fak zet, anmah khal an rak fim nawn a bang. Fala lungleng rak hnemdan an thiam nasa.

5:9. Harsatnak tuarpawl hnemnak thabik pakhatih an rel theu mi cu an harsatnak zawnte relsuak dingih thusuh thiam khi a si ve an ti. Fala lungleng tuk, a tlangval a ngainak thu mi dang hnen khalin simsawng a cak zet laiah, a tlangvalpa an hawl thiam theinak dingah, “Ziangvek mi saw a si, na tlangval cu?” tiin an vun sut. “Tlangval hizat liangluang lakah na tlangval teh ziangvek saw a si, a duhnunnak zawnte teh ziangsaw?” tiin an sut.

5:10-16. A tlangval in a fala nasa zetih a rak fak ciamco (bung 4) kha tu ah cun fala khalin remcang ah lain a fak airul ve. A lu ihsin a fak thawk ih a kezim tiang. Mawi si, cak si, thawng hra lak khalih piang hleice, a hmai khal dar ti lawn mi vekin eng sersi, a sam khal kir nawn, tlangak vekih dum thlemthli, a mitfang khal tiva kiangih thuro mit vekih mawi

(tlangval in a fala mit khal cuti a rak ti zo vek khan), a biang, a hmur, a kut, a taksa, a cawn ngo hiamhi a si tlunah thuhla tinkim ruat theitu, mifim a siziapawl cu Jerusalem khaw nunaupawl a sim hai ciamco. An thusuh mi cu rel a rak cakzawng tak a si ih, nehsawh zetin a let thiam nasa.

Asinan, an duh a tling hrih lo maw si ding, lole, rel bet vivo seh ti an duh ha, theihban a si lo; an sut bet vivo thotho: “A fehnak in sim aw,” an ti lala. Cui an thusuh mi a lehnak lawngte duh a nung tuk lo. A tlangval umnak cu thil dangdang cinnak, Balsam zihmui thing, turual kilnak hmuan sungah a um ih, lili par lakah turual a khal a ti. A tawng cih mi cu “ka ta a si ih, kei khal a ta ka si” a ti. Fala dangpawl hrangah beisei ding um lo khawpin a ham fetfet. Thu suttupawl ih lung cu a hmui tuk lo ding a bang!

%%%

14. A NGAIZAWNGIH SANNAK

(6:4-12)

Mipa

⁴Lungtak ka duh, Jerusalem Khua bang na mawi,

An sim Tirzah Khuapi bangin duh na nung ce;

Hi khuapawl bang na mawinak in,

Lungmawlh thawthawt lo tiang i tuah.

⁵Na mit a dang zoh thlang hram aw,

*Cang thiam loin i kaih tang tak.
 Gilead Tlan' in merual tlan bang,
 Na sam thlairem zam sialso hai.
⁶Meh le khawlhfa mi tuuhmul bangin,
 Na ha tianrem vartein an fai;
 A beuh um lo'n rem thliahthli hai.
⁷Na lu khuhnak puan naal phen'in,
 Na biang note a lang cemci.
⁸A duh ahcun siangpahrang in,
 Nupi sawmruk, nusun sawmriat va nei ko seh.
 Lengdawh note siar cawk lo in nei ta ko seh.
⁹Hmanseh kei cun pakhat lawngte duh in ngai ing,
 Cu nute cu thuro bang duhning a si.
 A nu ih fa neih hman ih neihsun,
 A duh hlei mi fanu a si.
 A zohtu hmuah nunau tla in an fak cio thluh;
 Siangpahrang nupi, nungai, nusun,
 hmanin amah faknak hla an sak cio a si.
¹⁰Zing khawtleu bang mit men mawite zo a si ta?
 A mawi sersi, a pan veuvi;
 Ni le thla iang in a tle mawi.
¹¹Thuangkung lakah ka ra thleng zo,
 Phaivun rawn ih zanthing note,
 Sabit parih hnah no cerh le taleti par ra zoh dingah.
¹²Raldo dingih rangleng mawngtu,
 Daite ih a um thei lo bangin,
 Ngaiawknak in i thirter thluh.*

Sim zo bangin hla a si ruangah hla fing sau le tawi an
 um theu vekin, fing litnak hi a tawi ih, fing ngatnak cu
 a sau nawn. Hi hla sungah cun tlangval a tawng
 tamdeuh lala ih, Shulam fala cu tawite lawng a tawng.
 Tui hla khal hi an ngaiawknak a thukin a sang

deuhdeuh ih, tlangval in mawi a ti mi thil dang sawm bet vivoin a fala a hun fak thawk.

6:4-7. Hi thu hi **4:1-7** sungih kan zir zo mi kha a nawlhsal lala a bang. Tlangval in a fala hmel thatzia a faknak ah khawpi mawi a ti mi pahnih, Jerusalem le Tirzah a tahthim tariai. Baibal lam thiam, Robert C. Dentan cun hi khaw pahnih hi a dangdang si loin, a sal hnuih a sal bet men mi (*Hebrew parallelism*) phun a si ding a ti. Jerusalem Khawpi cu Isarel Ram saklam khawpi bik a si ih, khawpi mawi a si; a mawizia cu Tahhla 2: 15 le Sam 48: 3 ah kan hmu thei.

Tirzah ti sullam cu *mawi/nuam/duhnungza* tinak a si ih, Jeroboam san laiah Kananpawl ih ralkhamnak hmunpiih an tuah mi a si. Lehnun ah Isarel saklam khawpi bik ah a rung cang. Cuihnuah Omri lal sungkuapawl umnak dingah nasa zetin an ceimawi. Curuangah, mithiam tampi in hi hla an phuah le sak hi cu a tuan nasa ke an ti.

6:8-9. Hi sungah hin Solomon ih nupi neih tamzia (nupi 60 + nusun 80 = 140) a vun lasuak ih, fala hnakhath khal ziangmawzat nei khal sehla, anih cun a ngaizawng fala pakhat lawng rori a duh thu a rellang. Cu nute cu thuro vekih duhning, a nui' duat emem, a hmutu pohpoh ih an fak cio mi, siangpahrang nupipawl tiangmang khalin an fak mi tiin hla in a fak bet. A di a riam hrih lo, a mitmen mawizia, a hmelthatzia cu Ni le Thla iangin a tle pempem a ti bet vivo. Kneel le Murphy cun Ni le Thla lawng si loin van ih arsipawl khal a sal tel an ti.

6:11-12. Hi thu hi Solomon Hla sungih simfiang harbik cang a si an ti, ahleicein cang 12-nak hi. Hitawkih

thureltu hi zo ha a si? NIV cun tlangval awkam tiin a ret. Gledhill cun cang 13 thu thawi zohremin, nunau a si ih, amai thuten thingthei umnak hmunih a feh ruangah cutawk ihsi *kirsal* dingih sawm a si a ti.

Mi hrekkhat thung cun a hmai le a dung thu thaw khalin a remaw lo, tui a umnak zawnih um ding khal a si lo an ti ih, **7: 13** lole, **2: 10** kiangnai lamah um sehla a remsawn ding an ti. Ziang a si khalle, fala hin a thinlung le a mit khal uk thei nawn loin, hmuan pangpar lakah thinlung hlim emem ih a um laiah a tlangval cu a ra thutthi ih, mo lawinak leng in a hruai lohli tinak teh a si pei maw?

Zohsalnak

Shulam fala cu ziangtluk lawmmam ih mawi ha a si ti kan vun thei ban lo. Asinan, a ngaizawngtu cun thil a phunphun in a mawinak a tarlang. A tarlang mi le a ngaingai teh ziangtlukin an hla-aw ding ti khal ruah ding a um, a rel vek ngaingai cu a si lem lo men thei. Khatlam zawngin sim sehla, hi a tahthim mipawl hin a sinak ngaingai an ban lo khal a si lala thei. A tlangval ih duhnak le a mitih a fala a hmuhdan cu ziangvek thil khalin a phawrhshuak thei lo khal a si thei. Cuvek cu mi hmuahhmuah ih hmuhtawn le kan tul mi a si hrimhrim.

%%%

15. DUHDAWTNAK AN LAMPI (6:13 - 7:9)

Nunaupawl

¹³*Lam aw, lam aw, Shulam leng dawh;*

*Na lam lai cu kan lo zoh ding.
Nunau i zohtupawl tlar le tlar lakih ka lam hi,
Ziangruangah maw a zoh nan duh?*

Mipa

*7¹A cungsin ce lengnu na si,
Vai tuah kedam hruk nang na mawi;
Na cawn mawi e, Vaimi thiam thil zung suakte bang.
2Rimhmui catlo a umnak sabit kheng,
Cuih khengte bang na lai mawi e;
Lili pangpar mawite ih kulh mi,
Sangvut tel hlum bangin na pum mawi e.
3Na siangtang ih pawhte tla cu,
Zukneng faphirte vek an si.
4Saiho inn sang a bang na hngawng,
Heshbon Khawpi kawtka kiangih,
Tili bangtuk na mit a si;
Damaskas Khawpi ral an vennak,
Lebanon Ram ralven inn sang,
Bang mi duhning hnar mawi na nei.
5Karmel Tlang bang na lu sang ah, a khai deudi;
Na sam phiar mi pat femte naal bangin a tle;
A mawinak in siangpahrang lungthin a kai thei.
6Na cuan a mawi, na hmel a tha,
Za lung hnem thiamtu na duhna.
7Zoh mawi tumkung bang iang na nei,
Na siangtang ah tumrah bawr bang pawhte a um.
8Tuumkung parah kaiin a rah cu lo hnik lang,
Ka hrangah cun na pawhte cu,
sabit rah bawrte vek a si.
Na thawthawt, epal rimthaw bang.
9Na kaa rim cu sabitti thlumbik khi a bang,
Sabitti luang detdo seh, lung ka duh hnenah,
A hmur, a ha tiangin lawn seh.*

Hi thu hlawm hi simfiang lohli a harnak zawn a um. Thimnakah, a tawng rerotu hi zo a si? Hi sungah hin mi dangdang mi paziat an tel? Mi dangdang ih an tawng mipawl teh ziangti'n kan then ding? Hiti'n a tawinakin then sehla a fiangdeuh kei maw!

6: 13a- fala cu a rualpipawl in lam dingin an sawm

6: 13b- ningzakawter nawnin an sawmnak a let

7:1-5- a rualpipawl hnenah a fala ih taksa piancuan mawizia le duhnunzia a sim

7:6-9a- cutluk mawi le duhning cu amai' ta rori ah cangin a duhtawkih a culhmal ciamco a sian ding thu le cui tikcu thlen ding a hngahhlap thu

Thupi-ih kan tarlang vekin **6:13** hi lam hla (*action song*) a si ih, a lamtu cu Shulam fala a si ko ding ih, a kiangnai ih rak umpawl khal Jerusalem fanupawl an si ko ding. A lamtu cu a lam rero ih, a kiangih dingpawlin hlasak phahin an rak phurpi ve: “Lam aw, lam aw, Shulam lengdawh; na lam lai cu kan lo zoh ding,” tiin thazang an rak pe bet.

6:13. Hi cang sungih tawngfang pakhat hi Baibal dangdang ah an retdan a bangaw lo ruri. Lai Baibal CSB, PTT le NKJV ah siseh, Mirang Baibal -NRSV, NKJV, ASV, NIV le a dangpawl ah cun “kir aw, kir aw, ra kir aw” tiin an ret laiah BT, CEV le BNB ah cun “lam aw, lam aw” tiin an ret thung. Hivekih tawngkam pakhat vawi hnih, vawi thum, vawi li tiang sal rero hi a hmailam ih kan sim zo bangin Hebru hlathu ngandan phun khat a si. Isaiah 40:1 sung khalah hiti'n kan hmu: “... hnem uh, hnem hai uh,” tiin.

Thusuh ding pakhat a um: “Khuitawk ihsin a si pei a *ra kirsal ding?*” Thil um thei pakhat cu hi fala le a rualpipawl hi reilote sung simaw, hmunkhat ah um loin, a

hmun dang (hmuan) ah an rak um a si hman. Cui hmun ah cun a taksa mawinak le duhnunnak langternak remcang khal a um lo. Curuangah, a rualpipawl in cutawk ih si suak ih, lam dingin an sawm. Cun, *Good News Bible* le BT retdan vek a si ahcun cui a umnak hmun ih si lam dingin *lam aw, lam aw* tinak a si ding. Hmun dang ih si “kirsal” rero tul loin a umnak ihsin “lam aw, lam aw” tiih an sawmnak a si thei. A lamnak hmun hi mopuai si dingih mawi a si ih, cutawkah a taksa ruangrai mawizia le duhnunzia langter dingin an duhsak a si ko ding.

Cuti an sawm rero cu fala khalin “ziangruangah saw cuti lawmmamih lam in sawm?” tiin a sutsal. Cuti a suh phahih a tawng mi pehin hiti’n a ti: *Nunau i zohtupawl tlar le tlar lakih ka lam hi, ziangruangah maw a zoh nan duh?* Hitawkih “*i zohtupawl*” ti hi Falam tawng Baibal dangdang (CSB, CKJV) ah cun “*ralkap bur hnih*” tiin an ret cio. Mirang tawng version dang khalah cuti ret an tam. ASV le NIV cun hi ralkap bur ti thawi zulkhaw in *Manahaim* ti tawngfang an hman. A sullam cu *doawknak lam (war dance)* tiih ret a theih. Tuini tiangin Palestine le a kiangkap rampawl ah neihawknak ih an lam theu mi, lamdan phun khat a si. Culaiah, GNB le BT ah cun “*I zohtupawl*” tiin a ret mai ih, simfiang ding dang khal a um nawn lo.

Bung 2:8-17 lamah kan rel zo nan, a fiangsinnak dingah Shulam fala thu hitawk ah kan zoh bet ding. Shulam mi ti hi phun hnihin simfiang theih a si. Phun khat cu 1 Siang. 1:3, 5; 2 Siang. 4:11,25 sungih kan hmuh mi, *Shunem khawmi* tinak a si. Shunem khawmi, fala Abishag ih hmeltthatzia cu zapi theih a si. Kum upa zo hnu, David tuamhlawm ih, pawm hlumtu dingih an hruai mi a si. Kum zabi 9-nak ah khan profet Elisa cu Shunem nunau

pakhat, lian emem hnenah a rak thleng ve theu (2 Siang. 4). Curuangah, lehhnupi khalah hi khaw hmin cawiin mi in an fate hmin tiangin an sak phah. Hitawk khalah hin mi pakhat hmin ah an sak ih, amah khal a mawi nasa a si ding: “Nunau lakih mimawi hleice” an ti phah rori (6:1; 5:9).

A dang pakhat cu *Shulam nu* tinak thocho a si ih, Hebru țawng ih *Shulam Sholmon* ti cu Solomon ih hmin, nunau hmin vekih ret a si. Curuangah, Shulam nu ti mi hi Solomon tinak tluk khal a si thei. Tlangval Solomon cu siangpahrang Solomon vekih ceimawi a si ih, fala khal Solomon ih nupi vek dingih ceimawi tinak khal a si thei. Tulai san ah Mr. Robert ih nupi cu Mrs Robert an tivek phun a si thei.

7:1-9. Lam dingih an sawm vekin a lam ngaingai. Cui a lam laih a taksa pianmawi le duhning cu a tlangval in a rak fak ciamco, a fak luan zik zuakzo theu. Tuihlan ah cun a fala cu a *luthlung* ihsin a *kebeu ah*, a sukzawngin a fak vivo ih, tui țum lawngte a *kebeu lam* ihsin a *luthlung lamah* a fak so thung. A ke, a cawn, a pum ihsin a kaiso ih, a pawhte, a hngawng, a mit, a hnar, a lu, a sam, a hmel, a țangbawr, a pawhte, a rimra, a kaa rim, a thawthawt, a hmur le a haa tiangmangin tahțhim ding a theih mi sawmkhawmin a fak so vivo. A tahțhim mi tampi hi kan lamih um lo mi an si.

țhimnakah, cang 8 sungih “tum kung” tla khi kannih lam ta vek a si lo, annih cun *date palm* an ti ih, a kung niamte, mawm betbite a si, a hnah khal a mawi ngaingai ti a si. Fala ih kawng cu cuvekih mawm bebite le mawi a sinak a khaikhin a si hmang.

7:9-nak khal khi a fiang lo, hnamawk thu a rel laiah sabitti kaa ihsi luang dutdo cu a pehzawmaw tuk lem lo. Asinan, hi khal hi RSV cun hiti'n a ret ih, a fiangdeuh kei maw: "Na mi hnam cu sabitti thlumbik vekin luangsuak sehla, kan hmur le kan kaa ah luang dutdo she," tiin. Hi khal hi thil dang a si cuang lo, duhaw le ngaiaw tukih an hnamawk cu ziangtlukin a sunglawi ding ti thinlung ih suangtuahnak thotho a si. Mi zokhal in thil a phunphun hmangin kan duhdawtnak kan rellang theu ti hmingsin sehla.

%%%

16. LEITLUN IN THEI SEH

(7:10-8:4)

Nunau

¹⁰*Kei cu in ngaitu ih ta ka si, A hiar mi cu kei ka si.*

¹¹*Duhte ra aw, ramdai thiang ah va lengtlangin,*

Lai lungrawn khua ah cam uhsi.

¹²Zingthlapit ah thoin sabit kung zoh uhsi;
Cerh thlangin, par thlang hai maw ti khi va zohin,
Taleti, par thlang hai maw ti 'n,
A cuih hmuah ah lungsung duhbia thu lo ruah lang.
¹³Lengai rah par rimhmui na hnim thei ding,
Kan sangka kiangah thingrah tinkim an um ding;
Lung ka duh aw, nawmnak hlun le nawmnak thar tla,
Na hrang si seh, tiin ka ret.

⁸Sunghno ka nu ih hnawiti cawm mi rak si vein,
Ka suahsempi ka ta si ta la maw ka ti;
An sial zatlang lam ih ka lo tawn cang zawngah,
Hnam ning ka ti an phai relsiat hman phang lolen.
²Lawipi ning law, sunghno ka nu ih runinn hnuai ah,
Lungsaktelen dawtnak i sim thiam ding ka ti;
Sabitti le taleti sawr mi rimthaw cu,
Siah ta hnik ning, na hrang halriam na in dingah.
³Na keh lam in i taangkham ih,
Na vawrhlam kutin kei i pawm.
⁴Jerusalem lengrual le tla,
Kan duhawknak kharhmar lo ding, thu in kam uh.

Bung 7:1-9 sungah khan a tlangval in a fala mawizia cu thil a phunphun tahtimin a rellang nasa ih, tu ah cun fala in “Cutlukih mawi le duhning na ti mi cu zawi ta hman a si lo, nangmai ta a si” tiin a hrangih a sianawk thu a lehnak a si. Amah khal a tlangval ih ta a si vekin a tlangval ih hiar mi khal amah a si tiin ngam zetin a rel thlang. Hitawh ih *hiar* ti tawngfang (7:10) hi Semtirnak 3:16 sungih kan hmuh ti lo cu khuihmanah kan hmu lo.

Solomon Hla, **Fing Ruknak** tiin kan ret mi hi *Jerusalem Bible* cun *Epilogue* tiin a ret. A sullam cu *tuhla pakhat khat cemzawngih tawitei vun simsalnak*

khi a si. Curuangah, 7: 8-14 sung hi a sung thu ngaingai si loin, thubet (*appendices*) vekih ret khal an um.

7:10-13. Hi sung thu hi Shulam fala in a tlangval pai pawrhnak a sawnlet venak a si. Asinan, a tlangval mawinak lam si nawn loin a tlangval hrangih a nun a sianawkzia le a hrangah zianghman ui nei nawn loin, an pahnihte nuam centlang dingih a sawmnak a si thung. A tlangval ih a faknak, mawi a tinak hmuahhmuah kha zo dang ta hman a si lo, amai' ta ding a si tiin a let. A sim mi hrekkhat cu a hmailam ih a sim zo mi, phun dang deuhih a relsal mi an si.

Khatlam in kan sim asile, mi dang rak heltu um roero khal hai sehla, a tlangval, hramlakih tukhaltu lawng a duh ih, a hrangah cun zianghman ui mi a neih nawn lo thu a rellangnak a si. "*Lung ka duh aw, nawmnak hlun le nawmnak thar tla, na hrangah si seh*" a ti rori. Tui hlan khalah a duhdawtnak thu a rak sim roero zo nan, tu khalah simbet ding le a takih hmanpi ding a beisei lai. A tawngkam luan zikzik tla a um ding nan, a tlangval hrangih a rinumzia, a ruhlang ih a relnak a si tiin pawm sehla.

8:1-4. Hi sungah hin fala in saduhthah mi pahnih a nei. *Pakhatnak*, ni khatkhat ah cun a sungkhatpawl khalin a tlangval cu an cohlang ding ih, suaipi tpa vekin ka zoh thei thlang ding; cutikah zohman hmaisawng ding um nawn loin kan umtlang thei thlang ding. *Pahnihnak*, a ngaizawng cu a rak pitlinnak a nui' runinn rori ah hruaiin an duhawknak vawrtawp nunau-mipatnak hmangtlang dingih a si.

Nunau mipatnak hman thu le sabitti le taleti sawr mi rimthaw cu a zawmaw tuk lo nan, Solomon Hla sungah hin a relkawp theu. A sullam cu a fala in, “Ka hnam ding ih, in ding ka pe ding” a tinak tluk a si. A in ding ngaingai (sabitti le taleti sawr) hnakin amai’ taksa a rel duhna a si a zulum. *Na kehlam in i tangkham ih, na vawrhlam kut in i pawm*” a ti mi zoh tikah an nupa nun hmandan ding a suangtuahna a si ti a lang. Anmah pahnih duhawknak cu an congah veve zo nan, mipi vantlang theih roriin si seh ti a duh.

Hitaw k ih *ka suahsempi ka ta si ta la* a ti mi hi *ta pa* ngaingai a si cuang lo, a suahpi a unau dang vekin an insang ah tlangleng dualdo sehla a tinak a si. Murphy cun hitivekih mipi vantlang theih dingih thil thleng kan Bible sungah tum hnih a um a ti; Isak le Rebekah (Sem. 16: 8), Jacob le Rakhel (29: 11).

Fala le tlangval hi neiaw hrih lo an si ruangah a vawrtawp an thleng hrih lo. Bung 7:3-4 hi 2: 6-7 sung ta, maltete danglam deuh hman sehla a relsal mi a si. An pahnih karlakah zohmanih hnaihnawk loin, neihawknak pitling hun hmang thei dingih a duhna a si. Duhawknak hi nuamteten a pitling vivo ih, nupa sinak ah, cuisin pakhat veve parah tuanvo a rung um ih, ziangvek harsatnak khalah rinumtei um vivo a tul thu kan hmu.

Zohsalnak

Solomon Hla pumpi kan zoh theh hrih lo nan, a pianhmang kan thlir tikah duhdawtnak ruangah minung pahnih (fala le tlangval) cu thinlung le nunnak hmun khat ah a sihkawmawkzia kan hmu vivo. A duhdawtu

in baksam mi um nawn lo tiangin tahthimnak a phunphun hmangih a duhdawtnak a rellang laiah a duhdawt mi cun cuvek cu phu lo le cuti lawmmam ih duhtlak a si lozia a rak rellang ve. Duhdawtnak cun mah le mah cu tangdawr ko mi a tuah laiah, duhdawt mi cu cawimawi le pawrh rero duhnak a thlen thung.

Bawi Jesuh in minung in duhdawtnak le minung in kan duhdawt veknak thawi khaikhin a rem zet. Anih cu “amah le amah tangdawrin, minung sahring ah a rung cang ih, kan hrangah a nunak a pe.” Amah hmutu pohpoh in an sinak/dinhmun theiawin, puarthau ding le duhaw ding an si lozia an thei ih, Khrih cawimawiin an sunlawih ringring thung.”

Bawi Jesui’ ratnak ding lamzin rak sialtu, profet ropi tak baptisma petu Johan tla kha Jesuh a hmuh cun, “Kun tahratin a kadam hri phawihsaktu ding hmanah kei cu ka tlak lo,” a ti mai (Mk. 1: 7). Piter khalin cuvek thinlung a nei thotho: “Bawipa, i fehsan hram aw, ziangah tile kei hi misual ka si,” a ti (Lk. 5: 8). Paul khalin Khrih ih tangdawrnak le cawimawi a sinak thu Filipi 2 sungah thiamzeten a rel. Kan Baibal sung hmun tampi ah hmuh ding a um vivo.

Hi cang sarikh sung (8: 8-14) sung hi Baibal thiam tampi lakah elawknak cem thei lo suaktertu a si ve. Mithiam tampi in tui kan neih mi vek hi a si mai an ti laiah, mithiam tampi cun a sung thu ngaingai cu 8: 7 ah a cem ih, hi hnu hi cu thubet rori a si an ti. Hla pakhat zawmaw vivo hnakin hla dangdang ta, cangantupawl, lole, zohdiktupawl in lehnun ih an bet mi a si ding an ti. Ziang a si khalle kan neih mi vekin simfiang cu kan ti dingah an ruat thotho ve.

%%%

17. A ROPIBIK: DUHDAWTNAK (8: 5-7)

Nunau pawl

⁵*Hu si hmen maw thlahler ramthing lakin a ra,
Lung a duh valpa thawn zañial tlaiaw phah len?*

Nunau

*Na suahsemnak lungrawn khuate,
Epal thinghnuai ah lo thing ing.
⁶Keimah siarlo leng dang ngai hlah,
Keimah siarlo na ñaang cungah pawm duh aw hlah;
Zunrim ngaih cu thih ñian bang len a fak ruangmang,
Lungfah hi e thih ñian bang len zaang mi zun ngai;
Meisa alh bang a hliauin hliau,
Meisa kang bang a alhin alh.
⁷Mit thei hlah e dairial ti in,
Run tilian in fen thei hlah ngai;
Zokhal a lennak in duhnak lei tumtu cu,
Nautatnak lawng a co sawn ding.*

Solomon Hla, a hleicein 8: 8 ihsi hin elawknak cem thei lo suaktertu a si. Mi tampi cun hi thuhlawm (8: 5-7) hi a bu cemnak a si ding an tip hah hngehng. Thimnakah, *Jerusalem Bible* ah cun a *thu tlangpi khaikhawmnak (epilogue)* tiin a ret ih, cang 8 ihsin cang 14 cu *thu bet* tiin a ret.

8:5. Hi cang ih a hmaisabik ñawngfang “*Husihmen maw*” ti hi *Chin King James Version (TL)* ah cun “*Hu si hmen maw*” tiin a ret ih, a sullam a vung fiang. Hitawk ih “hu” ti hi kan ñawngkhun a si ih, “zo” tican a

si. “A hu lo ih fang thar lai maw?” ti hla tla hi “zo ih lo ih fang thar kei maw?” tinak a si. Cuti’n “Hu si hmen maw” ti cu “zo si hman men maw” tinak a si. Hi thu hi Jerusalem fanupawl ih suh mi a si ih, 3:6 thu thawn an bangaw zik.

Asinan, a sawnletdan lawngte a bangaw lo nan, hizawn ah cun thlaler ih si ratu cu Shulam Fala a si ti a lang. Cang 5 thu hi cu theih a har, a buai deuh ta hrimhrim. Robert C. Dentan phei cun, “A sullam theih a har, a fiangfai thei lo, hlanlai ih an pathian suahkehnak thuanthu an neih mi an thunlut duak teh a si ke maw?” a ti phah hngehng. Mithiam Justrow le Haupt phei cun hlawnhlo men an duh.

Bung 8:5 thu hi *Baibal Thianghlim (HK)* ah cun “*Epal thing hnuai ah lo thang ing*” ti tiang lawng a um laiah, *Chin Standard Bible (SLM)* ah cun a peh a um lai: “*Cutawk ah na nu in a lo hring; Cutawk ah a lo hringtu nu in a lo hring*” tiin a um. *New King James Version (Chin)* ah cun a vung fiang sinsin, hiti’n a ret: “*Cutawkah sunghno na nu in a rak lo hruai: cutawkah a lo hringtu in a rak lo hruai*” tiin. Hivek, awkam nawlhsal rero hi Hebru cangandan phun khat (*parallelism*) a si ih, kan Baibal hmun tampi, ahleicein Sam sungah hmuh ding a tam.

A thu cu hiti’n a si: Epal thing hnuai ih um a tlangval ih itthat lai a vun thang thu a si. Cui epal hmuan umnak cu a tlangval ih suahsemnak, a lungrawn khuate a rak si ngelcel. Thilumdan si dingih lang cu hite pahnih hi epal thing hnuai ah an totlang ih, a fala ih cawn cu lukhamin tlangval cu hnangamten a itthat. Culaifang ah a fala ih thinlung ah ziangsimaw luahkhattu a um

ruangah a vun ðang a si ko ding. A sim mi thu cu a tlangval thu a si nan, a si ciah lo, cuhnakin a hringtu a nu le a pai' harsa zetih an hrin thu lam a sisawn.

Cucun ziang a sawh duh ti le, duhdawtnak thukzia a si. Khuahlan laiah cun nunau hrangih thil ropibik pakhat cu ziangtlukih a har hmanah an pasal hrangih fate a hrinsak ding khi a si. Cu mi hmuahhmuah an tuartheinak cu duhdawtnak ruangah a si. Cui duhdawtnak cu an fate (hrin lai ding mi) le an pasal an duhnak a si veve. Nunau in cutluk harsatnak thawi fa hring thei ding cun a duhdawt mi le amah duhdawtu pasal a neih ding cu thil sunglawi zet a si.

8: 6-7. Hi cang sung thu hi duhawknak (*ngaiawknak*) thukzia le thil kawkalh a si thu kan hmu. Shulam fala in, “*Na lung sungah tacik bangin i khen aw, na kutzung ih tacik bang len...*” a ti mi hi CSB le CKJV ah cun hiti'n a um nan, kan hman tambik mi *Bibal Thianghlim (HK)* ah cun *tacik* thu hrimhrim vawi khatte hman a lang lo lawlaw.¹⁵ Tacik hin *hminsinnak* pakhat khat a sawh ti kan thei.

Khuahlan laiah cun mi hmuahhmuah in cangan an rak tiam lo. Mi hrekkhat in hminsinnak an neih mi cu an thinhnaka zawn ah an awrh (Sem. 38: 18, 25) ih, mi hrekkhat thung cun an vawrhlan ban ah an ngerh (Jer. 22: 24). Tulai ih kutzungpi nam le *hminthut* kan tivek hi a si. Anmai' ngan lo mi par khalah an duh mi cangan, lole, thilri parah cui tacik (hminsinnak) cu an khen cutci ðheu. Cu mi cu lain fala hin a *lungthin* le a *ban* parih tacik khen vekih khen dingin a ngen.

¹⁵Hitawkih *tacik* ti vawi hnih kan hmuh mi khi Mizo Baibal ah cun *valthi (thival)* le *banbun (fau)* tiin a ret.

Ziangruangah a si pei? A hnuaiyah hiti'n a um:
“Ziangahatile, duhdawtnak cu thihnak tlukin a cak;
Thikthusiatnak cu Sheol tlukin a nun a rawng; Meisa
alh nasa bik vek a si” tiin.

Hi sung thu hi Solomon Hla sungih thu ropibik a si ko ding, leitlun *love song* hmuahhmuah lakah a sung thu hi a dinhmun a sang zet ti a si. Duhdawtnak ih thukzia le sunlawizia a langter laiah duhdawtnak in nun a siatsuahdan a rellang lala, cucu a si duhdawtnak kawkalh (*paradox*) kan ti mi cu! Duhdawtnak cu thih lai hlanlo a then theitu an um lo; curuangah duhdawtnak cu thihnak tlukin a cak, thikthusiatnak cu Mithikhua (*sheol*) tlukin a nun a rawng. Thikthusiatnak thinlung hi thih lai hlanlo a hlo thei mai lo. An nun sung hmuah cu meikang vek a si ih, anmai sungah meivam vekin a sa hiamhiam ringring. Meisa hliau in mi a siatsuah thei vekin ngaiawknak khal hin mi a siatsuah thei. Curuangah, ngaiawknak cu thate le a sinak vekih fehpi a si ahcun malsawm thlentu a si thei laiah thatei fehpi a si lo ahcun siatnak thlen thei a si.

8:7. Cang ruk sungah khan ngaiawknak cu meisa le meihliau vekih a tahthim laiah cang sarah ah cun tidai vekin a tahthim ve thung. Tidai cahzia, Kananpawl le Babilonpawl ih an rak hmuhtawn theu mi tilian le tilik thu a vun tahthim khal a si thei. Leilung ziangvek khalin tilian a rak doneh thei lo, zianghman in a rak kham thei lo, leilung cu a pahlang huho mai; meisa hliau zet khal tidai in a mih thei lo vekin ngaiawknak cu zianghman in a mitter thei lo.

Cun, ngaiawknak cu a lei ih lei theih khal a si lo, len ruangih ngah theih khal a si fawn lo. Sumpai neih

ruangih kan duh mi cu duhdawtnak taktak a si lo. “Mi in a inn ih a lennak hmuahhmuah hmangin duhdawtnak lei tum bang sehla, nasa zetih hmuhsuam le nautat an si ding” a ti rori. Nunau le mipa karlak ih ngaiawknak cu a tirah cun hmel le ruangrai zohin simaw, hahiaunak in simaw, a hram a thawh hmanah a pitling vivo ih, nunnak zate ih duhawknak a hring suak.

%%%

18. ZIANGKIM FELFAITEN A CEM (8: 8-14)

A tapapawl

⁸*Tleirawl lengno farnu kan nei,
A pawhte cu a bawm pekte;
Valno in a len tikah khin,
A hrangah ziang kan tuhsak ding?
⁹Sempi farnu kulh hauhruang phar va si sehla,
Kan siamsak lai ngun lungdawl sang,
Runinn kawttial va si sehla,
Sidar thing in kan kulh ih tur.*

Nunau

¹⁰*Khawkulh hauhruang phar cu ka si,
Ka pawhte lungdawl sang an si.
Amah thawn um ka nawmzia le ka hnangam hi,
Duhhniang ama'n, a thei a si.*

Mipa

¹¹*Baal Hamon an ti mi hmun ah,
Ka Solomon in sabit hmuan a nei;
Lo nga pek in a lo an thlo,
Mi pakhat in, a nga sum 1,000 ciar an pe.*

¹²*Maw Solomon, ngun 1,000 cu na ta a si,
Lothlopawl ih covu cu 200 a si.*

Keimah bul in sabit hmuan ka nei.

¹³*Ka dawt sunghno na anka cu,*

Ka hmuan sungin i rak hlan aw, ka lungduh;

Hawidawt thianrual mi tla 'n, na aw an ngai duh hai.

Nunau

¹⁴*Ram sazuk bang ka hnen ra law, Maw ka dawt aw;*

Tlangthing kuai par hmui lak a ceel zukneng no bang.

8: 8-10. Hi sung thu hi Shulam fala ih tapapawl hla a si. Mi hrekkhat cun *Jerusalem fanupawl* an si ding titu khal an um nan, a tapapawl tiin kan fehpi sawn ding. A tapapawl hin an farnu (fala) hi a sentet lai ih si an rak kilkhawi that thu an rel lang. Culawng si loin an duhzawngtei a nun asile a tha thei bikin an zoh ding thu hiti'n an ti: *(keimai leh mi)*

*Farnu thlawlsamte kan nei, a pawhte khal a bawm hrih lo; Nupi dingih betu tla a nei leh tengteng ding sikhaw, ziangtinha kan ti ding? Amah cu **khawkulh/hauhruang** a si le a parah ngun ih tuah mi ralkahnak awng kan sak ding.*

Hitawkih “khawkulh-hauhruang” a ti mi hi ziangtinak an si ding ti a fiang lohli lo. A kum a notet laiah khan mipa dang in a taksa parah hnaihnaawnak zianghman an tuahlonak dingah a tapapawl in an rak kilkhawi. Asinan, tu ah cun khawkulh-hauhruang a si ve thlang tikah a parih an tuah ding mi thu an tiamkam thlang. “Khawkulh-hauhruang” asile, “ngun ih tuah mi ralkahnak awng” an tuahsak ding. Hitawkih “khawkulh-hauhruang” ti hi “a pitling, amahte thianghlinten a kilhimaw thei zo” tinak a si. “Ngun ih tuah mi ralkahnak awng” ti khal hi “ngun” si loin

“lungto” tican a si. A sullam ngaingai cu “ngun ih tuah mi ralkahnak awng” si loin “a tul mi hmuahhmuah kan bawm ding, kan sawmdawl ding,” tinak a si.

A tapapawl ih tawng bet mi a um lai. *Amah cu sangka si sehla, Sidar thingpheng in amah cu kan kharhkhum ding,*” an ti. Mithiam pakhat, Fox cun sidar thing hi Solomon Siangpahrang inn an ceimawinak, thing mankhung zet a si a ti. Hi thu hin khuahkhirhnak (kharh) lam si loin a mawi thei ding bikih ceimawinak lam a si. A pahnih, khawkulh-hauhruang le sangka kawmin kan sim asile, fala ih cahnak le thianhlimnak thu relnak an si veve. Nuncan pitling a neih ih, amah le amah a kilkhawiawk thei ahcun duhtawkih um thei dingin zalennak kan pe ding an tinak tluk a si.

Fala khal a hung tawng ve ngaingai: “Kei cu *khawkulh* ka si ih, ka pawhte khal a bawm thlang; ka pitling thlang sokhaw. Curuangah, i hmutu le i theitu cun ka neih mi ka thinlung le taksa ah lungkimnak a nei rori ding,” a ti vulvo. Hitawkih “lungkimnak” ti hi Hebru ah cun *shalom* ti a si ih, a sullam cu *nun famkim, nun tlamtling* tinak a si. A taksa (a pawhte) lawng si loin a thinlung khal a pitling thlang ih, amah neitu cu an di a riam zet ding, ziangatile, a nun ah sawisel ding an hmu lamlam lo ding a tinak a si. Curuangah, a tapapawl cun a hmailam hrangih a thabikih a nun hmang thei dingin duhril theinak an pe. Anmai’ duh mi sabit hmuan (*tahthimnak*) khal an tuah thei thlang.

8: 11-12. Hihi **tlangval hla** a si thung. Solomon khan Baal-ha-mon ah sabit hmuan a rak neih ngaingai mi a vun tahthim. *Baal-ha-mon* sullam cu *mipi lalpa*, lole, *lennak lalpa*” tinak a si. Solomon cu leitlun lennak ah lal a si ih, a hmuan cu a kilkhawitupawl kut ah a ret ih,

kum khat sungih a rah an ngah zat cu ngun tangka 1,000 in an khar ih, anih in 200 a co theu. Cui sabit hmuan cu sumpai hawlnek a si. Asinan, tu ah cun fala in amai bulhlim sabit hmuan a nei ve thlang, a duh mi thawn an tawngaw zo. Mi dang ih kilsak khal a tul lo, amah roriin a kil thlang ding. Cui hmuan cu paisa ngahnak dingah si loin, duhdawtnak diktak hrangah a si. Solomon in a hmuan ihsin paisa tampi a ngah, asinan, hi fala hi cun a hmuan neih mi ihsin duhdawtnak a ngah thung ding.

Khristianpawl in sumpai le duhdawtnak kan fehpidan ding a fiangter zet. Fala in sumpai hnakin duhdawtnak a hril sawn, sumpai ziangah a siar lo tinak cu a si hrimhrim lo. Khui deuh a thupi tiih a hril mi a si. Solomon vekin sumpai tampi nei lo khal sehla, duhdawtnak a co mi cu a sunglawiin, a man a khungsawn tinak a si. Kan Baibal in sumpai hua dingin in sim dah lo, *duh tuk* lo dingin in sim. Ei-in kan hmuh theinak dingih tuan tento ding khalin in zirh (Sem. 2: 15; 2 Thes. 3:6-10). Mai sungkua hman cawm thei lotu cu khawvel mipawl hnakin an besesawn a ti (1Tim. 5: 8). Sumpai hnakin duhdawtnak hi hril sawn ding a si laiah sumpai lamih todelhawk hin insang a hngetter sinsin ti khal theih bet ding a si.

8: 13-14. Fala le tlangval in tawitein an saduhthah an tawngsuak veve. Fala in hmuan sungih hla a sak lai, a rualpipawl ih an rak ngai cu tlangval khalin ngai ve sehla tiin duhthu a sam. A hnen thlen ding a hngakhlap nasa. Fala khalin tuihlan, 2:17 le 4:6 lamih a rak tawng rero zo mi, zuanzang zet (sakhi le zukneng vek) a tlangval cu a hnen lamah ra tlan vurvo sehla, cuticun an pahnih in can reipi an rak hngah mi, an nawmdan ding

an rak suangtuahnak hmuahhmuah cu a takin an centlang thlang ding, ziangtlukin nuam hmen maw!!!

Duhdawtnak (ngaiawknak) cu nun pumpi hlawmawknak a si. Nu-pa in an awte veve theih an cakaw, hmuhawk an duh ih, taksa rorih daiawk an duh; cuvekpawl an thlen lai hlan lo an ngaiawknak cu a famkim thei lo. Hihi mi hmuahhmuah umdan a si. Curuangah a si ding, a tlangval in “na awte theih ka duh” a ti laiah a fala in, “ka lam panin ra tlan verwo law” rak ti ve in an thu a cem.

Hihi Khristian nu-pa hmuahhmuah hla ding khal a bang. Solomon Hla sungih thu ropibik cu tui kan zirkhawm mi sungih 8: 6-7 thu hi a si.

*Duhdawtnak cu thihnak tlukin a cak,
Duhdawtnak cu tilian in a fen thei lo;
Tivapawl khalin a fen thei lo.*

Hi thu hi nupi-pasal kan neihawk, kutsih tum ih kan tiamkamawk mi “dam sung, a nuam ah siseh, harsatnak ah siseh, dam can le nat can khalah siseh, nangmai hrang lawngah thianghlimten ka um ding,” kan ti mi thawn a bangaw zet. Thihnak tlukih cak, mangbangnak le buainak ziangvek khali a neh thei lo mi, sumpai ih lei theih lo, thil dang zianghman ih thleng theih lo a si. Mit ih hahiauawknak le piancuanmawinak ruangih phurnak menmen hnaki thuk le hnget a si. Paul ih tawngkam, “Duhdawtnak cun ziangkim a zum, ziangkim a ruahsan ih, ziangkim a tuarsuak theu ... ziangtik hmanah a hloral dah nawn lo ding” (1Kor. 13: 7, 8) thu thaw khalin a khitaw zet.

Asinan, Solomon Hla ih ngaiawknak (*duhawknak*) cu thihnak *tlukih a cah* laiah Thukham Thar ih duhdawtnak cu thihnak *hnakin a caksawn*. Paul in cui thu cu fiang zetin hiti'n in sim: "*Thihnak, nunnak, vancungmipawl, uktupawl, huhampawl, tui canih thilpawl ... sersiam mi ziang thil hmanin Khrih Jesuh kan Bawipa ih um, Pathian duhdawtnak ihsin in then thei lo.*". (Rom 8:38,39)

%%%

KHAIKHAWMNAK

Solomon Hla kan zirfiang tumnak ih si kan hmuh thei mi cu hi cabu hi fala le tlangval (nunau le mipa) karlak ih ngaiawknak hla a si ti cu kan fiang cio ko ding. Cui duhawknak cu thil a phunphun hmangin, sawhkhik mi neih phuanlang a si. Theih awl mai ding le khunghardeuh hmang ih a sawhkhik mi an um ruangah a hrekhat cu hliakhlai thukdeuh an tul. Fala le tlangval an duhawk tuknak lamah tawngkam hleifuan le luarkai zikzik hmangin an fakaw a si bik.

Cui an duhdawtnak cu a nuam thei bikih hmangtlangin, nupi-pasal ih neihawk tiang khal an duh nan, cu lawmmam cu an pitlin ngaingai deuh lo. Fala in, "Na kehlam kut in i tawngkam awla, na vawrhlan kut in i pawm aw," (2:6; 8:2) ti tiang lawng an thleng ban, cuhnaik thuk cu an thleng lo ti kan hmu thei.

Thuhmaihruai lamah khan a sung thu tampi le an tawngkam hman mipawl ruangah Baibal ih telh ding khalin an raki iai nasa ti kan sim zo. Asinan, tu ah cun

thilumdan kan thei deuh thlang ih, a pawmremdan lam thiam dingih zirawk kan t̄ul thlang.

Kan thinlung ih cuang hmaisabik ding cu minung le minung, lole, nunau le mipa karlahih pehtlaihawknak a dengkawr tiangin Pathian thu hin a huap thluh, a rundamnak sung khalah an tel thluh; cuvekin fala-tlangval ngaizawnawknak khal Pathian remruat le a duhdan a si ti hi! Hivek thu hi sakhua, Khristian sakhua kan fehpi dan ah cun a tlem tuk lo vekin a bang t̄heu. Khawvel thil, sual hnaṭuan le thlarau lam ral t̄ihnung tizawngin kan la zik zuak. Asinan, cui ruahnak cu a zikluak thluh lem lo, a him khal a him lo, a fehdan a sirpaleng deuh. Ziangahtile, Pathian cun minung kan si hnuhnu cun kan neih dingih a remruat mi, *tisami* kan ti le *thlaraumi* kan tipawl khalin bangrepih an neih le an hman mi a si. Sakhua ruangih serhaw, lole, Thuthangṭha ruangih *tilper* ti lo cun a thianghlim le zahum dingih hman ding a sisawn.

Khatlam zawngin kan sim asile, sakhaw hmin salin hmang dik lo le duhduhik hmang khal an rak um ve lala. T̄himnakah, Hindu sakhua ih *Chaitanya Movement* an ti mi-ih hngetek pakhat ah cun an sakhaw biaknak an urhsun tuk lamah a netnakah nunau-mipa pawlawknak in an tawpter t̄heu. Curuangah a si, temple hnaṭuantu nunau tampi an neih. Cupawl ruangah temple ah mi an tam phah ih, sumpai khal tampipi an lakluh phah t̄heu. A sullam cu mi pakhat khat in sakhaw serh le sang a tuah tikah a cernak ah temple nunau lakih pakhat khat a ihpi ta t̄heu. Cucu nunau menmen thawi pawlaw si loin, pathiannu a pawl an ti linglet. Cuisicun cupa le pathiannu cu pehzawmawknak thuk zet an nei an ti. Tirhthlah Paul san lai khalah

Korin, Athen le Efesa Khawpi ah hivek hi an rak hmang zet.

Kan Baibal sungih kan hmuh mi dawithiam Simon le a dungthlunpawl thuhla Hippolytus¹⁶ cun hiti'n a rak ngan. "Hi misualpa (Simon) thluntupawl hin nunau-mipa pawlawknak an zirh ih, hivekin thu tla an sim theu sapbai. 'Leilung hmuahhmuah cu an bangaw theh, leilung an si ko, mi in khuitawk hmun khalah thlaici a tuh ahcun an bangrep thluh', an ti. Nunau a ihpi tam theithe i cu fak an hlauh ih, cucu duhdawtnak famkim conak a si tlunah, hmun thianghlimbik le pakhat le pakhat thianhlimterawknak khal a si an ti bet lai.

A dang pakhat rellang leh sehla. Kawhhran Tuahthatnak laiah khan thlarau lam zalennak uar zet lakih pakhat, *Anabaptist* an ti mipawl lakih hlawn pakhat, *famkimnak pawl* ti-awpawl thu Belford Bax ih cangan mi ah hiti'n kan hmu. "Nunau cu zumlotu a pasal thawi an pawlawk ahcun *sual* a si ih, pumkhat an si thei lo. Asinan, zumtu pakhat khat thawi an pawlawk ahcun *sual* a si nawn lo, duhdawtnak ah a luhpi tinak a si," tiin.

Khristian lak khalah cuvekin nunau-mipa duhawknak cu a si lozawngih rak fehpiu an um theu. Thlarau lam cangvaihnak ah an puh sapbai. Solomon Hla sungah cun cuvek lam hawi hmuh ding a um lo, an duhawknak lawngte nasa zetin an langter. Curuangah, a bu pumpi

¹⁶Hippolytus hi Italy Ram Rome Khua ih suak a si ruangah Hippolytus of Rome an ti theu. Kum zabi 2 le 3-nak ih Pathian thuthiam hminthang zet a si, thuanthu lam thiam (*historian*) khal a si. CE 236 ah Italy Ram thotho, Sardinia ah a thi.

kan theihfiangnak dingah hiti'n khaikhawm sehla, a fiang sinsin ke maw!

1. Mipa le nunau karlakih duhdawtawknak thu an relsuah mi ah an tawngkam hmandan ihsin cuvek cu a thianghlim ih, sakhaw zirhawknak a kalh hrimhrim lo ti kan hmu thei. Pathian ih a cawimawi mi neihawknak thianghlim thawn an pechihaw vivo.
2. Solomon Hla hin fala le tlangval ngaizawnawk a kham lawng si loin, a fial cuang lo. Asinan, ngaizawngaw tei pahnih dinhmun, an lungput le an hiarhalawknak lawngte thuh le zep nei loin a rellang thung.
3. Solomon Hla hi thlarau lamih thunluhdan t̄habik cu Khrih le a Kawhhran lole, Khrih le zumtu hmuahhmuah karlakih laicinawknak thu ti hi a si.
4. Hi Hla pumpi hi ngaiawknak hla a si kan ti zo. Thianghlim le mawi zetih nunau le mipa karlakih an duhawknak cu hla ih an phuah hi a hla hrimhrim ah bawrhhlawhnak umin a lang lo. Cui duhawknak ihsin nu-pa neihawknak ah cangin, insang ropi zet ding a si vivo hin a sunlawizia a langter. *Love song* ti a si vekin *duh le ngaiawknak hla* a si, *huatawknak hla (hated song)* a si lo.
5. *Love song* le ramawih hla a si vetei huat le ten hnakin nuncan ziaza t̄ha lo hi a tenum ih, cuvek cu Baibal zirhnak thaw khalih kalhaw a si. *Love song* duh le duh lo hi *thlaraumi* tahnak tling a si lo.
6. Hebru-pawl in an thu le hla, an calai (*literature*) kilhimnak phun khatih hi Hla an sawmso vivo hi

zohthim an tlak zet. Kan sim zo bangin hi Hla hnakih rura le ṭawngkam *sexy* hman kan nei lo lai. *Ramawih hla* le *love song* hin hnam pakhatih calai dinhmun a cawisang ṭheu. Curuangah, phun u le hnam ropipawl cun an biazai le zunngaih hla hlohter an siang lo, an kilhim sawn.

7. Nunau-mipa duhawknak hi fala tlangval hrang lawng si loin, nupi-pasal neiaw cia hrang khalah pehzawm vivo ding a si. Thinlung sung hmuahih duhaw emem, thikthu se hleuhleu, mai nupi/pasal rori, *ka lo duh, ka lo ngai* ti rori hman duh lo/ngam lo hrangah zirawk ding tampi a um. “*Neihawk hnuah cuvek a ṭul nawn sawm*” an ti tluitlo sapbai, falat-tlangval lai ihsin tarkun khukbih
8. lole, lei nun a cem tiang duhdawaw ding kan sizia khal zir ding a um.

%%%

Cabu Rawn Mipawl

- Balchin, John A. *New Bible Commentary: 21st century, edition*. Illinois: Inter-Varsity Press, 2002.
- Barclay, William, *Introduction to the Bible* (London: Bible Reading Fellowship), 1972.
- Carr, G. Llyod, *Tyndale Old Testament Commentaries* (Illinois: Inter-Varsity Press), 1984.
- Davidson, Robert. *The Daily Bible Study. Reprinted* Edinburgh: The Westminster Press, Reprinted 1993.
- Dentan, Robert. *The Interpreter's One-volume Commentary on the Bible* (Nashville: Abingdon Press), 1982.
- Estes, Daniel J. *Handbook on the Wisdom Books and Psalms*. (Grand Rapids, Michigan: Baker Academic), 2005.
- Hill, Andrew E. *Evangelical Commentary on the Bible* (Grand Rapids: Baker Book House), 1994.
- Hwang, Andrew & Goh, Samuel. *Song of Solomon, Asian Bible Commentary Series* (Singapore: Asia Theological Association), 1984.
- The Interpreter's Bible commentary, volume v* (Nashville: Abingdon Press, 37th printing), 1984.
- The Jerome Biblical Commentary* (Bangalore: Theological Publication in India), 1987.
- Lalfakzuala. *Thuthlung Hlui Zirna* (Aizawl: Synod Literature and Publication Board), 2007.

Lalsawma. *Sam Bu Khatna, Hla Thlankhawmte, Thufingte* (Aizawl: Mizoram Synod), 1973.

Vanlalhruaia, C. *Mizo Bible Thuthlung Hlui Hrilhfiahna* (Aizawl, Mizoram: The Synod Literature and Publication Board, second edition, Volume 3), 2022.

Bible

1. ASV American Standard Version
2. AV Authorized Version
3. BT Baibal Thianghlim (Hre Kio)
4. CEB Common English Bible
5. CEV Contemporary English Version
6. CSB Chin Standard Bible (Sui Lian Mang)
7. CKJV Chin King James Version (Thawm Luai)
8. CPDV Catholic Public Domain Version
9. GNT Good News Translation
10. JB The Jerusalem Bible
11. NABRE New American Bible, Revised Edition
12. KJV King James Version
13. NIV New International Version
14. NKJV New King James Version
15. PTT Pathian Thu Thianghlim: Study Bible (Thang Hope)
15. RSV Revised Standard Version

%%%

